

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie – sekce archeologie

LATÉNSKÉ ZÁVĚSKY ZE STARÉHO HRADISKA
V KONTEXTU OPPIDÁLNÍCH ZÁVĚSKŮ Z MORAVY

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Vránová Gabriela

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Hlava, Ph.D.

OLOMOUC 2022

*Existuje-li smrt, je to první věc života.
Aby život byl vůbec k žití, musí se žít s ohledem na smrt,
jako by ho ani nebylo – totiž jako opravdový život.
Taková byla nejhlubší keltská víra.*

H. Kalweit

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma Laténské závěšky ze Starého Hradiska v kontextu oppidálních závěšků z Moravy vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Brně dne.....

Podpis.....

Poděkování

V rámci zpracování mé bakalářské práce bych chtěla nejprve velmi poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Miloši Hlavovi, Ph.D. za odborné konzultace, cenné rady a mnohá doporučení, kterých si velmi vážím. Dále bych chtěla velmi poděkovat Mgr. Dagmar Vachútové, Ph.D. z ÚAPP v Brně za vstřícnost a odbornou pomoc a také za poskytnutí studijního materiálu k tématu. Taktéž moje poděkování směřuje i Mgr. Aleši Navrátilovi, Ph.D. a Mgr. Petře Goláňové, Ph.D. za poskytnutí odborných článků. Rovněž chci poděkovat i Mgr. Lukáši Bedáňovi z boskovického muzea za poskytnutí závěsků k dokumentaci. Dále bych chtěla poděkovat paní Hrdličkové z archivu AÚ MZM v Brně, která mi poskytla zázemí během studia odborných článků a periodik. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat také své rodině a svému příteli za podporu během studia, které si velmi vážím.

Anotace

Práce se bude zabývat laténskými závěskami z oppida Staré Hradisko v okrese Prostějov, které jsou uloženy v tzv. boskovické sbírce a ve sbírce muzeí v Brně, Prostějově a Olomouci. Artefakty (závěsky) v současnosti uložené v boskovické sbírce budou fotograficky zdokumentovány. K tomuto nálezovému souboru budou využívány doklady z literatury vztahující se ke zmíněnému hradisku. Tento pramenný základ bude následně rozšířen o doklady laténských závěsků z Moravy z oppidálního období, a to opět za využití pramenů a literatury vztahující se k danému tématu. Cílem práce bude srovnání artefaktů (závěsků) ze Starého Hradiska v okrese Prostějov se závěskami z moravských lokalit z oppidálního období a vytvoření kritického katalogu včetně vyhodnocení získaných údajů.

klíčová slova: shromáždění údajů, závěsky ze Starého Hradiska, závěsky z oppidálního období, dokumentace závěsků, vytvoření katalogu

Annotation

The thesis will deal with The Laten pendants from the Staré Hradisko oppida in the Prostějov district, which are stored in the so-called Boskovice Collection and in the collection of museums in Brno, Prostějov and Olomouc. The artifacts (pendants) currently stored in the Boskovice collection will be photographically documented. For this finding set will be used documents from the literature related to the mentioned trapeze. This source base will subsequently be extended by evidence of Laten hangers from Moravia from the oppidal period, again using sources and literature related to the topic. The aim of the thesis will be to compare artifacts (hangers) from Staré Hradisko in the Prostějov district with pendants from Moravian localities from the oppidal period and to create a critical catalogue including the evaluation of the data obtained.

keywords: data collection, pendants from Staré Hradisko, pendants from the oppidal period, documentation of pendants, creation of a catalogue

OBSAH

1. Úvod.....	8
2. Doba laténská a dějiny výzkumů oppida Staré Hradisko	11
3. Definice pojmu závěsek v kontextu doby laténské.....	19
4. Stručné dějiny výzkumu závěsků na Moravě a shrnutí dosavadní literatury k tématu.....	23
5. Metodické problémy při zpracování laténských závěsků na Moravě.....	26
5.1. Problematika detektoringu.....	29
6. Typologie jednotlivých závěsků	30
6.1. Závěsky ze Starého Hradiska.....	30
6.1.1 Zoomorfní závěsky	31
6.1.2 Závěsky s gesty a symboly.....	32
6.1.3 Závěsek typu Hofheim	33
6.1.4 Závěsek v podobě miniaturního zrcátka.....	34
6.1.5 Závěsky v podobě ozubených koleček s paprsky.....	35
6.1.6 Válečkovité závěsky	36
6.1.7 Situlovitý závěsek	36
6.1.8 Trojúhelníkovité závěsky	36
6.1.9 Závěsek s vývalky	38
6.1.10 Brýlovitý závěsek.....	38
6.1.11 Tyčinkovité závěsky.....	39
6.1.12 Opaskové závěsky	39
6.1.13 Závěsky ze skla, perel a kamene.....	42
6.2. Závěsky z oppidálního období z Moravy.....	48
6.2.1 Zoomorfní závěsky.....	49
6.2.2 Závěsky s gesty a symboly.....	50
6.2.3 Vědrovitý závěsek.....	53
6.3. Závěsky z odlišných časových horizontů.....	54

7.	Vyhodnocení jednotlivých typů závěšků.....	56
7.1.	Chronologie závěšků	56
7.2.	Nálezové kontexty.....	61
7.3.	Rozšíření závěšků.....	65
7.4.	Halštatské závěšky a jejich vztah k závěškům doby laténské.....	67
8.	Možný interpretační význam laténských závěšků.....	70
8.1.	Praktická funkce.....	71
8.2.	Společenský/sociální význam.....	71
8.3.	Náboženský/ideový význam	72
8.4.	Symbolický smysl.....	72
9.	Závěr.....	84
10.	Katalogy.....	87
10.1	Soupis laténských závěšků ze Starého Hradiska.....	87
10.2	Soupis laténských závěšků z oppidálního období z Moravy.....	102
10.2.1.	Obrazový katalog laténských závěšků ze Starého Hradiska uložených v muzeích v Brně, Prostějově a Olomouci.....	110
10.2.2.	Obrazový katalog laténských závěšků z oppidálního období na Moravě.....	112
11.	Literatura.....	113
12.	Fotografická dokumentace závěšků z boskovické sbírky.....	118

1. Úvod

S projevy zdobnosti se nepochybně setkáváme již od nejstarších dob. Závěsky napříč všemi kulturami procházely nejrůznějšími vývojovými stádii, které byly závislé na dané kultuře, materiálu, dobových konvencích, ale i na společenském a duchovním vnímání obyvatel. S postupným podmaněním si kovu, nabývaly laténské závěsky na propracovanosti a stylistické dekorativnosti. Čím více člověk vnímal nové podněty a impulsy ze svého okolí, tím více rostla jeho vlastní kreativita a umělecká představivost. Závěsky byly oblíbené nejen u žen, ale i u mužů a napříč celým pravěkem tvořily důležitou součást jejich pohřební garnitury.

Předložená bakalářská diplomová práce se bude zabývat laténskými závěsky vztahujícími se zejména k oppidu Staré Hradisko v okrese Prostějov. Závěsky nalezené na Starém Hradisku jsou v současné době uloženy v tzv. boskovické sbírce, ale i ve sbírkách dalších muzeí, v Brně, Prostějově a Olomouci. V kontextu k těmto závěskům budou představeny laténské závěsky z oppidálního období na Moravě.

V první části své bakalářské práce, bych se ráda krátce zmínila o období, kterým je doba laténská. V rámci této kapitoly, bych zároveň stručně přiblížila dějiny výzkumů na oppidu Staré Hradisko, a především způsoby jejich provádění, neboť právě dějiny jeho výzkumů jsou směrodatné pro vznik sbírkových kolekcí. Následné stručné přiblížení jednotlivých časových úseků doby laténské s větším důrazem na oppidální období, tak naznačuje celkový rozměr této práce.

Následující třetí kapitolou se pokusím definovat a přiblížit pojem „*zavěsek*“, jakožto artefakt spíše vzácně nacházený na Starém Hradisku. Současná definice pojmu „*amulet*“, tak bude zároveň přibližovat jejich vzájemné diference. Možný interpretační význam závěsků, který bude rozebrán v rámci osmé kapitoly, tak naznačuje možnosti jeho výkladu.

Následná kapitola, která se vztahuje ke stručným dějinám výzkumů závěsků na Moravě poukazuje na dosavadní badatelskou či spíše publikační

činnost minulých i současných archeologů a odborníků, kteří se touto tematikou zabývali. Nermalou měrou se budu věnovat i metodickým problémům, se kterými jsem se při zpracování laténských závěsků setkala včetně současné a často diskutované problematiky detektoringu.

Dále se budu snažit přiblížit typologii jednotlivých závěsků, přičemž samotnému typologickému rozčlenění bude předcházet rozdělení laténských závěsků na závěsky pocházející ze Starého Hradiska a na závěsky pocházející z oppidálního období z Moravy. Jelikož se předkládaná práce zabývá srovnáním závěsků ze Starého Hradiska se závěsky z moravských lokalit fázi LT C₂–LT D₁, bude tento kontext patrný i v následujících kapitolách. Přesná typologická klasifikace závěsků dosud nebyla na Moravě zpracována, a proto jsem se opírala při typologickém členění závěsků o odborné publikace, které v rámci jiných územních celků mají klasifikaci zpracovanou. Závěsky jsem se rovněž snažila dle vlastní úvahy typologicky rozčlenit sama podle jejich tvarové dispozice.

Stěžejní bude především vyhodnocení dosažených badatelských aktivit, které budou podloženy nejen odbornou literaturou a periodiky, ale především katalogy muzejních sbírek, které budou základními podklady práce. Nedílnou součástí této badatelské činnosti bude rozšíření získaných informací o doklady muzejních sbírek (závěsků) z oppidálního období z Moravy. Součástí této kapitoly bude rovněž zmínka o závěscích ze starší doby železné – halštatské předcházející období mladší doby železné – laténské, včetně hledání jejich vzájemných paralel.

Tato kapitola se jeví z mého pohledu nepochybně velmi důležitou, a to z hlediska vyhodnocení nálezových kontextů, chronologie a kontinuálního rozšíření laténských závěsků na Moravě. Dále se zaměřím na možný interpretační význam závěsků z hlediska jejich praktického, společenského či ideového významu, nebo funkce. Jelikož doba laténská nezanechala po sobě žádných písemných zpráv či pramenů vytvořených rukou tehdejších autorů,

můžeme se pouze domnívat a subjektivně vyvozovat závěry, které by směřovaly k jejich pravému smyslu či symbolice.

V rámci vlastního vyhodnocení týkajícího se zachycení jejich symboliky či funkce, tak využiji především odborné katalogy společně s řadou archeologických publikací. Ač by se mohlo zdát, že u řady těchto artefaktů je již předem jasný jejich skutečný význam či funkce, setkáme se i se závěsky, jejichž význam nám zatím spíše uniká.

Cílem mé bakalářské práce bude především shromáždění, vyhodnocení a srovnání všech dostupných informací týkajících se primárně laténských závěsků z tzv. boskovické sbírky, které budou následně rozšířeny o doklady laténských závěsků z oppidálního období na Moravě. Tyto informace budou následně zpracovány do formy katalogu. Vytvořený katalog bude shrnovat všechny dosažené poznatky týkající se výše zmíněných závěsků a jeho primární funkcí bude především jejich zpřehlednění v rámci typologie, chronologie včetně případných nálezových kontextů.

2. Doba laténská

Mladší doba železná je úsekem dějin, který je vyvrcholením pravěkého osídlení a je počátkem období zvaného Protohistorie. Celkové časové vymezení laténského období je zahrnuto ve stupních LT A – LT D.

V teoretické rovině se tedy v rámci laténského období pohybujeme mezi roky 480–50/25 př. n. l. Stejně jako předchozí úsek starší doby železné (halštatské) pojmenované podle eponymní lokality Hallstatt v Horním Rakousku, tak i její mladší období nese název podle lokality La Tène na břehu Neuchâtelského jezera ve Švýcarsku. Zde došlo v roce 1857 poprvé k objevu značného množství artefaktů. Laténské období, tedy mladší úsek doby železné bylo následně definováno H. Hildebrandem o něco později, a to až v roce 1872.

Společnost doby laténské nelze ztotožňovat s konkrétním etnikem jako jsou *Keltové*, neboť se jedná o velmi složitý proces etnogeneze, ve kterém hrály roli nejrůznější kmeny či kmenová uskupení. Užití pojmu „*Kelt*“ či „*keltský*“ je spíše popularizačního rázu. Laténská kultura vznikla z předchozí halštatské kultury, přičemž se postupně formovala v oblasti severně od Alp. Poté začala laténská kultura postupně pronikat až na území dnešních Čech a Moravy. Osídlení Moravy v době laténské podrobně znázorňuje mapa s vyznačenými lokalitami (mapa 1).

Klíčový prvek, který je důležitý pro charakteristiku laténského období je především propracovaná technologie výroby, která zasahovala a prostupovala všemi obory. Rozvoj těchto výrobních technologií řadí obyvatele doby laténské k významným zpracovatelům potravin, kovů, skla, keramiky, látek či mincí, což bylo přínosné v rámci nových specializací v řemeslech a jednotlivých oborech. Je tedy podstatné říct, že laténská společnost tvořila vysoce kvalifikovanou komunitu lidí, jejichž výrobní specializace byly vysoce ceněny. Inspirací pro laténskou kulturu, umění a celou společnost bylo ve velké míře Středomoří a Blízký východ odkud nositelé laténské kultury čerpali různé civilizační a technologické impulzy.

Z historického hlediska a ani na základě archeologických výzkumů není zřejmé, zda ve střední Evropě místní vládcí prosazovali například za účelem získání dalších území expanzivní politiku. Zřejmý je ovšem fakt, že čilý a kvetoucí obchodní ruch byl pro dobu laténskou, a zvláště pro její pozdní období typickým prvkem.

Hierarchie laténské společnosti nepochybně navazuje na předchozí silně diferenciovanou vládnoucí halštatskou vrstvu. S příchodem mladší doby železné – laténské a se vznikem nového laténské výzdobného stylu začalo postupně docházet k ekonomickým a kulturním změnám a také k velkým sociálním rozdílům ve společnosti (ČIŽMÁŘOVÁ 2004, 9).

Neméně podstatnou složkou laténské společnosti je náboženství, které bylo s uměním nepochybně vzájemně silně propojené. Religiozita laténských obyvatel vychází především z předchozích animistických či animatistických představ božstev a kultu Velké Matky. Tuto spojitost můžeme sledovat i na laténské výzdobném ornamentálním stylu, který mnohdy silně odráží jejich náboženský či ideový svět.

Časná doba laténská LT A zahrnující období 480/460 – 380 př. n. l. se vyvinula z pozdní doby halštatské reprezentované kulturou bylanskou a kulturou horákovskou (800 – 450 př. n. l.). Nejvíce patrný je přechod mezi pozdně halštatskou kulturou a časně laténskou kulturou v pohřebním ritu, který je v tomto období více než rozmanitý. Nositelé časně laténské kultury nevyužívali pouze nížinných sídlišť, ale i výšinných poloh. V časně laténské období je již patrná keramika na kruhu točená, přičemž se v tomto stupni setkáme v poměrně velké míře i s keramikou ručně dělanou. Typickými znaky časně laténské keramiky jsou především plastické pásy, lahvovité tvary, kolkování či mísy s esovitým profilováním (ČIŽMÁŘ 1993, 382). Kovové artefakty jsou zastoupeny na časně laténských sídlištích v poměrně malém množství.

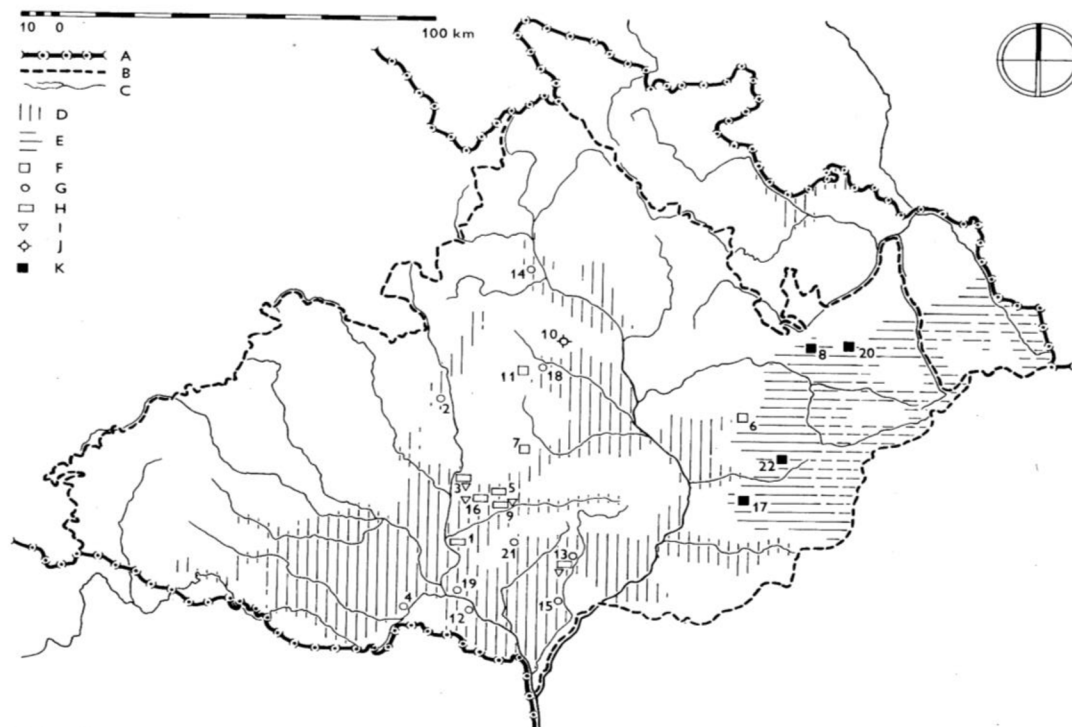
Období plochých laténských pohřebišť LT B – C₁ zahrnuje období v rozmezí let 380 – 180 př. n. l. Podstatné pro toto období je kontinuální osídlení v rámci nížinných laténských sídlišť. Základním typem obydlí byla obdélníková polozemnice s rozměry 3 x 5 metrů, jejíž sedlová střecha byla podpírána dvěma dřevěnými kůly (ČIŽMÁŘOVÁ – HOLUBOVÁ 2011, 383).

K typické výzdobě keramických nádob se řadí kolkování pod hrdlem nádoby, rýhování či plastické žebrování. Jelikož obyvatelstvo bylo převážně zemědělského charakteru, setkáme se na sídlišťích s množstvím železných dřevoobráběcích a zemědělských nástrojů (ČIŽMÁŘOVÁ – HOLUBOVÁ 2011, 383). V této fázi se již nesetkáme s mohylovým pohřbíváním, ale převážně s kostrovými hroby v oblasti Moravy a Čech (BOUZEK 2007, 79). Zemřelí byli pohřbeni buď v natažené poloze v hrobové jámě či položení na dřevěné desce. Typická orientace zemřelých byla většinou S – J. Faktorem, který je velmi podstatný v této fázi je změna pohřebního ritu. Na Moravě od fáze LT C₁ se právě tato změna projevuje přechodem od kostrového k žárovému pohřebnímu ritu.

Období oppid LT C₂ – LT D₁ zahrnuje období v rozmezí let 180 – 50/25 př. n. l. Oppidální období vneslo do moravských oblastí obývaných latéskou civilizací nové prvky v osidlování. Tento nový fenomén byl pro naše území cizorodým prvkem. Oppidum jako zcela nový typ sídlišťního objektu mimo centrální oblasti bylo sídlem nejvyšší společenské vrstvy obyvatel, která kolem sebe sdružovala i řadu služebníků či otroků.

Jediným doloženým oppidem na území Moravy je zmiňované oppidum Staré Hradisko. Oppida měla zajisté i obranný charakter, ale především zajišťovala kontinuální regionální i nadregionální komunikační síť mezi jednotlivými územními celky. Z hmotné náplně oppidálního období se jeví nejvýrazněji keramika na kruhu točená, kterou představují hrnce vyrobené z grafitu se svislým rýhováním či zdrsňeným povrchem a mísy. Z oppidálního období neznáme dosud kontinuální pohřbívání laténských obyvatel, neboť alespoň prozatím nejsou doloženy žádné hroby.

V tomto období se jedná spíše o nestandartní, nebo také o nepietní pohřbívání, které se mnohdy projevuje pohozenými lidskými těly na sídlištích či pohřby v sídlištních jámách a areálech. Mnohdy se hovoří také o možném způsobu pohřbívání ve smyslu rozptylu. Tento způsob pohřbívání, který je pro nás v tomto stupni prakticky nezachytitelný, by mohl být také vysvětlením absence žárových či kostrových hrobů, případně mohyl apod.

Mapa 1. Osídlení Moravy v době laténské. A – státní hranice; B – historická zemská hranice; C – říční síť; D – sídelní komory moravských Keltů; E – sídelní areál lidu púchovské kultury; F – keltské oppidum; G – sídliště; H – kostrové hroby; I – žárové hroby; J – svatyně; K – hradisko lidu púchovské kultury. 1 – Blučina; 2 – Bořitov; 3 – Brno-Maloměřice; 4 – Drnholec; 5 – Holubice; 6 – Chvalčov-Hostýn; 7 – Ježkovice-Černov; 8 – Jičina-Požaha; 9 – Křenovice (okr. Vyškov); 10 – Luděfov; 11 – Malé Hradisko-Staré Hradisko; 12 – Milovice; 13 – Místřín; 14 – Mohelnice; 15 – Mutěnice; 16 – Ponětovice; 17 – Provodov; 18 – Ptení; 19 – Strachotín; 20 – Šramberk-Kotouč; 21 – Velké Hostěrádky; 22 – Všemina.

Podle Podborský et al. 1993, Mapka 27.

Dějiny výzkumů oppida Staré Hradisko

Oppidum Staré Hradisko (mapa 2) je jedním z archeologicky nejvýznamnějších výšinných hrazených areálů na Moravě. Oppidum leží na východním cípu Dražanské vrchoviny a je součástí územního celku Hané. Výrazná vyvýšenina nacházející se v nadmořské výšce 500 – 540 m n. m. mezi obcemi Malé Hradisko a Okluky je z jedné strany obtékána říčkou Hloučelou, někdy také zvanou Okluka. Od tohoto pojmu je odvozen i název hradiska – „*Hradisko nad Okluky*“, který se používal v počátcích jeho archeologického výzkumu na přelomu 19. a 20. století. Dle F. LIPKY a K. SNĚTINY (1913, 11) je téměř analogicky shodné s nálezy na oppidu Stradonice – „*Kdybychom obojí předměty, ze Stradonic a Starého Hradiska, mezi sebou pomíchali, nikdo by nedovedl určit, odkud který pochází. Vystaveny vedle sebe, ovšem by se obě sbírky lišily*“.

Zjevně by k prvním badatelům mohli patřit již boskovičtí obyvatelé, kteří rovněž své nálezy shromažďovali ve svých sbírkách. Během polních prací objevovali různé druhy nádob, ale i artefakty z drahých a hliněných materiálů včetně keramických střepů (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 17). Zvláště aktivita nadučitele a správce školy J. V. Sedláčka z Malého Hradiska vedla k tomu, že si sběrem kovových předmětů zaopatřil poměrně velkou sbírku artefaktů pocházejících ze Starého Hradiska (LIPKA – SNĚTINA 1913, 8). K opravdu prvním badatelům na oppidu Staré Hradisko však patřil F. Lipka (1863 – 1917) a K. Snětina (1860 – 1942). Tito dva badatelé, z nichž jeden byl farmaceut a lékárník v boskovické drogerii a druhý byl lékařem, teprve na základě podnětů od místních boskovických občanů začali s prvními cílenými výzkumy.

Pod jejich vedením výzkumy na Starém Hradisku probíhaly nepřetržitě, a to od roku 1907 do roku 1911. Nutno také dodat, že prvotní předválečné výzkumy probíhaly se značnými obtížemi, a že jednotlivá místa výzkumu nebyla zaměřena pro katastrální mapu, jak zmiňuje J. BÖHM (1935). F. LIPKA a K. SNĚTINA (1913) se k výzkumu vyjadřují takto:

„Z pochopitelných důvodů kopali jsme, hlavně z počátku, vždy jen tam, kde bylo lze očekávat kladný výsledek. Ukazatelem nám bývaly různé okolnosti, např. také udání, že na tom místě kdysi byl vykopán žernov: a skutečně v hloubce více než 1 ½ m, aniž na povrchu bylo sebemenší stopy, přišlo se na odpadky a artefakty na spodině bývalého stavení“.

Systematika jejich výzkumů spočívala především v prokopání dvaceti jam rozmístěných po celém hradišti. Jednotlivě prokopané jámy se nacházely například v oblasti jižního směru hradiště a v jeho nejvyšší části, v předhradí oppida či při samotném vstupu do hradiště (LIPKA – SNĚTINA 1913, 9). Dvě z jam navíc obsahovaly rovněž i kulturní vrstvy, které odkazovaly pravděpodobně na přítomnost obydlí. Jámy byly rozmístěny velmi blízko u sebe, mnohdy na vzdálenost 10 m, přičemž jejich hloubka se pohybovala od 0,35 – 1,7 m. Během odkryvu postupovali s nejvyšší opatrností, kterou rovněž sami zdůrazňovali (ČIŽMÁŘ 2008, 11). Předčasné ukončení výzkumů již na podzim roku 1911 kvůli finančním potížím, však později vedlo k systematickým výzkumům oppida (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 37).

F. Lipka s K. Snětinou již dříve poukazovali právě na to, že je třeba dalších, a především systematičtějších výzkumů, které by přinesly bližší informace o osídlení a uspořádání oppida. V roce 1925 další výzkumy probíhaly pouze pod Snětinovým vedením. Snětina zde prozkoumal již větší a souvislejší plochu hradiště.

V roce 1926 se dalších výzkumů na oppidu Staré Hradisko chtěl ujmout i I. L. Červinka (1869 – 1952), ovšem vzhledem k jeho nespolehlivosti vůči dodání nálezových zpráv, které požadovala Pražská centrála Státního archeologického ústavu, zde žádný jeho výzkum nezapočal (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 48–49). Od roku 1934 následující plošné sídlištní výzkumy prováděl Státní archeologický ústav ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně, a to pod vedením J. Böhma (1901 – 1962). Výzkumné práce zahájené J. Böhmem navazovaly na přechozí výzkumy K. Snětiny v roce 1925.

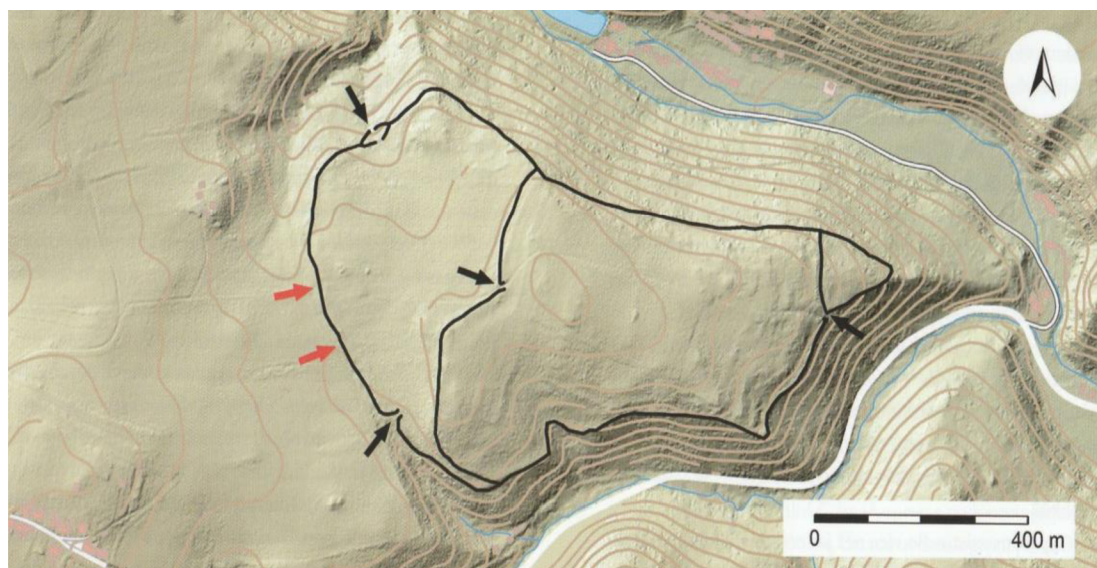
Výzkumy byly zaměřené především na průzkum západní části předhradí (obr. 1) včetně vnějšího a vnitřního zázemí hradiska, přičemž systematika výzkumu spočívala v tzv. postupném šachovnicovém odkryvu jednotlivých ploch – plošný odkryv sudých a lichých čtverců o rozměrech 150 m² (ČIŽMÁŘ 2005, 11). Díky tomuto systematickému výzkumu, který zahrnoval rovněž poznatky z různých dalších vědeckých disciplín, došlo k výraznému posunu o podobě sídlištní zástavby a o celkovém charakteru oppida. Důležitost hradiska, kterou J. Böhm rozpoznal, tak v poválečných letech vedla k dalším výzkumům.

Tyto výzkumy byly zahájeny až v roce 1964 Archeologickým ústavem v Brně. Mezi roky 1964 – 1966 a dále mezi roky 1972 a 1973 bylo pod Medunovým vedením plošným odkryvem prozkoumáno 5800 m² plochy, přičemž došlo k odkryvu řady sídlištních objektů včetně zázemí, systému cest a výrobního areálu (ČIŽMÁŘ 2005, 13-14).

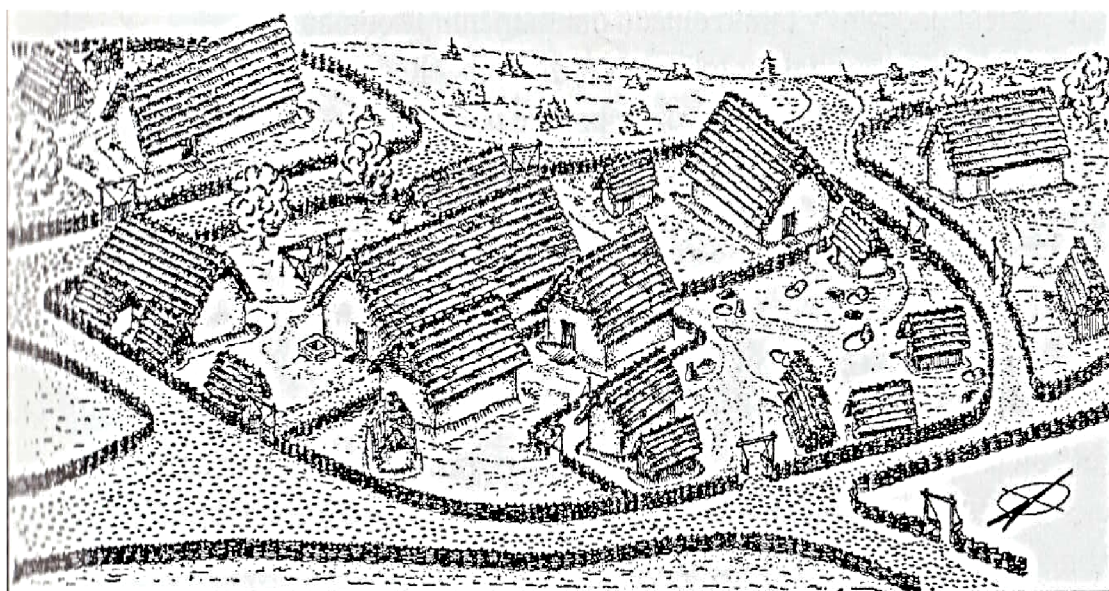
Především navazující výzkum z roku 1965, který se soustředil zvláště na výzkum předhradí, přinesl na zkoumané ploše 2000 m² mnoho podstatných zjištění (MEDUNA 1966, 46). Jedná se především o odkryv cesty se žlábkem, odkazující na kdysi funkční systém dvorcové zástavby. Pokročilejší a progresivnější metodika výzkumů v 60. letech, tak umožnila využití nejrůznějších přírodovědných metod včetně plavení, pedologie či paleobotanických a antrakologických odběrů vzorků.

V letech 1983 – 1993 se dalšího systematického výzkumu ujal M. Čižmář z Archeologického ústavu v Brně. Opětovnými výzkumy byla získána řada poznatků, které vedly k přehlednému členění hradiska v podobě systémů cest a komunikací, včetně dalších sídlištních zástaveb a dvorců (obr. 3). V několika výzkumných fázích byla v letech 1990 a 1993 provedena řada sondáží. Sondy s čísly I, III, IV a V se zaměřovaly především na oblasti opevnění, zvláště východního opevnění a východního předhradí. Západně od opevnění oppida byl realizován odkryv plochy 10 – 15 x 25 m, které doložilo osídlení na základě předchozích povrchových prospekci (ČIŽMÁŘ – HORÁLKOVÁ 1993, 82 – 83).

Podle velikosti prozkoumané plochy lze Staré Hradisko označit za jeden z nejlépe prozkoumaných výšinných areálů (ČIŽMÁŘ 2005, 14).

Mapa 2. Laténské oppidum Staré Hradisko a jeho bezprostřední okolí. Černá linie označuje opevnění hradiska a jeho vstupy, červené šipky lokalizují oblast valu přerušeno cestou (ČÚZK). Podle Čižmář et al. 2018, obr. na str. 9.

Obr. 1. Rekonstrukce podoby úplně prozkoumaného dvorce na západním předhradí. Podle Čižmář 2005, obr. na str. 19.

3. Definice pojmu závěsek v kontextu doby latéské

Se závěsky, jako s mírně opomíjeným typem artefaktu, se můžeme setkat samozřejmě napříč celým pravěkem. Na Moravě v období paleolitu například v kultuře pavlovien. Období mladého paleolitu na Moravě může být ukázkou umělecké tvorby pravěkých lovců, kteří vyráběli nejrůznější druhy ozdob. Prvotní pokusy o výrobu zdobných předmětů vedly tyto lovce rovněž k vlastní stylistické tvorbě, která vznikala z prostředí, ze kterého pocházeli. Nejčastější a nejdostupnější využívanou surovinou byla kost a mamutovina, případně i organické suroviny. Závěsky v tomto období musely mít nepochybně velmi silnou až magickou funkci, která se týkala nejen kultu, ale i vlastního přežití. Z ozdob užívaných k zavěšení můžeme jmenovat například zuby, zvláště lišek a vlků, lunicovité a zoomorfní závěsky v podobě terčků s otvory či schránky měkkýšů a červů (OLIVA 2007, 151 – 152). Z mamutoviny se vyráběly například antropomorfní falické závěsky, závěsky zpodobňující ženské poprsí či oválné a válečkovité závěsky opatřené provrtem (VALOCH 1993, 42).

V době latéské se již s rozvojem řemeslné činnosti a s její specializací rozvíjí i umělecká propracovanost latéských výrobků. V rámci bronzových artefaktů (závěsků) můžeme spíše hovořit o slitinách mědi, a to vzhledem k proměnlivému zastoupení jednotlivých prvků. S příchodem zlatnictví, kovolitectví či kovotepectví se postupně latéský výzdobný styl vystupňoval do uměleckých forem nabývajících svou vlastní identitu. V období LT C₂ – LT D₁ je umělecký styl poněkud odlišný oproti předchozí etapě. V této fázi nabývá spíše jednodušších realistických forem značně odlišných od předchozích abstraktních prvků (VENCLOVÁ ED. 2008, 95 – 96). O skutečnosti, jaký předmět můžeme vlastně považovat za *závěsek* a jaký za *amulet*, by mohlo být vedeno mnoho diskusí. Důležité je proto zmínit v rámci této kapitoly tyto dva pojmy a jejich typická specifika. Při definování pojmu „*závěsek*“ jsem tedy vycházela z publikace T. F. WARNEKEHO (1999) –

„Hallstatt- und frühlaténezeitlicher Anhänger Schmuck Studien zu Metallanhängern des 8. – 5. Jahrhunderts v. Chr. zwischen Main und Po, ve které autor pojem „závěsek“ přesně definuje. Obecně bychom tedy za *závěsek* mohli považovat takový předmět, který má závěsné očko či nějaký druh úchyty a rovněž může být součástí například spon apod. Jedná se o předměty vyrobené většinou ze surovin jako je bronz, železo či organické suroviny – kost, jantar, korál apod.¹. Této Warnekeho definici odpovídá definice N. VENCLOVÉ (2016, 81) týkající se skleněných korálů a perel s kovovými poutky, z čehož je zřejmé, že předmět opatřený delším závěsným kovovým očkem můžeme považovat za *závěsek*. Stěžejní budou tedy takové artefakty, které jsou výhradně určeny k zavěšení, přičemž neopomenu i fakt, že tyto artefakty mají nepochybný náboženský a duchovní význam.

Závěsky tvořily součást nejen ženských a dětských inventářů, ale nacházely se také v mužských hrobech, přičemž svému nositeli mohly signalizovat patrně i praktickou a společenskou funkci. Mohou být rovněž zavěšovány na různých místech na těle, ale mohou být i součástí oděvů, opasků, tašek apod. Závěsky byly oproti amuletům praktičtější a jejich nositelé je uplatňovali především v rámci společenských konvencí či jako zdobné prvky. Faktem rovněž zůstává také skutečnost, že závěsky byly součástí i koňských postrojů a odrážely i mocenský status jejich majitele. Ze Starého Hradiska jsou známy závěsky typu Hofheim, které jsou součástí koňských postrojů z pozdní doby laténské (PIERREVELCIN 2009, 228). Se stejnými výzdobnými motivy se můžeme setkat například na oppidu Stradonice a v oblasti Basileje-Münsterhügelu, což je velmi významné, a to v rámci nadregionálních kontaktů (PIERREVELCIN 2009, 228). Závěsky se zavěšovaly často i na řetízky a sloužily jako dekorativní prvek mužské a ženské garderoby (PIETA 1982, 50).

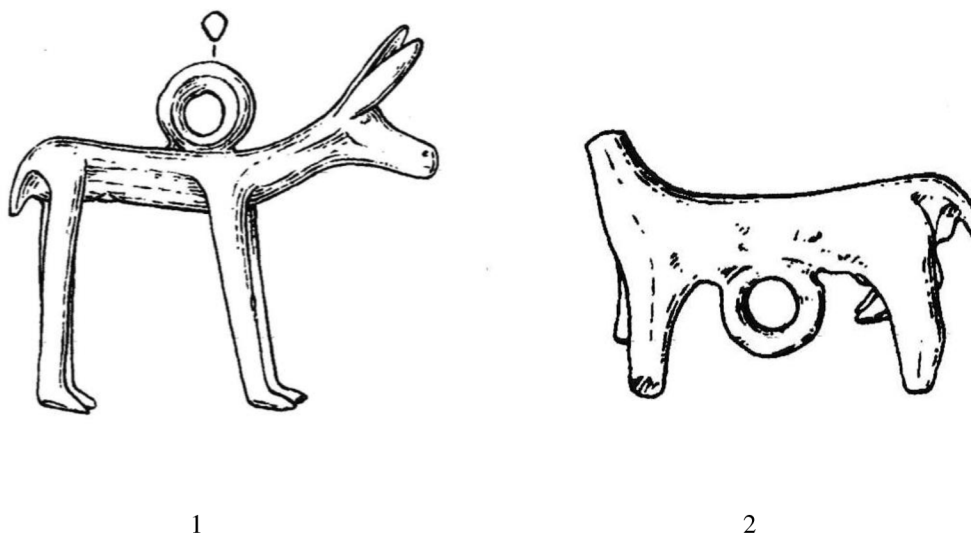
¹ Původní znění definice závěsku v orig. – *„Als Anhänger wurden dabei solche Stücke verstanden, die aus Bronze oder Eisen gefertigt sind und eine gesonderte Aufhängevorrichtung besitzen. Daneben sind auch Exemplare berücksichtigt, die zwar ohne eine Öse hergestellt, sich jedoch auf eine Fibel oder einen Halsring als Anhänger aufgeschoben fanden. Organische Stücke aus Knochen etc. wurden dagegen nur in Ausnahmefällen zur Bearbeitung herangezogen* (WARNEKE 1999, 11).

V některých případech mohly být závěsky vnímány i jako amulety. Například v případě *zavěsků v podobě nohy, závěsků v podobě falu či zoomorfních závěsků*. V předkládané práci se budu věnovat výhradně závěskům, tedy artefaktům se závěsným očkem či jiným druhem úchytu. I v této práci tyto typy závěsků budou nepochybně zmiňovány.

Amulety na rozdíl od závěsků měly pravděpodobně mnohem hlubší náboženský význam a charakter. Chránily svého majitele před zlem a neštěstím. Dle J. ČIŽMÁŘOVÉ (2004, 41) jsou amulety předměty nošené na krku s ochranným a zdraví prospěšným účinkem. K těmto předmětům náležely již zmíněné zoomorfní plastiky se závěsným očkem (obr. 2:1; 2:2). Amulety obecně mohly mít rovněž astrologický význam a chránit svého majitele před negativními emocemi jako je závist, urknutí apod., ale rovněž přinášet i pozitivní a blahodárnou energii (BECKER 2002, 13). Amulety mohly také souviset s magickými či obětními rituály, jejichž základem bylo například odvracení neúspěchů v boji ap. (HRALA 1976, 20). Přesto, že byly nošeny rovněž na těle, aby měly dostatečný kontakt se svým majitelem, byly specifickým druhem artefaktu. Typickým znakem laténských amuletů je rovněž zmiňovaná symbolika čísla tři známá již Pythágorajcům, a ze které nepochybně vycházeli i laténští tvůrci. Pro přesnější vymezení pojmu dle T. F. Warnekeho.... *“Amulet je všechno to, co lidé nosí zavěšeno kolem krku, nebo někde na jiné části těla, nebo to nosí přivázáno na oblečení, nebo umístěné na určitém místě kvůli odhánění nemoci, ke zlepšení či posílení stavu mysli, nebo z jiného důvodu. V užším smyslu označuje slovo Amulet předmět, který je označen charakteristickým obrazem, nebo určitou postavou, aby s pomocí síly zajistila svému nositeli mimořádný vliv“*.²

² Původní znění definice amuletu v orig. – „*Amulett ist alles das, was sich die Menschen um den Hals oder auf irgend eine Weise anbinden, auch in den Kleidern bei sich tragen, oder an einem bestimmten Ort aufstellen, um Krankheiten zu vertreiben, die körperliche Verfassung zu kräftigen, oder anderes zu gewinnen; Im engeren Sinn bezeichnet das Wort Amulett irgend einen Körper, der mit Charakteren, mit einem Bilde oder einer bestimmten Figur gezeichnet ist, um sich mit Hilfe überirdischer Kraft außerordentlicher Wirkung zu versichern*“ (WARNEKE 1999, 194).

Za *zavěsek*, tedy na základě výše zmíněných definic, můžeme považovat takový předmět, který je výhradně určen k zavěšení, má závěsné očko či jiný druh úchytu. Naopak za *amulet* můžeme považovat takový předmět, který nemusí mít závěsné očko a jeho výrazovým prostředkem je většinou nějaký symbol, všeřikající gesto či projev. Amulet tedy může být takový předmět, nebo skupina předmětů, které má nositel ve své bezprostřední blízkosti, přičemž nemusí být přímo zavěšen. Je tedy nanejvýše zjevné, že *zavěsky* společně s *amulety* mají typologicky k sobě velmi blízko a hranice jejich přesné definice je mnohdy značně obtížná a může se velmi často prolínat. Společným faktorem obou předmětů, může být ovšem variabilita využívaného materiálu.

Obr. 2. Zvířecí plastika ze Starého Hradiska. 1. Plastika znázorňující jelena, srnku či mládě soba. 2. Plastika znázorňující neurčité zvíře (pes?)
Podle M. Čížmář 2012, obr. 14.

4. Stručné dějiny výzkumu závěsků na Moravě a shrnutí dosavadní literatury k tématu

Laténské závěsky jako celek doposud nebyly komplexně zpracovány. K dispozici jsou jen souhrnné články k některým typům artefaktů, např. studie M. Čižmáře a H. Čižmářové, respektive zpracování některých významných nálezů, např. depotu z Ptení. Závěsky byly shrnuty J. WALDHAUSEREM a F. KRÁSNÝM (2006) pouze v rámci hrobových nálezů z Čech, dále v rámci opaskových závěsků A. DANIELISOVOU v souvislosti se sídlištěm v Žehuni (2018). Podrobnějšímu členění opaskových závěsků z doby laténské ve střední Evropě se věnoval L. BEDÁŇ (2021, 12).

K výrazným osobnostem, které se zabývaly dobou laténskou patřil M. ČIŽMÁŘ (2012), který se ve své studii s názvem „*Nálezy drobné a zvířecí plastiky z Moravy*“ zabíral plastikami a závěsky nejen na lokalitě Němčice nad Hanou, ale i na ostatních moravských lokalitách. Ze zmiňovaných lokalit je tedy nutné vyzdvihnout oppidum Staré Hradisko, které bývá často dáváno do souvislosti právě s centrální nížinnou osadou v Němčicích nad Hanou. Tato souvislost není náhodná, neboť s koncem osídlení Němčic v závěru fáze LT C₂, se jeho dosavadní nadregionální význam jako důležitého střediska obchodu a výroby přesouvá na Staré Hradisko (ČIŽMÁŘ 2012, 145). Článek H. Čižmářové o dělených kolečkách z doby laténské na Moravě s názvem „*Ein Betrag zu neuen Funden laténezeitlicher gegliederter Rädchen in Mähren*“, poukazuje na jejich význam jako solárního symbolu v pozdní době laténské, nacházených zvláště na oppidech a v rámci hrobových kontextů. V případě těchto dělených koleček se jednalo o amulety. Značná část těchto amuletů byla získána z detektorových prospekcí, které výrazně přispěly k hlubšímu poznání tohoto typu artefaktu na území Moravy. K významným nálezům z doby laténské patří i depot z Ptení. Jedná se o tzv. amuletový depot, neboť všechny artefakty z tohoto depotu byly amulety. Depot byl nalezen roku 1868 na pozemku majitele panství hraběte Saint-Genois D' Anneaucourt

(HLAVA 2015, 247). V rámci nálezu depotu došlo k objevu i řady laténských závěsků. Ze zmíněných artefaktů, bych jmenovala například *závěsek s nálitky, závěsek v podobě lidské nohy, sekerkovité závěsky*, aj.

Z jednotlivých lokalit pochází větší či menší množství nálezů – ať už ze starších výzkumů, například ze Starého Hradiska, nebo z detektorových prospekcí. K tuzemským badatelům, jejichž činnost výrazně ovlivnila tehdejší československou archeologickou vědeckou společnost patřil od 60. do 80. let 20. století J. Meduna. Tento badatel se zabýval boskovickou sbírkou, která vznikla na základě prováděných výzkumů F. Lipky a K. Snětiny v letech 1907 – 1911. J. Meduna (1961) vytvořil katalog nálezů vztahující se ke Starému Hradisku – „*Katalog nálezů uložených v muzeu města Boskovic*“. Součástí tohoto přehledného katalogu jsou závěsky z pozdně laténského období, které jsou zároveň důležitým podkladem pro jejich další a přehlednější chronologické datování. Rovněž katalog s názvem „*Katalog der Funde aus den Museen in Brno/Praha/Olomouc/Plumlov/Prostějov*“ z roku 1970 uvádí instituce, které ve svých depozitářích shromažďují artefakty z této lokality.

V souvislosti s výzkumem lokality Němčice nad Hanou započaly roku 2003 průzkumné práce pod vedením M. Čižmáře. Na základě povrchové prospekce a geofyzikálního měření byly získány nejrůznější druhy artefaktů včetně závěsků. K laténským závěskům nalezeným na lokalitě Němčice nad Hanou patří například – *bota s laterálním očkem k zavěšení či závěsek zpodobňující nohu* aj. „*Závěsky v podobě nohy se sklánějícím se nártem*“ se objevují na moravských lokalitách především ve stupních LT C – LT D (ČIŽMÁŘ 2012, 150). Rovněž stále probíhá řada detektorových prospekcí zaměřených na sběr kovových artefaktů, ze kterých bych zmínila alespoň skromný výčet. Příkladem uvádím publikované výsledky ze sběrů na Prostějovsku, Vyškovsku a Znojemsku z let 2002 – 2007, kdy byly vyzvednuty bronzové závěsky či jejich části. Ze závěsků to byly například *bronzové kuželkovité závěsky*. Články jsou vydané M. ČIŽMÁŘEM ET AL. (2008; 2010), přičemž získané závěsky jsou uloženy v MZM v Brně.

Detektorová prospekce v kombinaci s povrchovými sběry a geofyzikálním měřením v této oblasti, měla výrazný informační potenciál (ČIŽMÁŘ ET AL. 2008, 129). V návaznosti na tyto lokality pokračovaly v roce 2009 další terénní prospekce, a to v oblasti Boskovické brázdy, zvláště v okolí Starého Hradiska. Následné detektorové prospekce pokračovaly i v roce 2011 zvláště na střední Moravě. D. VÍCH (2017) uvádí v periodiku *Archeologické rozhledy* v článku „*Doba laténská v severní části Boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů*“ sběry na lokalitách v regionu Malé Hané. Tyto povrchové sběry probíhaly v letech 2005 – 2016. Velká řada artefaktů z Břeclavska a Mikulovska byla rovněž získána na základě detektorové prospekce. Získané artefakty, mezi kterými byla i řada závěsků jsou uloženy v regionálním muzeu Mikulov. V rámci výzkumné činnosti v souvislosti s laténským obdobím, bych poukázala i na P. GOLÁŇOVOU a J. KYSELU (2019) a na jejich společnou studii – „*What can the dwarfs tell? On settlements and antropomorphic statuary in La tène southern Moravia*“. Badatelé zde předkládají kromě výzkumu trpasličích plastik i bronzové závěsky, například *závěsky ve tvaru nohy*.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, souhrnné zpracování laténských závěsků u nás publikováno dosud nebylo, proto bych se alespoň okrajově zmínila o zahraničním badateli T. F. WARNEKOVI (1999) a o jeho publikaci s názvem „*Hallstatt- und frühlaténezeitlicher Anhänger schmuck Studien zu Metallanhängern des 8. – 5. Jahrhunderts v. Chr. zwischen Main und Po.*“. Jeho zpracování závěsků z pozdně halštatského a časně laténského období z oblasti Německa, Rakouska, Švýcarska, Francie a Slovinska, by mohlo být nepochybně důležitým podkladem pro případné analogie k moravským závěskům z časně laténského období. Rovněž i L. PAULIHO (1975) zpracování laténských amuletů – „*Keltischer Volksglaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrenberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa* nejen ve zmíněné lokalitě předkládá možné analogie, které by mohly korespondovat se závěsky či amulety z moravských lokalit a dalších příhraničních oblastí.

5. Metodické problémy při zpracování laténských závěsků na Moravě

Touto kapitolou, bych ráda nastínila některá fakta týkající se metodických problémů a úskalí souvisejících se zpracováním laténských závěsků. Ze zpracování tohoto typu artefaktu (závěsku) jsem vyjmula dělená kolečka a kolečka s loukotěmi a nálitky, které jsou interpretovány spíše jako amulety. Rovněž jsem vyjmula ze zpracování opaskové závěsky, které byly již přehledně zpracovány v rámci diplomové práce L. BEDÁNĚM (2021). O opaskových závěscích se zmiňuji pouze v rámci oppida Staré Hradisko.

S metodickými problémy jsem se při zpracování tohoto typu artefaktu setkala jak u závěsků ze Starého Hradiska, tak u závěsků z oppidálního období na moravských lokalitách. Závěsky ze Starého Hradiska byly nacházeny původně v nálezových kontextech, ovšem informace o těchto okolnostech se bohužel nedochovaly. Absence nálezových okolností u závěsků ze Starého Hradiska a u některých závěsků z fáze LT C₂ – LT D₁, tedy značně komplikuje jejich přesnou dataci a charakter nálezu. Přesnější datování jednotlivých typů laténských závěsků bylo doplněno až pozdějšími výzkumy. Problematické bylo i určení, zda byl daný předmět závěskem nošeným na krku, na jiné části těla, zda byl součástí opasků, nebo byl přišit k oděvu či tašce, ap.

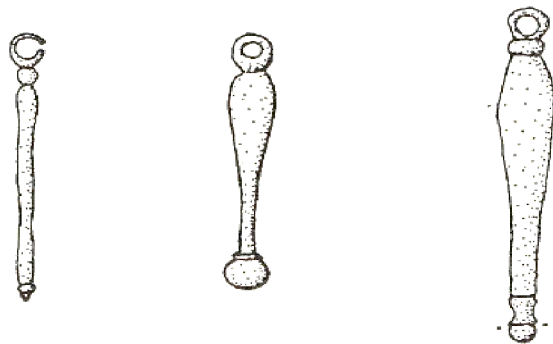
Bez bližších nálezových okolností bylo mnohdy problematické zařadit závěsky i do konkrétní fáze doby laténské, jelikož některé výzkumy podávají pouze obecné informace týkající se jejich základního, ale i mnohdy nepřesného zařazení. Problematickou je také skutečnost, že většina těchto kovových artefaktů podléhá nelegálnímu detektoringu (viz kapitola níže), což značně zúžuje celkový přehled a není tak možné shromáždit dostatečné množství dat pro srovnání. Při zpracovávání tohoto typu artefaktu jsem tedy vycházela z dosud vydaných publikací, které sloužily jako podklad pro vlastní klasifikaci závěsků a jejich terminologii.

Další problematikou je identifikace předmětu jako „závěsku“, neboť se našly závěsky či jejich fragmenty, které mají mnohdy i poškozená závěsná očka či tato očka zcela chybí.

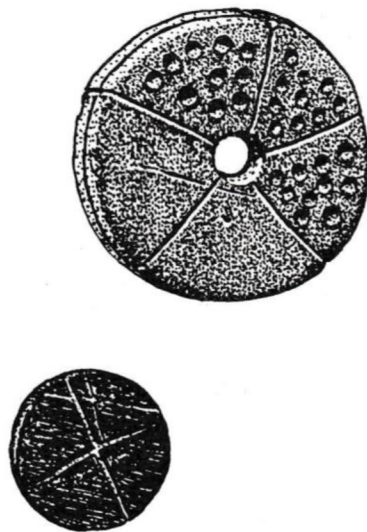
To může značně ovlivnit problematiku definování předmětu jako „závěsku“. Alternativou je pak možnost srovnání či analogie s jinými laténskými závěsky včetně jejich nálezových kontextů. Zajímavé poznatky představují některé typy zkoumaných závěsků, u kterých může být jejich účel velmi variabilní. Například typ „závěsku s tordovanou tyčinkou a trojúhelníkovou destičkou“ (HLAVA 2015, 273) býval často odborníky přiřazován k toaletnímu předmětu či škrabce. Joseph Déchelette zastával dokonce názor, že se jedná výhradně o toaletní nástroj, ovšem bez doložených analogií (HLAVA 2015, 273).

Příkladem této problematiky může být i L. PAULIHO (1975, 119) interpretace týkající se *tyčinkovitých závěsků* (obr. 3), které považuje za amulety s mimořádnými vlastnostmi či schopnostmi odkazující na jeho falickou symboliku. Zajímavostí je, že například v oblasti Horního Rakouska a východní Francie je tento typ závěsku součástí výhradně mužského hrobového inventáře (WARNEKE 1999, 70). Na okraj bych uvedla, že z praktického hlediska se ovšem jedná pravděpodobně o opaskový závěsek.

V rámci laténských závěsků bych se okrajově chtěla zmínit i o problematice *kolečkovitých závěsků*. I. MRÁZEK (1996) ve své publikaci s názvem „*Drahé kameny v pravěku Moravy a Slezska*“ uvádí jeden kamenný *kolečkovitý předmět* s otvorem uprostřed (obr. 4) pocházející ze Starého Hradiska. O tomto předmětu F. Lipka a K. Snětina tvrdili, že se jedná o dětskou hračku. Tento předmět, by mohl nepochybně vzbuzovat dojem dětské hračky. Vzhledem k pokročilejší systematice bádání a vzhledem k tomu, že se s tímto typem kolečkovitých předmětů můžeme setkat i v jiných pravěkých kulturách je zřejmé, že by se s největší pravděpodobností mohlo jednat o amulet, tkací závaží, nebo také přeslen.

Obr. 3. Tyčinkovité závěšky z dürnberských hrobů.
Podle Pauli 1975, Abb. 4.

Obr. 4. Kolečkovité předměty ze Starého Hradiska, zhotovené z droby a jílovité břidlice.
Pozdní doba laténská. Podle Mrázek 1996, obr. 85.

5.1. Problematika detektoringu

Při zpracování laténských závěsků je poměrně častým problémem i detektoring, jako jedna z možností získání dalších poznatků o tomto typu kovového artefaktu. Bohužel vlivem nepřístupnosti k těmto artefaktům v některých výzkumných základnách a institucích, se ne vždy podaří nashromáždit dostatečně velké množství materiálu i z detektorových prospekci. Ve shromažďování informací, by mohla pomoci i regionální muzea, která mnohdy spolupracují s detektoráři.

Důležitými kritérii podstatnými pro získání těchto informací jsou písemné záznamy, dokumenty, publikace, články, diskuse s odborníky apod. Problematikou při zpracování detektorových nálezů jsou ovšem také často nepřesné a neúplné informace, které vznikají v důsledku jejich nelegální exkavace. I v případě takto získaných nálezů vyvstává problém, neboť veškeré nálezové kontexty a situace jsou nenávratně ztraceny. Podstatným faktorem je především snaha o to, aby nedocházelo k nezákonnému rabování archeologických lokalit a nalezišť, ale aby se vzájemnou kooperací zachovalo archeologické dědictví jednotlivých krajů.

Jihomoravská regionální muzea společně s Archeologickým ústavem AV ČR Brno a Odborem kultury a památkové péče Jihomoravského kraje vydaly publikaci s názvem „*Společnými silami za poznáním společného archeologického dědictví Jihomoravského kraje*“. Publikace ANON. (2019) vznikla jako reakce na neutěšený stav vůči archeologickému dědictví tohoto kraje jako nejvíce exponovanému místu na Moravě.

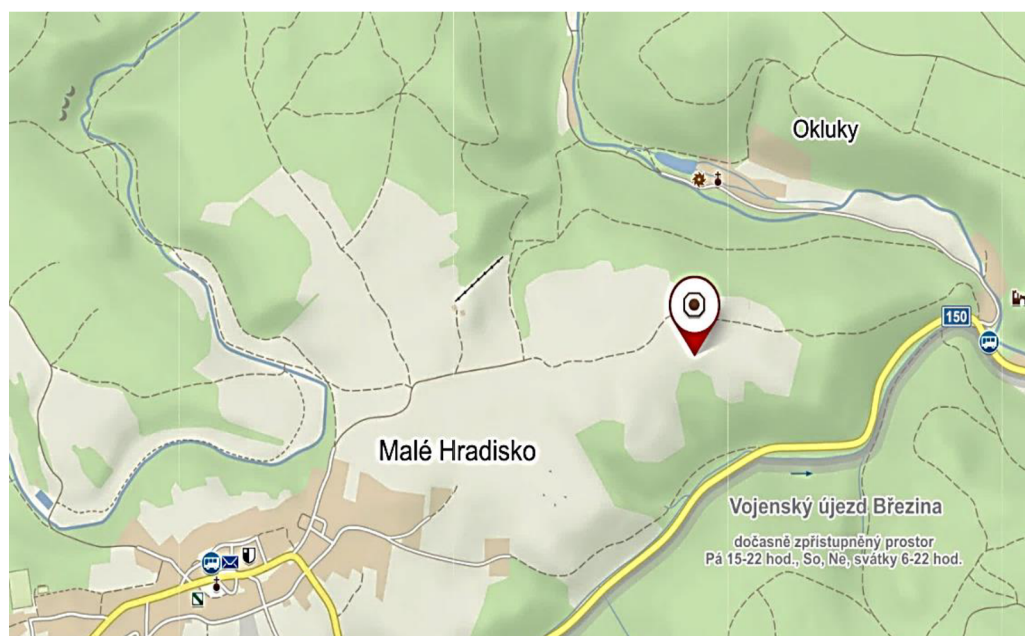
Detektorová prospekce se výrazně uplatnila i při sběru kovových plastik či závěsků. Mezi roky 2002 – 2011 proběhlo ve spolupráci s MZM v Brně a ÚAPP Brno, v. v. i. již zmíněných několik detektorových prospekci pod vedením M. Čižmáře. Cílem tohoto projektu bylo rovněž minimalizování úniku kovových artefaktů z nezákonných detektorových prospekci. Jedna z možností, která měla tomuto nelegálnímu sběru kovových artefaktů zabránit, byla povrchová prospekce na vybraných lokalitách na Moravě (ČIŽMÁŘ ET AL. 2008, 125).

6. Typologie jednotlivých závěšků

6.1. Závěsky ze Starého Hradiska

Závěsky jsou specifickými předměty, které v době laténské nabývají nových uměleckých forem a svěbytného stylu. Využívání železa na výrobu tohoto typu artefaktu je však ve fázích LT C₂ – LT D₁ mizivé a výroba závěšků se soustředí především na využívání bronzu. Bronz (*lépe řečeno slitiny mědi*) se využíval ve fázích LT C₂ – LT D₁ zvláště na výrobu závěšků. Je rovněž oproti železu lehčí, což může být i důvodem jeho většího využívání jako suroviny potřebné pro výrobu tohoto typu artefaktu.

Staré Hradisko, které má těžiště svého osídlení na konci fáze LT C₂ – LT D₁ je onou lokalitou, na které se můžeme setkat i s typy závěšků, které se běžně na území Moravy nevyskytují. Součástí boskovické sbírky jsou rovněž závěsky i z jiných nekovových materiálů, ale i závěsky nezařazené či mylně datované. Staré Hradisko rovněž poskytuje rozsáhlé srovnávací soubory nálezů a kolekcí srovnatelné s jinými, geograficky blízkými oblastmi.

Mapa 3. Laténské oppidum Staré Hradisko a přibližná lokalizace naleziště.
Zdroj: mapy.cz

6.1.1 Zoomorfní závěšky

Popis: Ze Starého Hradiska je známa *zoomorfní plastika*, která je často interpretována jako *srnka, jelen, laň či mládě soba*. Pro F. Lipku a K. Snětinu, kteří tento závěsek objevili během svých výkopů na oppidu v letech 1907 – 1911, se jednalo doslova o „*barbarskou figurku zvířecí soudě podle trefně modelované hlavy a zvlášt' uší*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Délka tohoto závěsku činí až 5,7 cm. Plastika je poměrně protáhlého tvaru včetně tlamy, uší a nohou zvířete. Jedná se o jakýsi tělesný nepoměr, který však nejspíše vystihoval řemeslníkovu zručnost a specifický způsob zobrazování zvířete.

Tento typ závěsku, který bývá odborníky na dobu laténskou označován také jako magický amulet, má na hřbetě poměrně velké záchytné očko, které sloužilo k zavěšení na šňůrce z organické hmoty. Plastika zvířete je bronzová s nazlátlou barvou (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 181). Výrazně naznačené oční důlky odkazují na možnost, že byly kdysi pravděpodobně vyplněny emailem (ČIŽMÁŘ 2012, 151). Pokud byl tento závěsek nošen na krku, nepochybně vzbuzoval dojem svou neobvyklou velikostí. I když je tento typ artefaktu v odborné literatuře mnohdy označován spíše jako plastika, přesto jsem ho zařadila do skupiny zoomorfních závěsků, neboť má očko k zavěšení, a tudíž odpovídá mé zvolené definici závěsku.

Další ze zoomorfních plastik ze Starého Hradiska je *plastika neurčitého zvířete (psa?)*, které nebylo možné identifikovat, jelikož plastika má odlomenou hlavu. Závěsné očko se v tomto případě nachází na spodní části těla.

Jedná se o závěšky, které jsou v rámci své symboliky obvyklé a časté v pravěké společnosti. Závěšky zobrazující motivy zvířat, sekerek, ale i následné závěšky s gesty a symboly zvláště v podobě nohou a rukou, mohou odkazovat na možnou paralelu, která je zakořeněná v jejich tradiční symbolice, a kterou L. PAULI (1975, 118) označuje za vnější výrazové formy či projevy. Toto označení je výsledkem jeho členění amuletů či závěsků do pěti kategorií, které se zakládá na charakteru jednotlivých předmětů, přičemž amulet či závěsek může náležet i do více kategorií.

Rozšíření: Rozšíření těchto typů závěsků se pohybuje v širším geografickém rámci střeoevropského prostoru. Analogii k těmto typům artefaktů může být například

plastika z Frankfurtu nad Mohanem z pozdní doby latéské. Tato plastika měla naopak očko či otvor pro připevnění pod krkem a oční důlky vyplněné pravděpodobně také emailem (POLENZ 1974, 260).

6.1.2 Závěsky s gesty a symboly

Popis: Ze Starého Hradiska známe několik typů těchto závěsků. Jedná se o *závěsky, které mají podobu lidské ruky*. Tento typ závěsku byl doložen na Starém Hradisku v počtu tří kusů. „*Bronzové závěsky v podobě ručičky s gestem fica*“ byly doloženy na moravském území na tomto oppidu a na nížinném sídlišti v Bořitově (ČIŽMÁŘ 2012, 149). Stejný typ závěsku s tímto *specifickým gestem palce* je znám také z depotu z Ptení (ČIŽMÁŘ 2012, 149). Závěsek ze Starého Hradiska má v tomto gestu navíc naznačenou i část předloktí. V rámci hrobových kontextů jsou známy z pozdního latéského období tyto typy závěsků z lokality Neu – Plötzin v Braniborsku (HUNDT 1935, 241). Další doklady těchto typů závěsků pochází i ze sbírky muzea v Bonnu (MENZEL 1986, TAF. 140:450, 449).

K dalším typům závěsků ze Starého Hradiska patří *falický oboustranný závěsek*, který je na této lokalitě doložen v počtu jednoho kusu (ČIŽMÁŘ 2012, 149). Původ těchto typů závěsků může být pravděpodobně znám již z římských provincií a z dalších Středomořských oblastí. V rámci nálezových kontextů, které nejsou u oppida Staré Hradisko téměř vůbec známy, se nabízí možnost výskytu tohoto typu *falického závěsku* na sídlištech, jak je uvedeno na příkladu z východní Francie (PAULI 1975, 118).

Ze Starého Hradiska jsou známy i *bronzové závěsky zpodobňující nohu*. Tento typ závěsku poměrně rozsáhle publikoval L. Pauli a rovněž i R. Echt (ČIŽMÁŘ 2002, 208). Pro porovnání tohoto typu je doložen například závěsek ze Stradonic v podobě *celé nohy* (GOLÁŇOVÁ – KYSELA 2019, 79). Jeden závěsek ze Starého Hradiska znázorňuje pouze *nohu i s prsty s laterálním očkem na zavěšení* (ČIŽMÁŘ 2012, 150). Tyto závěsky, bychom mohli dále roztrdit do tří skupin, čemuž bude věnován prostor v rámci jejich dalšího podrobnějšího členění v kapitole o moravských závěscích fáze LT C₂ – D₁. Velká část těchto typů závěsků byla získána v rámci povrchových detektorových prospekci, což může být naopak k tíži vzhledem k jejich přímému datování (HLAVA 2015, 272).

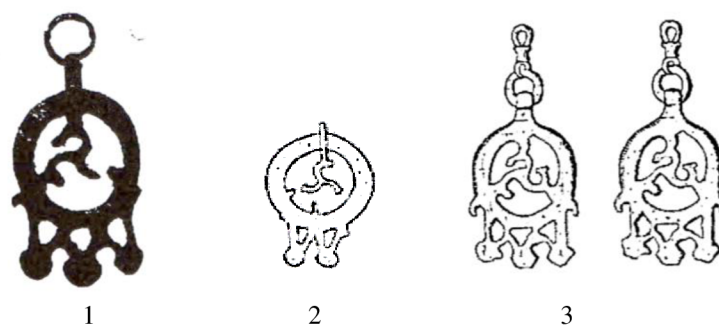
Motiv *nohy* je patrný také na sponách a keramických nádobách se sobě vlastním symbolickým charakterem (BAGLEY 2009). Odkazuje na jeho starověký původ, který nositelé doby laténské nejspíše převzali od Řeků.

Rozšíření: Se závěsky v podobě *nohy* se můžeme setkat v severní Itálii (*kultura Golasecca*) či Tyrolsku v oblasti severně od Alp, a to již od pozdní doby halštatské až po časně laténské období. Jedná se o univerzální typ závěsku, který byl ve střední Evropě stále poměrně vzácný. Doklady tohoto typu závěsku jsou známy rovněž z etruských hrobek a sarkofágů v Caere a Tarquonii (WARNEKE 1999, 135).

6.1.3 Závěsek typu Hofheim

Popis: Tento typ závěsku byl původně součástí boskovické sbírky, bohužel je nyní ztracen. Nalezen byl během výkopů v letech 1907 – 1911. F. LIPKA s K. SNĚTINOU (1913, 18) jej označili za „*ažurované kolečko s výzdobou stylisovaného trikvetra s kroužkem na zavěšení*“. Tento závěsek byl součástí koňského postroje a je typickým artefaktem pozdní doby laténské. Vzhledem k analogicky stejným typům závěsků z níže zmiňovaných oblastí se nabízí i možnost jejich výroby v jednom řemeslném areálu (PIERREVELCIN 2009, 228).

Rozšíření: U tohoto závěsku není jasné odkud pochází. Analogie a tvarové či stylistické dispozice tohoto typu závěsku mohou být rovněž dokladem vzájemných kontaktů mezi jednotlivými oblastmi, přičemž se v jednotlivých oblastech mohou i poněkud lišit (OLAUSSEON 1988, 17). Příkladnějším charakteristické jsou tyto typy jednotným, ale složitým výzdobným motivem, který se projevuje na území Čech – oppidum Stradonice (obr. 5:1), na Moravě – oppidum Staré Hradisko (obr. 5:2), ale i v německém Porýní (obr. 5:3).

Obr. 5. 1. zívěsek ze Stradonic, 2. zívěsek ze Starého Hradiska, 3. zívěsek z Hofheimu. Podle Pierrelveicin 2009, obr. 5.

6.1.4 Závěsek v podobě miniaturního zrcátka

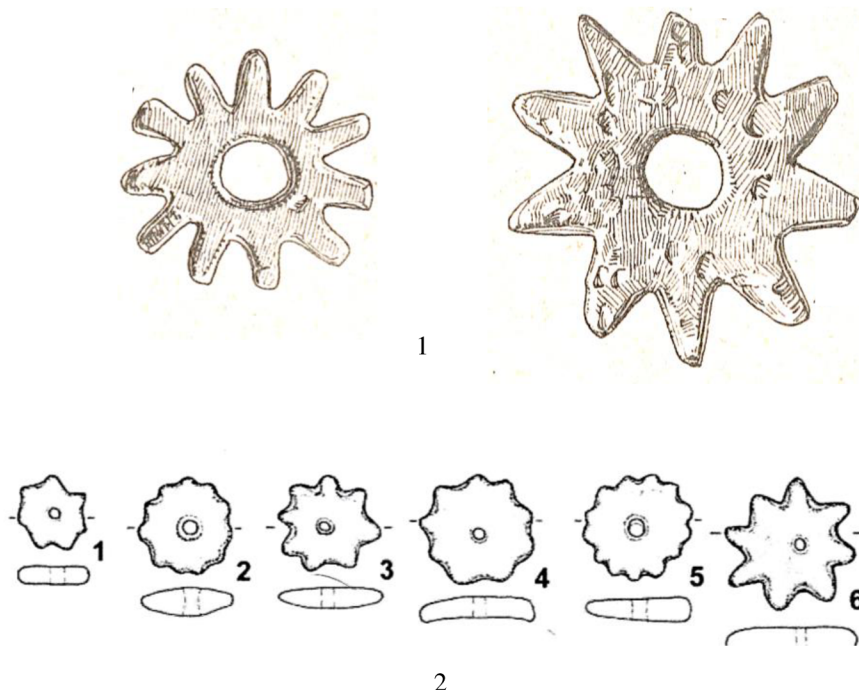
Popis: Ze Starého Hradiska pochází *bronzový kolečkovitý zívěsek* se sedmi zářezy po obvodu kruhu (MEDUNA 1961, 5). Boskovičtí badatelé, kteří tento model *miniaturizovaného zrcátka* objevili během svých výkopů na oppidu v letech 1907 – 1911 jej označili doslova jako „*cetku podoby miniaturního zrcátka*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Průměr kolečka činí až 3,5 cm a jeho celková délka je 5,6 cm. Součástí je otvor uvnitř kolečka. Závěsek má rukojeť určenou pravděpodobně na zavěšení. Na oppidech se běžně nacházela zrcadla, což miniaturizace v podobě těchto zívěsků jen potvrzuje (HLAVA 2009, 121).

Rozšíření: Analogií k tomuto typu miniaturizovaného předmětu nalezneme hned několik. Na území Čech se jedná například o oppidum Stradonice a několik typů těchto artefaktů nalezneme také na lokalitách Manching a Ringlesdorf, kde byl tento typ zívěsku získán v rámci povrchových sběrů (HLAVA 2009, 120). Podobnou analogií je rovněž *zívěsek zpodobňující miniaturizované zrcadlo s profilovanou rukojetí* z Třísova. Ve srovnání se zívěskem ze Starého Hradiska je přibližně stejně dlouhý, neboť jeho délka činí 5,3 cm a průměr kolečka je 2,5 cm.

6.1.5 Závěsek v podobě ozubených koleček s paprsky

Popis: Tento typ závěsku je součástí boskovické sbírky v počtu dvou kusů. Jedná se o jeden bronzový a druhý železný *závěsek v podobě ozubeného kolečka s otvorem uprostřed* (obr. 6:1). Bronzové kolečko má 11 paprsků a průměr kolečka se pohybuje kolem 3,2 cm. Železný typ kolečka má 10 paprsků a jeho průměr činí 4,8 cm, což je zřetelný rozdíl v průměru oproti bronzovému typu. Tento typ závěsku se nacházel mezi Lipkovými a Snětinovými nálezy, které identifikují rovněž jako „ozubená kolečka“ a pocházejí rovněž z výkopů Starého Hradiska z let 1907 – 1911.

Rozšíření: Podobný typ hvězdicovitých závěsků je znám již od starší doby bronzové, přičemž s větší intenzitou se prosazuje i v horákovské kultuře doby halštatské (EBERLOVÁ 2014, 73 – 74). S keramickými paprskovitými či hvězdicovitými kolečky se můžeme setkat například v mohylové kultuře doby halštatské v souboru předmětů nalezených na vrchu Burkovák u Nemějic (obr. 6:2). Na základě těchto zjištěných analogií, by se mohlo jednat spíše o amulety, ať už s větší či menší rozdílností v materiálu a velikosti.

Obr. 6. 1. Závěsky v podobě kovových ozubených koleček z boskovické sbírky. Podle Meduna 1961, Taf. 3:10; 3:11. 2. Keramická kolečka z vrchu Burkovák u Nemějic. Podle Eberlová 2014, obr. 3.

6.1.6 Válečkovité závěšky

Popis: K dalším závěškům nacházejícím se v boskovické sbírce patří i *bronzový závěsek s tyčinkou, na kterou navazuje ve spodní části váleček* (MEDUNA 1961, 15). Tento typ závěsku je klasifikován jako podtyp **Zv-8c2** – *válcovitý závěsek ve spodní části ukončený destičkou s velkým závěsným očkem* (BEDÁŇ 2021, 82). Závěsek na délku měří 3,3 cm a je opatřen v horní části poměrně velkým závěsným očkem s průměrem 1 cm. Řazení k opaskovým závěškům není u tohoto typu analogicky doloženo. K dalším sbírkovým předmětům tohoto typu patří *bronzový váleček, který má z boční strany menší otvor, přičemž z druhé strany se nachází závěsné oko* (MEDUNA 1961, 15). Zda se jedná o závěsek je sporné, neboť část předmětu je odlomena. Závěsek tvarem připomíná spíše miniaturizované závažíčko, což ho zároveň značně odlišuje od předchozího typu.

6.1.7 Situlovitý závěsek

Popis: Součástí boskovické sbírky je kovový *situlovitý závěsek* s výškou 2,9 cm s odlomeným závěsným očkem. Tento závěsek byl nalezen rovněž během Lipkových a Snětinových výkopů na hradisku v letech 1907 – 1911 a doslova jimi označen jako „*filigránská situlka s obloučkovitým držátkem žárem poněkud deformovaná*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Není ovšem zcela jasné v jakém nálezovém kontextu a za jakých okolností došlo k jeho deformaci. Zda se tento předmět zavěšoval je rovněž sporné, jakož i účel jeho užití. *Podrobnější klasifikace závěsku tohoto typu není dosud zpracována.*

6.1.8 Trojúhelníkovité závěšky

Popis: K trojúhelníkovitým závěškům z boskovické sbírky patří *bronzový závěsek se čtyřmi plastickými žebry, přičemž závěsek se rozkládá do formy trojúhelníku* (MEDUNA 1961, 11). Plastická žebra, jako by obtáčela krk závěsku a vinula se až k trojúhelníkovitému rozšíření. Po bocích trojúhelníku je závěsek zdoben zvlněním. Ze Starého Hradiska pochází ještě jeden podobný typ tohoto závěsku s ozubenou spodní stranou – „*závěsek s tordovanou tyčinkou a trojúhelníkovou destičkou*“ (HLAVA 2015, 273). U tohoto typu závěsku je však část závěsného oka odlomena.

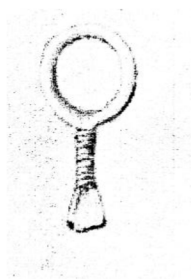
Tento závěsek můžeme identifikovat již u výkopů F. Lipky a K. Snětiny z let 1907 – 1911 jako *trojúhelníkový plech se spodní vykrajovanou základnou* (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Oba tyto typy závěsků jsou na délku téměř identické. Jejich délka se pohybuje kolem 5 cm. V souvislosti s těmito typy závěsků například ze Stradonic a Manchingu se často hovořilo také o toaletních předmětech, což se vzhledem k jejich absenci v toaletních soupravách nepotvrdilo (HLAVA 2009, 118). Typologicky stejným závěskem, ovšem zcela odlišným ve své spodní části, je patrně *kroužkový závěsek s krátce drážkovanou tyčinkou* (obr. 7:1), který je uveden rovněž u Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Oproti předchozím závěskům, tento fragment představuje pouze bronzový kroužek s krátkou, příčně spojenou drážkou (MEDUNA 1970, 50). Závěsek měl patrně trojúhelníkovitou spodní část, která byla nejspíše odlomena. Délka závěsku je 2,7 cm.

Pravděpodobnou původní vizualizaci tohoto typu závěsku, by bylo možné dle mého názoru demonstrovat na *předmětu z ptenského depotu s mírně se rozšiřující spodní částí pod drážkováním* (obr. 7:2). Tomuto faktu, by odpovídalo i velké kruhové, patrně závěsné očko. Tento předmět je znám pouze z popisu J. E. Vocela. Dle mého názoru není jednoznačné určit, zda se jedná o závěsek, část nástroje, nebo toaletní potřebu.

Rozšíření: S tímto typem závěsku se mimo jiné můžeme setkat v oblastech Středomoří, ale i v Itálii, Maďarsku, Německu či Lichtenštejnsku. V pozdní době halštatské se setkáme s trojúhelníkovými plechovými závěsky i v oblasti Rakouska.

1

2

Obr. 7. 1. Kroužkový závěsek s krátce drážkovanou tyčinkou a patrně odlomenou spodní částí. Podle Meduna 1970, Taf. 6:13.
2. Předmět z ptenského depotu. Podle Hlava 2015, obr. 14.

6.1.9 Závěsek s vývalky

Popis: V boskovické sbírce se nachází tento typ bambulovitého závěsku, který jsem označila jako *závěsek s vývalky*. Závěsek je zakončen velkou kuličkou připomínající doslova bambuli. Délka závěsku činí 2,1 cm a šířka spodní bambulovité části činí 1,1 cm. Závěsek měl pravděpodobně další koncovou část, neboť je zde patrná část po odlomení. *Podrobnější klasifikace závěsku tohoto typu není dosud zpracována.*

6.1.10 Brýlovitý závěsek – závěsek z jiného období

Popis: V současnosti nezvěstný je tento typ závěsku, který se skládá ze dvou smotaných bočních drátů. Závěsek je opatřen uprostřed dvojitou spirálou určenou pravděpodobně k zavěšení. Délka tohoto závěsku se pohybuje kolem 4,9 cm.

V tomto případě se však jedná o typ závěsku, který nepochází z doby laténské, ale z chronologicky odlišného období (viz – rozšíření). Dle M. SALAŠE (2005, 102) tento závěsek s největší pravděpodobností pochází z doby bronzové. Přesto jsem tento závěsek zařadila do tab. 1 včetně soupisného katalogu.

Z hlediska nálezových okolností jej můžeme klasifikovat jako šperk či jako náboženský symbol již od mladšího neolitu, druhotně přinesený a využívaný na Starém Hradisku i v době laténské (ČIŽMÁŘ – PARMA 2006, 55). Zároveň ho také můžeme považovat za doklad osídlení z doby, kdy byl závěsek vyroben. Užívání tohoto typu závěsku v době laténské je spjato nejspíše se zvykem či tradicí, neboť dle zjištěných analogií ze Slovenska typu Hurbanovo, Osádka a Sliache se tento typ závěsku nosil pravděpodobně zavěšený na šňůrce kolem krku, která sahala až po prsa.

Jednalo se o typ „závěsku vyhotoveného z jednoho na konci ztenčeného drátu, jehož konce byly navíjeny ke dvěma spirálovitým kruhům“ (FURMÁNEK 1980, 7). Prostřední část závěsku sloužila k zavěšení. Doklady využívání tohoto typu závěsku (nebo také symbolu) pochází již z egejské oblasti, kde byl znázorněn na obřadní desce společně s býčky (NEUSTUPNÝ 1940, 35).

Rozšíření: S analogicky stejnými typy se můžeme setkat i v oblasti Moravy, Rumunska či Maďarska (FURMÁNEK 1980, 7). S tímto typem závěsku se setkáme v širším chronologickém rámci již u kultury s moravskou malovanou keramikou,

kdy se jednalo zpočátku o měděné typy (PODBORSKÝ 1993, 145).

V pozdním halštatském období pak zájem o ně prakticky upadal. Spirála, ale prakticky celá symbolika brýlovitých závěsků zaujímala ve společenském postavení nejen laténských obyvatel důležitou roli. O bližším významu, funkci a společenském postavení jednotlivých typů závěsků bude blíže pojednáno v rámci kapitoly osm.

6.1.11 Tyčinkovité závěsky

Popis: K dalším závěskům z boskovické sbírky se řadí závěsek, který je po bližším prozkoumání poměrně *stíhle tyčinkovitý*. Jeho celková délka i s poměrně velkým závěsným očkem (průměr oka 0,8 cm) činí 4,4 cm. Další *bronzový závěsek s již výrazně zelenou patinou má tyčinkovité zakončení*. Horní část závěsku je spíše širší kuželkovitá, přičemž spodní část se zužuje do tyčinkovitého tvaru. Na rozdíl od předchozího typu je tento závěsek kratší. Pro srovnání s předchozím zmíněným typem je jeho celková délka pouze 3,1 cm.

Rozšíření: S těmito typy závěsků se můžeme setkat již v období mladšího eneolitu u kultury zvoncovitých pohárů. V tomto období jsou tyto závěsky považované spíše za ozdobu. Závěsky jsou vyrobené většinou z kosti či kančího klu se zašpičatělým koncem a označované jako kolík či klacek (KERN 2016, 318).

Tento typ závěsku je typický také pro pozdní dobu halštatskou (rozšíření z oblasti východní Francie) a časnou dobu laténskou. Ve stupni LT C je na Slovensku tento závěsek doložen na lokalitě Bajč-Vlkanovo v rámci hrobového kontextu (PAULI 1975, 119). *Elipsovité závěsek se silnějším článkem v horní oblasti* se nachází často také na rakouských nalezištích Dürrnberg, Stadorf, Schwaigbehingersdorf (WARNEKE 1999, 70).

6.1.12 Opaskové závěsky

Popis: Tyto typy závěsků ze Starého Hradiska můžeme rozčlenit do několika variant. Některé varianty a podtypy kuželkovitých a trojúhelníkovitých závěsků jsou opatřeny drážkou pro email.

Kuželkovité – K opaskovým závěskům řadíme *kuželkovité závěsky s velkým závěsným očkem, které jsou navzájem oddělené lištami*, klasifikované jako varianty **Zv-1e2c** a **Zv-1e2d** (BEDÁŇ 2021, 43).

V případě těchto závěsků je varianta **Zv-1e2c** zakončena kapkovitou částí. V boskovické sbírce F. Lipky a K. Snětiny se doslova jedná o „*drobnou kuželku s kroužkem na zavěšení, prostě, nebo bohatěji profilovanou*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Tento závěsek společně s níže jmenovanými byl nalezen rovněž během Lipkových a Snětinových výkopů na Starém Hradisku v letech 1907 – 1911. Z jejich popisu je zjevné, že nejspíše netušili, že by se mohlo jednat o *opaskové závěsky*, jelikož tyto typy závěsků konkrétněji neklasifikovali. Zmiňované varianty opaskových závěsků byly klasifikovány až mnohem později.

V případě varianty **Zv-1e2d** se jedná o závěsek sestavený ze dvou rozdílně velkých kuliček, mezi kterými se nachází plastické lišty (MEDUNA 1961, 11). Tento závěsek je boskovickými badateli identifikován rovněž jako „*drobná kuželka s kroužkem na zavěšení, prostě, nebo bohatěji profilovaná*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 18). Průměr závěsného oka je 1,2 – 1,3 cm. Dalším typem je *kuželkovitý závěsek s drážkou pro email se závěsným okem* klasifikovaný jako varianta **Zv-8b2a** a je typický zvláště pro fázi LT C₂ (BEDÁŇ 2021, 80).

Trojúhelníkovité – Dalším typem je *opaskový závěsek trojúhelníkovitého tvaru s drážkou pro email* opatřený velkým závěsným okem. Zakončen je menší kuličkou. Tento závěsek je klasifikován jako podtyp **Zv-6a1b** s těžištěm výskytu opět ve fázi LT C₂ (BEDÁŇ 2021, 70). Dle boskovických badatelů je závěsek ve formě *drobné profilované kuželky*, která má pod závěsným okem zdířku na emailovou výzdobu. Délka tohoto typu opaskového závěsku činí až 4,3 cm. V trojúhelníkovité drážce se dle Medunova popisu nacházely i zbytky červené barvy či emailu, což zmiňuje i F. Lipka s K. Snětinou během svých výkopů na oppidu v letech 1907 – 1911. Na oppidu Staré Hradisko byl i tento závěsek nalezen.

Červená barva je typická zvláště pro šperkařskou výzdobu pozdní doby laténské. Právě v době laténské laténští umělci ovládali techniku emailování a inkrustace, kterou uplatňovali zvláště ve šperkařství.

Tyčinkovité – Typickými opaskovými závěsky jsou *tyčinkovité závěsky*, které mají poměrně velké závěsné oko. Tyto závěsky je možné členit do několika typů.

Ke Starému Hradisku se řadí z boskovické sbírky *bronzové závěsky, které mají velké závěsné oko* klasifikované jako **Podtyp Zv-8a2** (BEDÁŇ 2021, 78).

U těchto závěsků se nabízí možnost, že by se mohlo jednat o **opaskové závěsky či hygienické pomůcky** (BEDÁŇ 2021, 78). Tyto podtypy, by se mohly dále členit na *bronzové závěsky dle počtu plastických žeber*, neboť se tyto typy závěsků navzájem odlišují právě počtem plastických žeber a jejich tvarovým zakončením.

První závěsek je opatřen třemi plastickými žebry, na jehož konci je část ve formě malé lopatičky (MEDUNA 1961, 11). Jeho délka činí 4,1 cm a průměr závěsného oka je 0,8 cm. *Další závěsek má koncovou část opatřenou prstýnkem a druhý kuličkou*. Jejich délka se pohybuje v rozmezí 4,7 – 4,9 cm. Průměr závěsného oka je v rozpětí od 1,1 – 1,3 cm.

Dalším typem opaskového závěsku je *bronzový závěsek ve tvaru tyčinky s tmavým drážkováním pod okem a s malou lžičkou na konci* (MEDUNA 1961, 11). Jedná se o závěsek, který F. Lipka s K. Snětinou považují za toaletní předmět, který se dle nich používal jako „*lžička do ucha*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 19, obr. 8). Závěsek má poměrně velké závěsné oko a celkovou délku 5,2 cm.

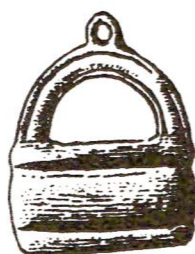
Rozšíření: Na území Moravy jsou tyto závěsky typické zvláště pro oppidální období LT D₁, ovšem bez doložených analogií. Tento typ závěsku je typický také pro pozdní dobu halštatskou a časnou dobu laténskou ve formě *elipsovitého závěsku se silnějším článkem v horní oblasti* a pochází často z rakouských lokalit Dürrenberg, Staadorf, Schwaigbehingersdorf (WARNEKE 1999, 70).

Obr. 8. Opaskový závěsek, který označili F. Lipka s K. Snětinou za „*lžičku do ucha*“. Podle Meduna 1961, Taf. 10:4.

Nezařazené

*Kovový závěsek v podobě zámečku (obr.9), o kterém se zmiňuje F. Lipka a K. Snětina v rámci svých výkopů na oppidu v letech 1907 – 1911, a který byl součástí sbírky nadučitele J. V. Sedláčka jsem zařadila pouze na okraj. U tohoto typu artefaktu není zcela zřejmé, zda se jednalo o závěsek. V Medunově katalogu z roku 1970 – *Katalog der Funde aus den Museen in Brno/Praha/Olomouc/Plumlov und Prostějov* je tento závěsek vyobrazen a označen jako bronzový předmět s prolamováním a délkou 2,7 cm s menším závěsným očkem.*

Obr. 9. Předmět pocházející ze sbírky nadučitele J. V. Sedláčka.
Podle Meduna 1970, Taf. 4:14.

6.1.13 Závěsky ze skla, perel a kamene

Z nekovových artefaktů se vyskytují na Starém Hradisku *skleněné i kamenné závěsky*. Ze skleněných závěsků, které v tomto sortimentu převažují se jedná zvláště o *skleněné vejčité či oválné formy*. Ozdoby ze skla byly běžnými součástmi převážně ženské garderoby a jejich typologický soupis pořídila již v 60. letech 20. století Th. E. Haevernick, na kterou navázali N. Venclová, G. Březinová a M. Karwowski (ČIŽMÁŘOVÁ 2021, 228). Výroba skleněných závěsků na Starém Hradisku byla zaměřená zvláště na sklo homogenní průhledné, naopak na oppidu Stradonice se výroba těchto skleněných artefaktů zaměřovala zvláště na sklo heterogenní průhledné (VENCLOVÁ 2016, 80 – 81). Teoretickou možností, by mohlo být využití některých těchto skleněných typů jako *nášivky, zdobného prvku či knoflíku* (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 190). Závěsků z kamenných surovin je na Starém Hradisku pouze minimální množství.

Skleněné vejčité

K nekovovým závěškům ze Starého Hradiska řadíme *skleněné vejčité závěsky většinou z tmavě modrého kobaltového skla*. Závěsek, který je na povrchu opatřen *žlutými příčnými pruhy* (MEDUNA 1961, 11) byl nalezen během výkopů na Starém Hradisku v letech 1907 – 1911. Závěsek je označen boskovickými badateli jako „*oválný, dosud s železným očkem na zavěšení, základní hmota žlutohnědá, na povrchu vine se vtlačena bílá spirála*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 17). Dle publikace N. VENCLOVÉ (2016, 81; FIG. 65:2010) se v případě tohoto typu skleněného opakního závěsku jedná *o závěsek s vlnicovými obtáčenými pruhy, z nachově zbarveného skla*. Velmi podobným typem z boskovické sbírky je *oválný vejčitý fragment závěsku s bílými příčnými zvlněnými pruhy, z kobaltově modrého skla*. Zmiňuji zde fragment, jelikož je horní část závěsku odlomena včetně závěsného oka. Tento typ závěsku pochází nejspíše až z meziválečných výzkumů, jelikož nebyl identifikován během Lipkových a Snětinových výkopů na Starém Hradisku, které vedli v letech 1907 – 1911.

Skleněné srdčité

Z Medunova katalogu (1961) pochází rovněž další *závěsek s podélnými žlutými pruhy*, který jsem dohledala i v publikaci N. VENCLOVÉ (2016, 80 – 81, FIG. 65:2009). Autorka tento typ závěsku označuje jako *závěsek nachové barvy z průhledného skla a se žlutou vlnicí* (obr. 10:1), jehož závěsné oko je odlomeno. Tento typ závěsku není doložen u Lipkových a Snětinových výkopů a pochází nejspíše až z meziválečných výzkumů. S analogicky stejným typem závěsku se můžeme setkat rovněž na oppidu Hrazany a Stradonice, ale i v oblasti jižní Francie či v rámci hrobového kontextu na lokalitě Wederath – Belginum. Stradonický závěsek (obr. 10:2) je navíc opatřen velmi krátkým závěsným očkem, což vyvolává představu o původní vizualizaci modelu závěsku ze Starého Hradiska.

Obr. 10. 1. Závěsek ze Starého Hradiska bez závěsného oka. Podle Venclová 2016, Fig. 65:2009.
2. Závěšky ze Stradonic se závěsným očkem. Podle Venclová ed. 2008, obr. 62:7,8.

Skleněné hruškovité

Černě či tmavě modře zbarvený závěsek se světlými skvrnami na povrchu se rovněž řadí k závěškům nalezeným na Starém Hradisku. O tom, zda se jednalo o závěsek je opět možné diskutovat, jelikož závěsné oko zde chybí, včetně okolností nálezů.

Tento závěsek identifikují boskovičtí badatelé jako *modře zbarvený hruškovitý závěsek s bílými fragmenty na povrchu* (LIPKA – SNĚTINA 1913, 17), což je i důvod mého zařazení do této skupiny. Tento typ závěsku není běžnou uměleckou tvorbou laténských umělců už jen z toho důvodu, že se jich na Moravě zachovalo velmi malé množství. Jedinou lokalitou, na které se vyskytl tento typ závěsku je oppidum Staré Hradisko (ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 195). Celkový design závěsků v podobě skvrn, teček či zvlnění je dokladem řemeslných sklářských aktivit, které se projeví právě v době laténské (VENCLOVÁ 2016, 81).

Perlové

Kromě skleněných závěsků se na Starém Hradisku našel i *modře zbarvený perlový závěsek z kobaltového skla se železným očkem, který je na povrchu opatřen bílými skvrnami* (MEDUNA 1970, 25). Závěsek není součástí boskovické sbírky, ale nachází se nyní v depozitu olomouckého muzea.

Břidlicové

Na Starém Hradisku se můžeme setkat i s kamennými závěskami. K nim patří i *závěsek z břidlice*, který připomíná rovnoramenný trojúhelník s otvorem pro zavěšení v horní části. V kolmo zkosené spodní části je patrné rýhování všemi směry. Dle mého názoru není zřejmé, zda se jedná o závěsek či nějaký typ kamenného těžítka.

Tab. 1. Souhrn závěsků ze Starého Hradiska

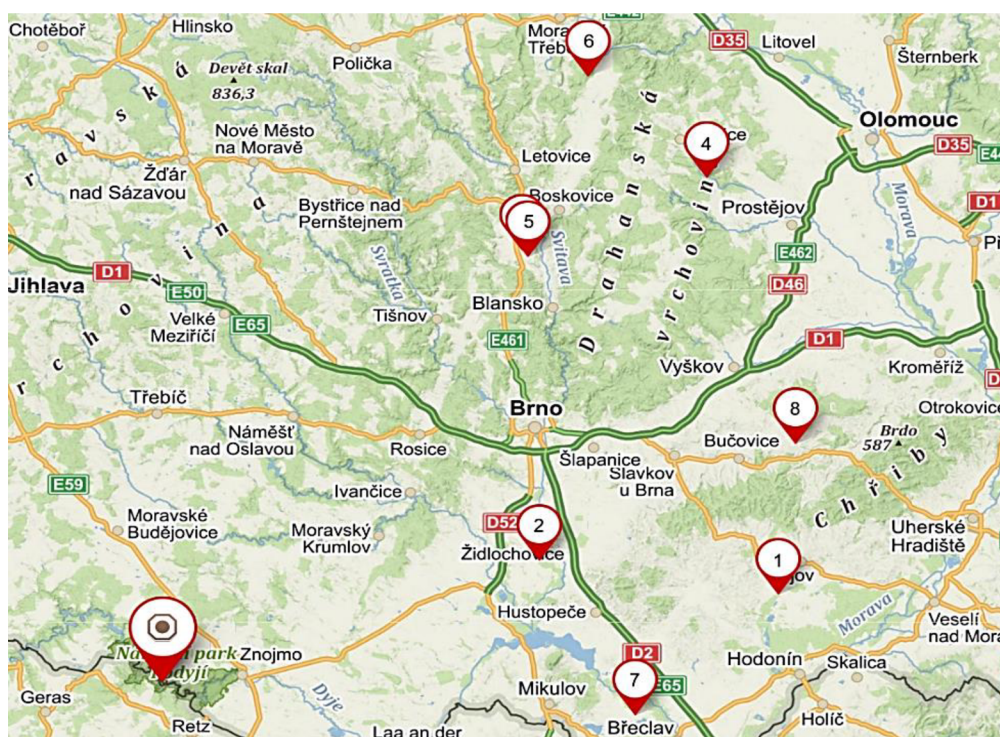
Typ/Varianta předmětu	Nálezový kontext	Katalog/Literatura
Zoomorfní závěsek – plastika (srnka, laň)	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961,4; Taf. 1:7
Zoomorfní závěsek – plastika neurčitého zvířete	Nález během výzkumu hradiska v roce 1983	Čižmář 2012, 165, Obr. 14:2
Bronz. závěsek ve formě pravé lidské ruky	Meziválečný výzkum	Meduna 1970, 148; Taf. 6:12
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	Nález během výzkumu hradiska v roce 1983	Čižmář 2002, 207; Obr. 10:2
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	Není zřejmý	Čižmář 2008. 82; Abb. 2:4
Bronz. závěsek v podobě oboustranného falu	Není zřejmý	Čižmář 2012,155; Obr. 6:7
Bronz. závěsek v podobě boty s příčným záv. očkem	Není zřejmý	Čižmář 2012,155; Obr. 8:7
Závěsek typu Hofheim	Výzkum před I. sv. válkou	Lipka – Snětina 1913, 18; Tab. VII:20
Závěsek v podobě miniaturního zrcátka	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 5; Taf. 3:16
Bronz. ozubené kolečko s otvorem uprostřed	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 5; Taf. 3:11
Žel. ozubené kolečko s otvorem uprostřed	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 5; Taf. 3:10
Bronz. závěsek s tyčinkou, ve spodní části váleček	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 11; Taf. 10:8
Bronz. váleček s menším otvorem na boku	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 15; Taf. 5:11
Situlovitý závěsek	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 1:12
Bronz. trojúhelníkový závěsek se čtyřmi plast. žebry	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 11; Taf. 10:1
Trojúhelníkový plech se spodní vykraj. základnou	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1970, 45; Taf. 6:14
Kroužkovitý závěsek s krátce drážkovanou tyčinkou	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1970, 50; Taf. 6:13
Závěsek s vývalky	Meziválečný výzkum	Bez literatury – depozit Boskovice
Štíhle tyčinkovitý závěsek	Meziválečný výzkum	Bez literatury – depozit Boskovice
Bronz. tyčink. závěsek s výrazně zelenou patinou	Meziválečný výzkum	Bez literatury – depozit Boskovice
Závěsky z jiného období		
Brýlovitý závěsek	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 74; Taf. 49:2
Nezařazené		
Kovový závěsek v podobě zámečku	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1970, 45, Taf. 4:14
Závěsky ze skla, perel a kamene		
Skleněný vejčitý z tmavě modrého kobaltového skla	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 12:17
Skleněný vejčitý – spíše fragment závěsku	Meziválečný výzkum	Venclová 2016, 81; Fig. 65:1924
Skleněný srdčitý	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 54; Taf. 12:18
Skleněný hruškovitý	Výzkum před I. sv. válkou	Lipka – Snětina 1913, 17; Tab. II:6
Perlový	Meziválečný výzkum	Meduna 1970, 25; Taf. 12:7
Břidlicový	Meziválečný výzkum	Meduna 1970, 8; Taf. 24:21

Tab. 2. Opaskové závěšky ze Starého Hradiska

Typ/Varianta předmětu	Nálezový kontext	Katalog/Literatura
Opaskové závěšky – kuželkovité		
Zakončené kapkovitou částí	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 10:6
Se dvěma rozdílně velkými kuličkami	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 10:7
S drážkou pro email se závěsným očkem	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 5:10
Opaskové závěšky – trojúhelníkovité		
S drážkou pro email zakončený menší kuličkou	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1970, 43; Taf. 6:11
Opaskové závěšky – tyčinkovité s plast. žebry		
Koncová část ukončená malou lopatičkou	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 11; Taf. 10:5
Koncová část ukončená prstýnkem	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 11; Taf. 10:3
Koncová část ukončená kuličkou	Meziválečný výzkum	Meduna 1961, 11; Taf. 10:2
Opaskový závěšek – tyčinkovitý bez plast. žeber		
S tmavým drážkováním a malou lžičkou na konci	Výzkum před I. sv. válkou	Meduna 1961, 11; Taf. 10:4

6.2. Závěsky z oppidálního období z Moravy

Závěsky v oppidálním období LT C₂ – LT D₁ představovaly poměrně málo početný sortiment kovových artefaktů, nacházených v rámci nálezových kontextů zvláště na pohřebištích. Důvodem této absence, by mohl být fakt, že v rámci nestandardního a nepietního pohřbívání nemusel být kladen tak velký důraz na garnituru zemřelého jedince. Závěsky v tomto časovém horizontu jsou poněkud typologicky odlišnější než závěsky z období plochých laténských pohřebišť, definované fází LT B – C₁. Tato rozdílnost spočívá v jejich ostřejší profilaci, která je typická spíše pro období LT C₂ – D₁ (ČIŽMÁŘ – POPELKA 2020, 205). Převážná většina závěsků z oppidálního období, by měla být uložena v depozitáři Moravského zemského muzea v Brně. Na tomto základě bude tedy možné jednotlivé artefakty identifikovat a doplnit získaný sortiment o další potřebná data, která dle literatury mnohdy chybí. V rámci nálezových struktur na jednotlivých lokalitách na Moravě z pozdního laténského období bylo identifikováno 9 lokalit, na kterých lze demonstrovat všechna potřebná data týkající se jejich nálezových okolností.

Mapa 4. Přibližná lokace nálezů závěsků z fází LT C₂ – LT D₁. 1. Mistřín – „Rolka“ (okr. Kyjov); 2. Přisnotice (okr. Brno-venkov); 3. Hradisko „Ostroh“ u Lukova (okr. Znojmo); 4. Ptení (okr. Prostějov); 5. Bořitov I (okr. Prostějov); 6. Chornice 2c (okr. Svitavy); 7. Lednice – „Podholmy“ (okr. Břeclav); 8. Dobročkovice 3 (okr. Vyškov); 9. Bořitov II (okr. Blansko).

Zdroj: mapy.cz

6.2.1 Zoomorfní závěsky

Z moravských lokalit pochází několik zoomorfních závěsků, které jsou značně typologicky rozdílné oproti závěskům ze Starého Hradiska.

Popis: Jedná se o *závěsek s ptačím motivem* a o *závěsek v podobě kančika*. V případě první varianty závěsku se jedná o *drobného ptáčka, který byl součástí závěsku*. V Medunově katalogu (1980, 182) je popsán jako „*silně stylizovaná bronzová figurka ptáčka s odlomenou nohou*“. Nalezen byl na lokalitě Mistřín – „Rolka“ a jeho celková délka činí 3 cm. V blízkosti této lokality se nachází i birituální pohřebiště zvané „Na Trávníkách“.

Rozšíření: Na našem území se s analogicky stejnými typy můžeme setkat například na lokalitě Pavlovice. V tomto případě se jednalo o tzv. *trojúhelníkovité volutové ptačí motivy* (CHAUM 2004, 85; FIG. 7) s typologickým označením *Sanzeno* (ČIŽMÁŘ – ČIŽMÁŘOVÁ 2014, 42). Rovněž bychom neměli opomenout i zmínku o bronzovém závěsku z vrchu Burkovák u Nemějic se stylisticky zakončeným ptačím motivem čtyř ptáčků v centrální části kruhu.

Se závěsky s *volutovými ptačími motivy* se často setkáváme dle T. F. WARNEKEHO (1999) v rámci pohřebišť, a to v oblasti jižního Tyrolska (lok. Pfatten). Závěsky v podobě ptačích protomů se zde vyskytují od pozdní doby halštatské po časně laténské období. Dle F.-W. VON HASEHO (1992) se s těmito typy můžeme setkat v halštatském období rovněž v oblasti severní a střední Itálie (lok. Verucchio), ale i v Delfách a v Polsku, kde byly využívány jako součásti koňských postrojů ve formě amuletů (ČIŽMÁŘ – ČIŽMÁŘOVÁ 2014, 42).

Popis: K dalšímu zoomorfnímu typu patří zmíněný *závěsek kančika* opatřený závěsným očkem na hřbetě, který byl nalezen v lokalitě Přisnotice (okr. Brno-venkov). Celková délka tohoto závěsku je 3,5 cm. M. ČIŽMÁŘ (2012, obr. 13:9) podává hned tři možnosti interpretačního významu tohoto závěsku (prase, kočkovitá šelma či medvěd). Nejpravděpodobnější se zdá být skutečnost, že tento závěsek zobrazuje divoké prase.

Rozšíření: *Závěsek s kančíkem* je typicky laténskou záležitostí a byl velmi oblíbený zvláště v pozdně laténském období, kde mohl sloužit rovněž jako amulet.

Součástí pohřebního ritu byly rovněž i kosti těchto domestikovaných zvířat, které byly nacházeny i ve fázi LT B – LT C₁ v západních oblastech až po východní části Karpatské kotliny (FILIP 1956, 244). Z dalších lokalit, na kterých se tento typ zoomorfního závěsku vyskytoval se jedná například o oppida Stradonice a Manching.

Vztah ke Starému Hradisku: Na Starém Hradisku se můžeme setkat rovněž se zoomorfními typy závěsků, ovšem jiných druhů umělecko ztvárněných zvířat. *Závěsky v podobě kančíka a stylizovaného závěsku v podobě figurky ptáčka* z lokalit Přisnotice a Místřín – „Rolka“ nebyly doloženy na oppidu Staré Hradisko, a tudíž je nebylo možné srovnávat s nálezy z moravských lokalit fází LT C₂ – LT D₁. Jediným společným faktorem může být již zmíněná oblíbenost těchto typů zoomorfních závěsků či plastik u laténských obyvatel v rámci oppidálního období na Moravě.

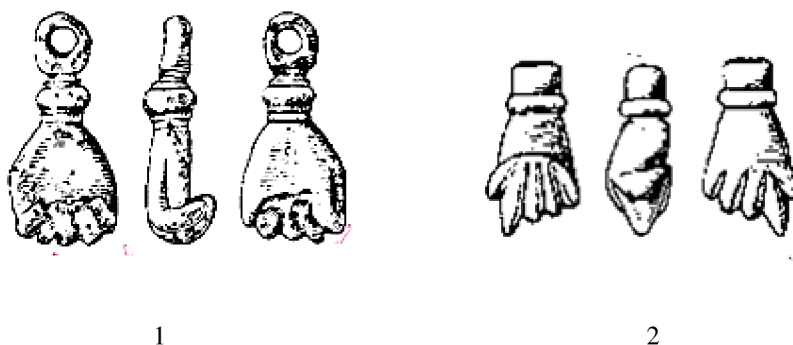
6.2.2. Závěsky s gesty a symboly

Z moravských lokalit pochází několik bronzových závěsků *v podobě ruky, nohy a boty*, o kterých jsem se zmiňovala již v rámci Starého Hradiska.

Popis: *Závěsek v podobě ruky* z lokality Bořítov I – „Písky“ z okresu Blansko, má podobu ručičky s gestem *fica*. Tento typ závěsku se specifickou pozicí palce je analogicky shodný se závěskem z Ptení. Faktem zůstává skutečnost, že závěsek z Bořítova I znázorňuje pravou ručičku a závěsek z Ptení naopak levou (HLAVA 2015, 272). Z lokality Bořítov II (okr. Blansko) pochází ještě další typ *závěsku v podobě ruky se zataženými prsty v pěst*.

Vztah ke Starému Hradisku: *Bronzový závěsek v podobě ručičky s gestem fica* z lokality Bořítov I (obr. 11:1) má celkovou délku 3,3 cm a má jistou paralelu se stejnými typy *závěsků s gestem fica* ze Starého Hradiska. První typ závěsku ze Starého Hradiska má celkovou délku 2,4 cm (obr. 11:2) a druhý závěsek vzhledem i k naznačení části předloktí má celkovou délku až 4,5 cm. Závěsky mají navíc i pod závěsným očkem patrné zdobení. U závěsku z Bořítova I se jedná o vývalkovité zdobení.

U závěsku ze Starého Hradiska je v případě prvního zmíněného, zdobení ve formě kroužku a v případě druhého, se jedná o zdobení ve formě čtyř kruhových drážek. Ze Starého Hradiska pochází také závěsek ve tvaru pravé lidské ruky s délkou 3,1 cm (viz tab. 1), který je téměř podobný závěsku z lokality Chornice 2c, a který má délku 3,2 cm (VÍCH 2017, 651). Vzájemná analogie u obou závěsků, by mohla spočívat v tom, že oba závěsky mají naznačeno část předloktí či alespoň u chornického artefaktu, by se mohlo jednat o naznačení zápěstí. Tyto závěsky spojuje také fakt, že nemají tzv. gesto fica. Dle mého názoru, by závěsek z lokality Chornice 2c mohl více odpovídat závěsku v *podobě ruky se zataženými prsty v pěst* z lokality Bořitov II.

Obr. 11. 1. Bronzový závěsek v podobě ručičky s gestem fica z Bořítova I – „Písky“. Podle Čižmář 2003, obr. 33:9. 2. Závěsek ze Starého Hradiska. Podle Čižmář 2008, Abb. 2:4.

Závěsky v podobě nohy či boty rovněž nalezneme na několika moravských lokalitách z oppidálního období.

První skupinou závěsků, které bych se chtěla věnovat jsou bronzové závěsky v podobě boty.

Popis: S bronzovými závěskami v podobě boty se můžeme setkat na lokalitě Dobročkovice 3, okr. Vyškov. Závěsek je navíc opatřen provrtaným otvorem v horní části boty. Tento typ boty je dle R. ECHTA (1999, 97, Abb. 28) řazen ke skupině A, k tzv. „zobákovitým botám s odsazeným chodidlem“, a to dle možnosti jejich úchyty.

Tento jev provrtané boty není zcela neobvyklý a nacházíme ho například i na lokalitě Příklad, která ovšem nespadá do časového období pozdní doby latéské.

Rozšíření: Tyto typy bot jsou typické zvláště pro oblast SV Itálie. A právě vztahem *zobákovitých bot* v rámci pozdní doby halštatské a časně latéské (kultura Este), která ovlivňovala rovněž střední Evropu se zabýval i L. Pauli (ČIŽMÁŘ 2002, 207). Podobnou analogii k tomuto typu závěsku nalezneme pouze na oppidu Stradonice.

Popis: Další typ závěsku v podobě boty pochází z lokality Lednice – „Podholmy“, kde byl nalezen další bronzový *závěsek v podobě boty, která má špičku a patu zúženou*. Navíc se pod závěsným očkem nachází dva výrazné zdobné kroužky. K těmto variantám bot jsem přiřadila i bronzový závěsek z Ptení. Jedná se o „*závěsek v podobě boty se skloněným nártem*“. Tato varianta boty je dle R. ECHTA (1999) na základě úchytu závěsku řazena ke skupině B, k tzv. „*botě s rovnou špicí a prohnutým chodidlem*“.

Rozšíření: Tento typ bot byl dle L. PAULIHO (1975, 56 – 57) kontinuálně rozšířen zvláště v oblasti kultury Golasecca III s přesahem do střední Evropy, zvláště do JZ Německa. Pro upřesnění uvádím, že L. Pauli se zabýval zvláště pozdně halštatskými a časně latéskými nálezy botiček.

Druhou skupinu závěsků, které bych se chtěla věnovat představují bronzové závěsky v podobě nohy.

Popis: S bronzovým *závěskem v podobě nohy* se můžeme setkat na lokalitě Ptení. Jedná se o *závěsek s výrazně naznačenými prsty*, přičemž navíc je tento závěsek i zčásti dutý (ČIŽMÁŘ 2002, 197). Tento závěsek společně s předchozím *závěskem z Ptení v podobě levé ručičky* byl nalezen v rámci hromadného nálezu depotu v 2. polovině 19. století. Stejná varianta závěsku se vyskytla i na lokalitě Staré Hradisko. Dle R. ECHTOVA členění (1999, 97) je řazen opět do skupiny B, tedy k tzv. „*botám s rovnou špicí a prohnutým chodidlem*“.

Závěsek v podobě nohy z ptenského depotu je řazen dle odborníků do fáze LT D₁. Tento artefakt jsem si tudíž dovolila zařadit mezi lokality se vztahem k oppidálnímu období, neboť do tohoto období svým výskytem zasahuje.

Rozšíření: V rámci oppidálního období fází LT C₂ – LT D₁ je varianta tohoto typu závěsku rovněž analogicky shodná s nálezy z Francie označovanými jako *Roc de L'oral, Levroux* (FEUGÉRE 1998, Fig. 2:7, 3).

Vztah ke Starému Hradisku: Závěsek s výrazně naznačenými prsty z lokality Ptení (obr. 12:1) má délku 3,2 cm a je paralelně shodný se stejnou variantou tohoto typu závěsku ze Starého Hradiska (obr. 12:2), který má celkovou délku 2 cm. Závěsek z Ptení je již na první pohled zjevně větší, neboť má zesílenou nártní část a naznačenou nožní klenbu s výraznou patou. Závěsek ze Starého Hradiska je naopak drobnější, s náznakem ploché nohy, s tenkou nártní částí a s odlomeným závěsným očkem.

Obr. 12. Ukázka srovnání dvou analogicky shodných závěsků s výrazně naznačenými prsty u nohou. 1. Závěsek z depotu z Ptení. Podle Čížmář 2002, obr. 2:6. 2. Závěsek ze Starého Hradiska. Podle Čížmář 2012, obr. 8:7.

6.2.3 Vědrovitý závěsek

Popis: Vědrovitý bronzový závěsek pochází z lokality či spíše hradiska „Ostroh“ u Lukova v okrese Znojmo, kde byl získán na základě detektorové prospekce (podrobněji viz. soupisný katalog). Závěsek je typickým artefaktem pozdní doby laténské, fáze LT D₁. Bohužel další nálezové okolnosti k závěsku chybí.

Rozšíření: Tento typ závěsku má podobné paralely se stejnými typy závěsků, které pocházejí z lokality Velem St. Vidu (ČIŽMÁŘ ET AL. 2008, 129).

Vztah ke Starému Hradisku: Jedná se o závěsek, který dosud nemá analogie s podobným typem závěsků ze Starého Hradiska, a tudíž ho nebylo možné srovnávat s nálezy z moravských lokalit fází LT C₂ – LT D₁.

Tab. 3. Souhrn závěšků z období LT C₂ – LT D₁ z Moravy

Typ/Varianta předmětu	Lokalita	Kontext	Literatura
Zoomorfni závěsek – ptáček ze závěsku s odlomenou nohou	Mistřín – „Rolka“	sídliště	Meduna 1980, 182; Taf. 80:8
Zoomorfni závěsek – bronzový kančík se závěsným očkem na hřbetě	Přisnotice	bez nálezového kontextu	Čížmář 2012, 165; obr. 13:9
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	Bořitov I – „Pisky“	sídliště	Čížmář 2003, 43; obr. 33:9
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	Ptení	depot	Čížmář 2012, 154; obr. 6:2
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (pěst)	Bořitov II	det. prospekce	Čížmář 2012, 154; obr. 6:6
Bronz. závěsek ve tvaru pravé lidské ruky	Chornice 2c	sídliště (det. prospekce)	Vích 2017, 651; obr. 4:5
Bronz. závěsek v podobě boty se špičatou špičkou a patou	Lednice – „Podholmy“	sídliště (det. prospekce)	Goláňová – Kysela 2019, 72; obr. 2:5
Bronz. závěsek v podobě boty se skloněným nártem	Ptení	depot	Čížmář 2002, 197; obr. 2:5
Bronz. závěsek v podobě boty s provrtem	Dobročkovice 3	bez nálezového kontextu	Čížmář 2002, 207; obr. 10:4
Bronz. závěsek v podobě nohy se znázorněnými prsty (částečně dutý)	Ptení	depot	Čížmář 2002, 197; obr. 2:6
Vědrovitý závěsek	„Ostroh“ u Lukova	det. prospekce (okolí hradiska)	Čížmář et al. 2008, 129; obr. –

6.3. Závěsky z odlišných časových horizontů

V rámci laténských závěšků z oppidálního období na Moravě se můžeme setkat i se závěsky, u kterých není zcela zřejmý časový horizont jejich přesného zařazení, jelikož se jedná o bezkontextové nálezy. O přesném chronologickém datování, tak mohou být vedeny rozličné diskuze a není tudíž zcela jednoznačné určit, zda se může jednat o závěsky fáze LT C₂ či LT D₁. Tyto závěsky jsem tedy z výše uvedených důvodů neporovnávala se závěsky z moravských lokalit fází LT C₂ – LT D₁. Na základě níže přiložené tabulky (tab. 4) jsou uvedeny laténské závěsky, kterých se tato problematika týká. Většina uvedených závěšků byla shromážděna M. ČIŽMÁŘEM (2012) a byla získána na základě lokálních povrchových sběrů za

pomocí detektoru kovů a geofyzikálního měření. Výzkum proběhl v letech 2003 – 2005 na několika moravských lokalitách, přičemž řada závěsků pochází i ze soukromých sbírek.

Tab. 4. Přehled závěsků se spornou datací

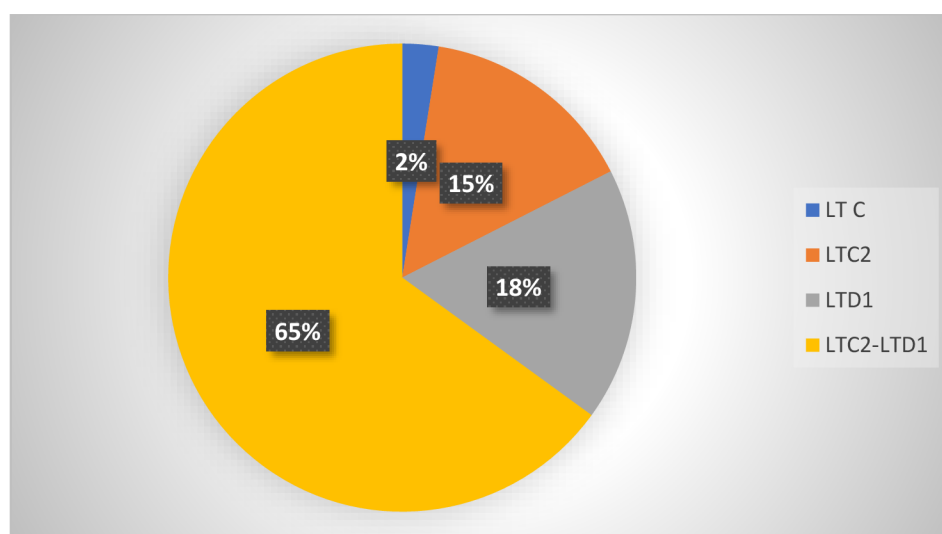
Typ/Varianta předmětu	Lokalita	Uložení	Literatura
Bronzový závěsek v podobě boty s př. závěsným očkem na patě.	Bedihošť, okr. Prostějov	soukromá sbírka	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 14
Bronzový závěsek v podobě boty s podélným závěsným očkem	Dolní Bojanovice, okr. Hodonín	depozit MZM Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 11
Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem.	Dyjákovice, okr. Znojmo	soukromá sbírka Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 1
Část bronzového závěsku v podobě boty. Závěsek je částečně dutý	Klenovice na Hané, okr. Prostějov	depozit MZM Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 9
Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem	Moravský Žižkov, okr. Břeclav	soukromá sbírka Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 3
Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem	Moravský Žižkov, okr. Břeclav	soukromá sbírka Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 10
Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem	Mikulov, okr. Břeclav	soukromá sbírka Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 2
Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem	Hrabětice, okr. Znojmo	soukromá sbírka Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 4
Bronzový závěsek v podobě boty s podélným závěsným poutkem	Polkovice, okr. Přerov	depozit MZM Brno	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 8
Bronzový závěsek v podobě boty s provrtem.	Přítluky, okr. Břeclav	soukromá sbírka Otrokovice	Čižmář 2012, 155; obr. 8: 12

7. Vyhodnocení jednotlivých typů závěšků

7.1. Chronologie závěšků

Při vyhodnocení závěšků jsem sledovala časový rámeček oppidálního období, do kterého je zasazeno oppidum Staré Hradisko a 9 moravských lokalit. Na Starém Hradisku, ale i na ostatních moravských lokalitách se v oppidálním období můžeme setkat i s typy závěšků, které patří nejen do fází LT C₂ – LT D₁. Setkat se můžeme i se závěskými datovanými do konkrétního časového období. V rámci tohoto zjištění tak můžeme detekovat závěsky, které sice náleží do oppidálního období, nicméně počínají mnohdy již v mladších úsecích doby laténské a končí v jejich pozdních fázích, jak naznačuje (tab. 5a,5b; tab. 6).

Staré Hradisko – Na Starém Hradisku můžeme detekovat závěsky již ve stupni LT C, a to ve 2 % z celkového počtu studovaných závěšků. Ve fázi LT C₂ detekujeme závěsky v 15 % z celkového počtu. Do pozdní doby laténské LT D₁ náleží 18 % závěšků a do oppidálního období definovaného fázemi LT C₂ – LT D₁ řadíme až 65 % tohoto artefaktu z celkového studovaného množství. Níže přiložený graf 1. názorně zobrazuje procentuální zastoupení závěšků zachycených v jejich konkrétních časových úsecích. Jak naznačuje žlutá výseč, největší počet závěšků je zahrnut v oppidálním období fází LT C₂ – LT D₁. Naopak nejmenší počet výskytu závěšků náleží stupni LT C v modré výseči.

Graf 1. Zobrazení procentuálního zastoupení závěšků ze Starého Hradiska v jednotlivých stupních a fázích.

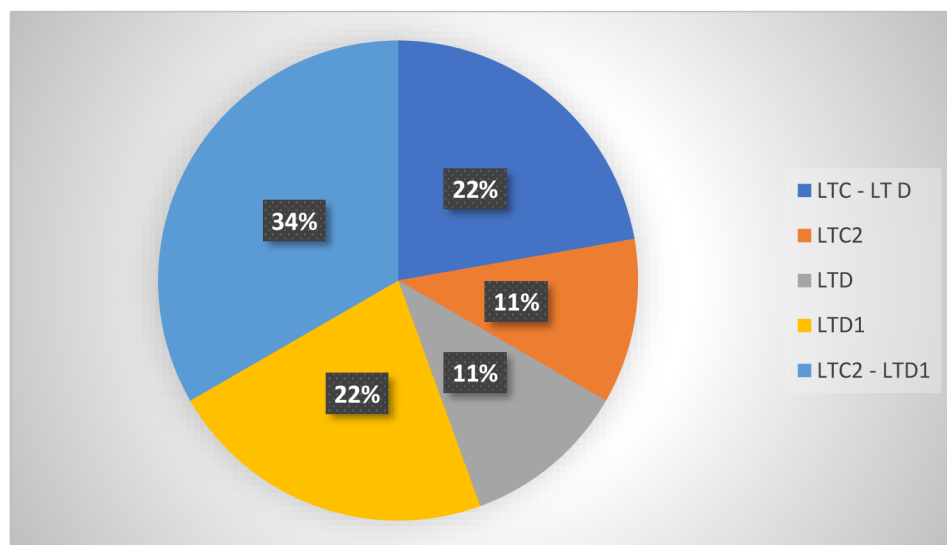
Tab. 5a. Chronologická tabulka závěsků ze Starého Hradiska

Typ/Varianta předmětu	Datace předmětu
Zoomorfni závěsek – plastika (srnka, laň)	LT C ₂ – LT D ₁
Zoomorfni závěsek – plastika neurčitého zvířete	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek ve formě pravé lidské ruky	LT C ₂
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek v podobě oboustranného falu	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek v podobě boty s příčným záv. očkem	LT C
Závěsek typu Hofheim	LT C ₂ – LT D ₁
Závěsek v podobě miniaturního zrcátka	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. ozubené kolečko s otvorem uprostřed	LT C ₂ – LT D ₁
Žel. ozubené kolečko s otvorem uprostřed	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek s tyčinkou, ve spodní části váleček	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. váleček s menším otvorem na boku	LT C ₂ – LT D ₁
Situlovitý závěsek	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. trojúhelníkovitý závěsek se čtyřmi plast. žebry	LT D ₁
Trojúhelníkovitý plech se spodní vykraj. základnou	LT C ₂
Kroužkovitý závěsek s krátce drážkovanou tyčinkou	LT C ₂
Závěsek s vývalky	LT C ₂ – LT D ₁
Štíhle tyčinkovitý závěsek	LT D ₁
Bronz. tyčink. závěsek s výrazně zelenou patinou	LT D ₁
Závěsky z jiného období	
Brýlovitý závěsek	Kultura doby bronzové
Nezařazené	
Kovový závěsek v podobě zámečku	LT C ₂ – LT D ₁
Závěsky ze skla, perel a kamene	
Skleněný vejčitý z tmavě modrého kobaltového skla	LT C ₂ – LT D ₁
Skleněný vejčitý – spíše fragment závěsku	LT C ₂ – LT D ₁
Skleněný srdčitý	LT C ₂ – LT D ₁
Skleněný hruškovitý	LT C ₂ – LT D ₁
Perlový	LT C ₂ – LT D ₁
Břidlicový	LT C ₂ – LT D ₁

Tab. 5b. Chronologická tabulka opaskových závěsků ze Starého Hradiska

Typ/Varianta předmětu	Datace předmětu
Opaskové závěsky – kuželkovité	
Zakončené kapkovitou částí	LT C ₂ – LT D ₁
Se dvěma rozdílně velkými kuličkami	LT C ₂
S drážkou pro email se závěsným očkem	LT C ₂
Opaskové závěsky – trojúhelníkovité	
S drážkou pro email zakončený menší kuličkou	LT C ₂
Opaskové závěsky – tyčinkovité s plast. žebry	
Koncová část ukončená malou lopatičkou	LT D ₁
Koncová část ukončená prstýnkem	LT D ₁
Koncová část ukončená kuličkou	LT D ₁
Opaskový závěsek – tyčinkovitý bez plast. žeber	
S tmavým drážkováním a malou lžičkou na konci	LT D ₁

Oppidální období na Moravě – Na moravských lokalitách můžeme na základě získaných dat detekovat závěsky přibližně v rozmezí stupňů LT C – LT D, a to celkem na dvou lokalitách – Přísnovice (okr. Brno-venkov) a Bořítov II (okr. Blansko), což představuje 34 % z celku na níže uvedeném grafu. Do mladšího úseku doby laténské definovaného fází LT C₂ můžeme zařadit závěsky pouze z lokality Bořítov I „Pisky“ (okr. Prostějov), což představuje 11 % z celkového sledovaného množství. Do pozdního laténské období definovaného stupněm LT D a do fáze LT D₁ řadíme tři lokality. Do stupně LT D řadíme na základě získaných dat pouze lokalitu Místřín – „Rolka“ (okr. Kyjov) a do fáze LT D₁ řadíme hradisko „Ostroh u Lukova“ (okr. Znojmo) a lokalitu Ptení (okr. Prostějov). Z celkového sledovaného množství závěsků to ve stupni LT D představuje 11 % a ve fázi LT D₁ dokonce až 22 %. Oppidální období definované fázemi LT C₂ – LT D₁ je zastoupeno na sledovaných lokalitách ve třech případech. Jedná se o lokality Dobročkovice 3 (okr. Vyškov), Lednice – „Podholmy“ (okr. Břeclav) a Chornice 2c (okr. Svitavy), což představuje až 34 % z celkového studovaného množství závěsků. U lokality Chornice 2c je přiřazení do fáze LT C₂ – LT D₁ navíc spíše nejisté, protože jedinou analogii k této lokalitě představuje bronzový závěsek z oppida Staré Hradisko (VÍCH 2017, 65; obr. 4:5). V rámci vyhodnocení závěsků jsem do této kapitoly nezařadila *závěsky z odlišných časových horizontů* kvůli jejich chronologické nejednoznačnosti.

Graf 2. Zobrazení procentuálního zastoupení závěsků z moravských lokalit v oppidálním období v jednotlivých stupních a fázích.

Tab. 6. Chronologická tabulka moravských závěšků z oppidálního období

Typ/Varianta předmětu	Datace předmětu
Zoomorfni závěsek – ptáček ze závěsku s odlomenou nohou	LT D
Zoomorfni závěsek – bronzový kančík se závěsným očkem na hřbetě	LT C – LT D
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	LT C ₂
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (gesto fica)	LT D ₁
Bronz. závěsek ve tvaru lidské ruky (pěst)	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek ve tvaru pravé lidské ruky	LT C – LT D
Bronz. závěsek v podobě boty se špičatou špičkou a patou	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek v podobě boty se skloněným nártem	LT D ₁
Bronz. závěsek v podobě boty s provrtem	LT C ₂ – LT D ₁
Bronz. závěsek v podobě nohy se znázorněnými prsty (částečně dutý)	LT D ₁
Vědrovitý závěsek	LT D ₁

Na grafu 2. je znázorněno zřetelné procentuální zastoupení závěšků z moravských lokalit s ohledem na jejich konkrétní časový úsek. Zároveň je zde patrná zřetelná variabilita jednotlivých časových úseků počínajících již ve střední době laténské a končících v oppidálním období. Největší procentuální zastoupení závěšků můžeme sledovat opět ve fázích LT C₂ – LT D₁, což znázorňuje světle modrá výseč. Naopak nejmenší procentuální nálezovost závěšků představuje období LT C₂ a LT D v oranžové a šedé výseči grafu. U těchto dvou fází můžeme zaznamenat stejné procentní hodnoty výskytu závěšků na moravských lokalitách.

7.2. Nálezové kontexty

Tato kapitola je zaměřena na vyhodnocení nálezových kontextů na Starém Hradisku, přičemž současně budou vyhodnocovány závěsky z oppidálního období z 9 moravských lokalit. Kontextové situace týkající se sídlišť, pohřebišť, depotů a detektorových nálezů budou v rámci Starého Hradiska a moravských lokalit fází LT C₂ – LT D₁ následně procentuálně vyjádřeny pomocí níže přiloženého grafu 3. K nejmarkantnějšímu nálezovému fondu patří především keramika a spony. Spony jsou navíc významným chronologickým a módním indikátorem v hrobech, neboť na základě jejich četnosti můžeme indikovat nejen celou dobu laténskou, ale i její konkrétní fáze (FILIP 1956, 76). Tento fakt se netýká pouze doby laténské, ale samozřejmě i jiných pravěkých kultur.

Sídliště

Staré Hradisko – Nálezové okolnosti a kontexty na oppidu Staré Hradisko bohužel chybí, jelikož se nedochovaly, nebo nejsou známy (viz tab. 1 a kap. 4). Na lokalitě se v pozdějších letech podepsala značnou měrou spíše nezákonná detektorová prospekce a rabování lokality.

Jedinou informací zůstává fakt, že F. Lipka a K. Snětina během svých výkopů na oppidu v letech 1907 – 1911 nacházeli kovové, ale i nekovové závěšky, o kterých se často zmiňují. Své poznámky z výzkumů citují následně: „*skoro každá jáma poskytne předmětu vzácnějšího, závěšky, millefiori, email apod.*“ (LIPKA – SNĚTINA 1913, 13).

Oppidální období na Moravě – V rámci laténských závěšků v období LT C₂ – LT D₁ je nutné podotknout, že nálezy na několika moravských sídlištích se velmi často prolínají s detektorovou prospekci. Tyto závěšky byly tudíž získány na sídlištích za pomoci povrchové detektorové prospekce. Laténské závěšky můžeme detekovat v rámci sídlišť celkem na čtyřech lokalitách. Ve dvou případech se jedná o zmíněné nálezy na sídlištích za pomoci detektoru kovů. K těmto aglomeracím patří lokality Chornice 2c a Lednice – „Podholmy“. K sídlištním nálezům získaným jiným způsobem patří lokality Mistřín – „Rolka“ a Bořitov I – „Pisky“. Na grafu 3. budou tyto závěšky vyhodnocovány výhradně jako sídlištní nálezy s přihlédnutím k jejich detektorovým povrchovým sběrům.

Obytné areály v období LT C₂ – LT D₁ na Moravě nejsou charakterizovány pouze vznikem oppid (ve fázi LT D₁) a castell, tedy rozsáhlejších a menších hrazených výšinných areálů. Vzniká rovněž i množství nížinných sídlišť již ve fázi LT C₂, jejichž výstavba pokračuje až do pozdního laténského období. Příkladem nížinného sídlištního areálu může být již zmíněné sídliště Bořitov I a II.

Pohřebiště

Staré Hradisko – V rámci Starého Hradiska nejsou doloženy žádné hrobové kontexty. Jediným dokladem pohřbívání je nález dvou jamkových hrobů ve 30. letech 20. století u JZ brány hradiska, ve kterém byly nalezeny lidské pozůstatky a fragmenty kovových předmětů, které byly již žárem značně destruované (ČIŽMÁŘ 2005, 50). Problematikou je i datování tohoto pohřbu, jelikož není zcela zřejmé, zda se jedná o fáze LT C₂ – LT D₁. Způsob či způsoby pohřbívání v této fázi jsou mnohdy těžko zjištělné a nejsou vždy zcela zřejmé.

Oppidální období na Moravě – Dle dostupných dat získaných na základě sběru informací nebyly zjištěny závěsky, které by byly nalezeny v rámci hrobových kontextů. Důvodem absence tohoto artefaktu může být jeho nezachytitelnost v rámci hrobových kontextů. Od stupně LT C jsou totiž doklady z hrobů velmi málo četné, což může být dáno i jejich nesnadnou možností rozpoznat tyto artefakty v terénu (ČIŽMÁŘOVÁ 2011, 89).

Pozdní doba laténská je velice specifickým úsekem, který je v rámci hrobových kontextů velmi chudý na informace. Z tohoto časového úseku není doposud známo na Moravě kontinuální pohřbívání laténských obyvatel. Není tudíž možné doložit ani informace týkající se polohy závěsků a jejich případného užití konkrétní skupinou obyvatel (např. na základě pohlaví jedinců). V Čechách jsou známa pohřebiště, ovšem nikoliv z prostoru rozšíření laténské kultury, ale z tzv. kultur na okraji – podmokelská a kobylská skupina.

Depoty

Pod pojmem depot si můžeme představit skupinu předmětů (artefaktů) stejného charakteru záměrně uložených či shromážděných do země, a to z různých důvodů (ČIŽMÁŘOVÁ 2004, 49). K důvodům uložení depotu patří zejména náboženský či votivní charakter spjatý s konkrétní kulturou, ale může to být i tísnivá či nenadálá situace nutící člověka k jeho bezprostřednímu uložení (např. v době válečných nepokojů). Dle dostupných dat je uložení depotů vázáno zejména na konkrétní místo v krajině, u vodních toků, vřidel či v neobydlených zónách (ČIŽMÁŘOVÁ 2004, 49). Právě depoty byly nejčastěji ukládány v období LT C₂ – LT D₁ (VENCLOVÁ ED. 2008, 93).

Staré Hradisko – na Starém Hradisku nebyly doposud nalezeny žádné artefakty, které by nesly doklady záměrného hromadného uložení.

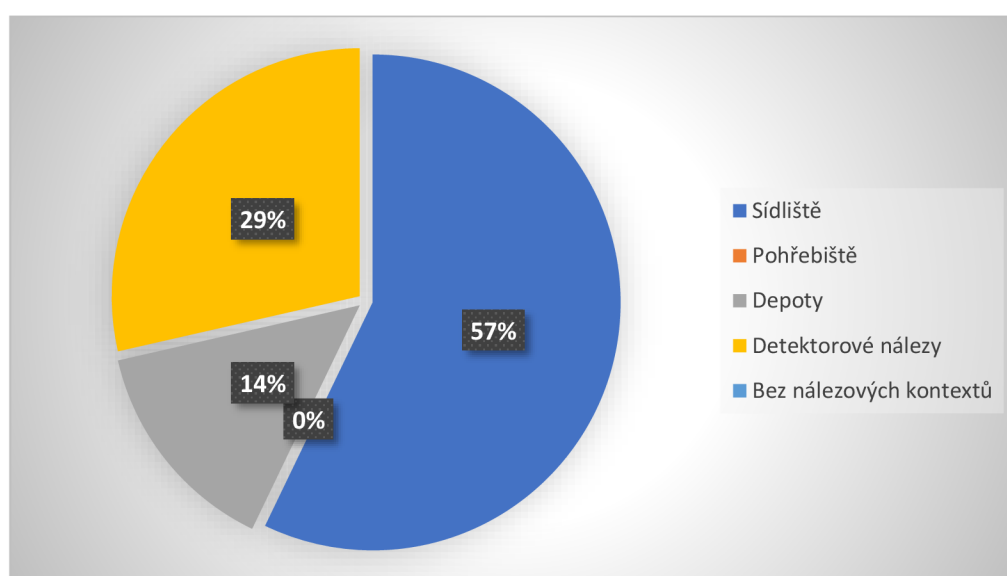
Oppidální období na Moravě – K moravským lokalitám, na kterých můžeme na základě získaných dat detekovat závěsky v tomto časovém horizontu patří pouze lokalita Ptení (okr. Prostějov). V případě zmíněného depotu se jedná o ojedinělý náleзовý soubor artefaktů, který je složen výhradně z amuletů (tzv. amuletový depot). K závěskům, které byly součástí tohoto významného depotu patří *závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fica*, *bronzový závěsek v podobě boty se skloněným nártem* a *bronzový závěsek v podobě boty/nohy se znázorněnými prsty*.

Detektorové nálezy

Staré Hradisko – Na Starém Hradisku nebyly detekovány závěšky, které by byly získány povrchovou detektorovou prospekci. Ze Starého Hradiska neznáme žádné nálezové kontexty, jelikož ze starých výzkumů nebyly dochovány. Na lokalitě se podepsala značnou měrou nezákonná detektorová prospekce a rabování lokality.

Pro příklad uvádím, že v roce 2009 probíhaly v oblasti Boskovické brázdy a na Starém Hradisku povrchové prospekce na základě kterých, byly získány některé kovové artefakty. Výzkum probíhal v oblasti akropole a v západní části opevnění hradiska (ČIŽMÁŘ ET AL. 2010, 134). Zda se během výzkumu našly mezi těmito kovovými artefakty i závěšky není ovšem zřejmé.

Oppidální období na Moravě – Povrchovou detektorovou prospekci byly na moravských lokalitách v tomto časovém horizontu detekovány pouze 2 laténské závěšky. Jedná se o lokality Bořítov II a hradisko „Ostroh“ u Lukova. V rámci sídlištních kontextů a na základě kapitoly o stručných dějinách výzkumů závěšek na Moravě, jsem se o detektorových prospekci již podrobněji zmiňovala. Důležitým zjištěním je fakt, že s rozmachem detektoringu se kovový sortiment na moravských lokalitách výrazně rozšiřuje, čímž vzrůstá i procentuální nálezovost závěšek.

Graf 3. Kontextové situace na moravských lokalitách v oppidálním období. Staré Hradisko nezobrazuje žádné kontextové situace.

Dle výše zobrazeného grafu 3. je patrné, že nálezové kontexty známe pouze z moravských lokalit z oppidálního období. Nálezové kontexty u laténských závěsků ze Starého Hradiska nebyly zjištěny, a tudíž jsou procentuální hodnoty patrné pouze u závěsků z oppidálního období. Nejvíce zastoupené byly závěsky na moravských lokalitách ve fázích LT C₂ – LT D₁ na sídlištích, což představuje až 57 %. Dále následovaly lokality, na kterých byly získány závěsky na základě povrchové detektorové prospekce (29 %) a nejmenší procento nacházených závěsků představují nálezy depotů (14 %). Hrobové kontexty nebyly na moravských lokalitách v oppidálním období doloženy. Závěsky z lokality Přisnotice a Dobročkovice 3 byly nalezeny bez bližších nálezových okolností.

U sídlišť a detektorové prospekce detekujeme na moravských lokalitách celkově až 86 % nálezů laténských závěsků, což můžeme považovat za významný informační faktor. Několik závěsků z moravských lokalit bylo získáno sice na sídlištích, ale na základě povrchové detektorové prospekce. Můžeme tedy říci, že detektorová prospekce se jeví jako potenciálně nejvytíženější a nejlepší způsob získávání drobných kovových artefaktů.

7.3. Rozšíření závěsků

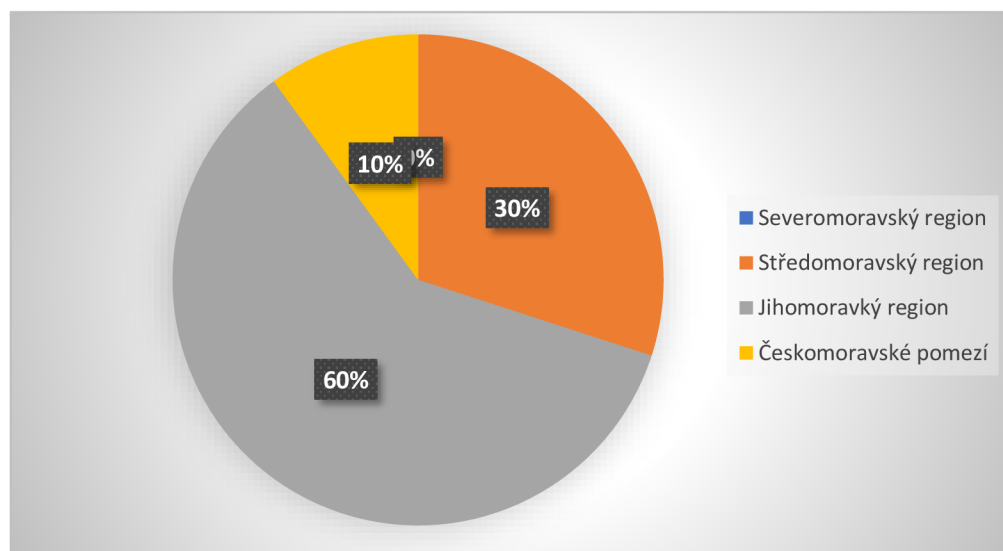
Tato podkapitola bude zaměřena na vyhodnocení laténských závěsků ze Starého Hradiska a laténských závěsků z oppidálního období na Moravě, a to z hlediska svého regionálního a územního rozšíření. Jelikož je oppidum Staré Hradisko samostatnou lokalitou, na následném grafu 4. jsem ho vyhodnotila společně s moravskými lokalitami z oppidálního období.

Staré Hradisko – oppidum nacházející se v okrese Prostějov (Střední Morava)

Oppidální období na Moravě – lokality – Bořítov II (okr. Blansko), Dobročkovice 3 (okr. Vyškov), Místřín – „Rolka“ (okr. Kyjov), Přisnotice (okr. Brno-venkov), hradisko „Ostroh“ u Lukova (okr. Znojmo), Lednice – „Podholmy“ (okr. Břeclav), Bořítov I – „Písky“ (okr. Prostějov), Ptení (okr. Prostějov), Chornice 2c (okr. Svitavy). K *severomoravským regionům* nepatří na základě získaných dat žádná ze zmíněných lokalit, která by disponovala závěsky z fází LT C₂ – LT D₁. Styčnými body tohoto kraje jsou okresy Olomouc, Bruntál, Jeseník, Šumperk až Vsetín. Kraj hraničí na Severu s Polskem a na východní straně se Slovenskem.

Ke *středomoravským regionům* patří 3 lokality, a to oppidum Staré Hradisko, lokalita Ptení a Bořítov I – „Písky“. Z geografického hlediska bychom oppidum Staré Hradisko a lokality Ptení a Bořítov I – „Písky“ mohli lokalizovat do oblasti rozkládající se mezi Zábřežskou a Drahanskou vrchovinou s mírným zásahem k až Hornomoravskému úvalu.

Jihomoravský region (studované lokality leží mezi Českomoravskou vrchovinou, Drahanskou vrchovinou, Chřiby a Dyjsko-svrateckým úvalem) je v rámci nálezů laténských závěšků z oppidálního období více četný. Do tohoto regionu můžeme zařadit 6 lokalit. Jedná se o lokality Bořítov II, Dobročkovice 3, Místřín – „Rolka“, Přisnotice, hradisko „Ostroh“ u Lukova, Lednice – „Podholmy“. *K Českomoravskému pomezí* patří pouze lokalita Chornice 2c v okrese Svitavy.

Graf 4. Vyhodnocení výskytu laténských závěšků z fází LT C₂ – LT D₁ podle regionů včetně Starého Hradiska.

Na výše zobrazeném grafu 4. můžeme sledovat procentuální hodnoty výskytu laténských závěšků v oppidálním období. Největší výskyt laténských závěšků z tohoto časového horizontu byl zaznamenán v jihomoravském kraji, ve kterém můžeme detekovat až 60% nálezovost. Naopak nulová nálezovost byla zaznamenána u severomoravského kraje, kde se nepodařilo dohledat žádné závěšky, které by náležely k tomuto časovému horizontu.

Až 30% nálezovost laténských závěšků byla zjištěna ve středomoravském kraji a pouze 10% nálezovost byla detekována na Českomoravském pomezí. Získané procentuální hodnoty nám přinášejí velmi podstatné informace, neboť na základě jejich vyhodnocení jasně převažuje jihomoravský region. Toto zjištění potvrzuje fakt, že nejspíše příznivé klima a velmi vhodné pedologické a geografické podmínky byly faktory, které stály za větší koncentrací obyvatel do této oblasti.

7.4. Halštatské závěšky a jejich vztah k závěškům doby laténské

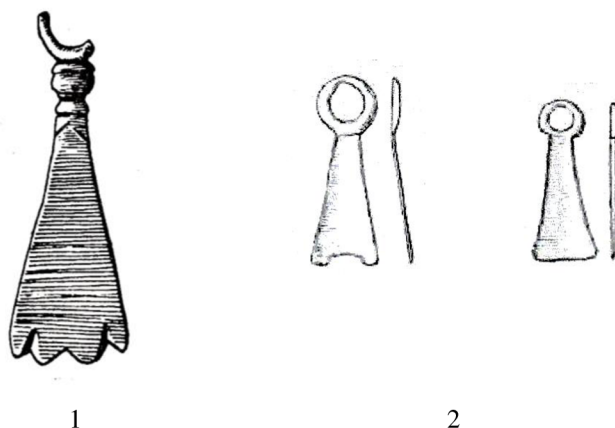
Prvotním znakem závěšků doby halštatské je jejich tvarová rozmanitost, která koresponduje s jejich vlastním geometrickým výzdobným stylem. V umělecké tvorbě se halštatský styl rozvíjel již v době popelnicových polí, v oblasti středoevropského dunajského pásma. K hlavním oblastem, které měly vliv na jejich vlastní stylistiku patří Karpatská kotlina a jihovýchodní oblasti Adrie až po oblasti jižního Německa a východní Francii. Tyto oblasti jsou definované jako východohalštatský a západohalštatský okruh (FILIP 1995, 30). Nepochybný vliv na tyto oblasti měly i východní kmeny stepních a kočovných Kimmerijců a postupně i Skythů.

Prvek, který je příznačný pro halštatské závěšky a celé období doby halštatské, je jejich spojitost se solární symbolikou jako motivu slunečního kultu. U halštatských závěšků se projevuje především symbolika v podobě nejrůznějších druhů trojúhelníků, spirál, kruhů apod. Svým geometrickým výzdobným stylem se tak diametrálně liší od závěšků laténských, které naopak inklinují ke zvěrnému stylu či antropomorfnosti, která se často projevuje vysokou obrazovou výrazovostí. Charakteristický laténský výzdobný styl se projevoval zvláště na ozdobných špercích a předmětech jako byly například závěšky (VENCLOVÁ ED. 2008, 94). Stylistika, se kterou uplatňovali laténští umělci svůj osobitý styl je výsledkem jejich ideologie a myšlení, ve kterém hrály významnou úlohu především animatistické a démonické představy (VENCLOVÁ ED. 2008, 94). Tyto aspekty ovšem nebyly zjevně projevené, nýbrž zakódované do složitého systému skrze vlastní umělecké ztvárnění.

Příkladem halštatského umění, které v sobě propojuje prvky jihovýchodních oblastí Etrurie až po dálný východ jsou závěsky nalezené v Býčí skále, datované do stupně HA C1 – LT A₂.

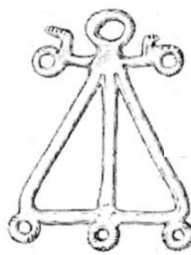
Býčí skála se řadí na území Moravy k ojedinělým jeskynním svatyním a zároveň náleží k obětním a pietním místům využívaným již od pravěku. K závěškům, které se našly v Býčí skále patří zvláště *prolamované závěsky*, které byly součástí ženského opasku, který dle své specifické polohy byl nošen v pánevní oblasti (OLIVA ET AL. 2015, 141). Některé z těchto typů se vyznačovaly zvláště svým štěrchavým zvukem, což mohlo vzbuzovat dojem, že tyto typy závěšků nesloužily jen k okrase ženského pasu. Mohly být rovněž také součástí rituálů úzce spjatých s náboženskou a sociální strukturou společnosti. K těmto štěrchavým či chrastivým závěškům patří například tzv. *klecovité bambulovité závěsky* s dutými šterbinami opatřené dvěma trojúhelníkovitými plíšky na koncích a tzv. *mřížkovité závěsky*, na jejichž koncích se nachází naopak čtyři plíšky (PARZINGER – NEKVASIL – BARTH 1995, 219).

S plechovými lichoběžníkovitými závěsky (štěrchátky, chrastítka), které jsou typické pro halštatské období se můžeme setkat i v době laténské ve fázi LT B₂, ovšem už ve značně odlišném pojetí. Tato forma závěsku již nemohla šterchat, nebo rachotit, protože byla dvojitá, vypálená z hlíny, přičemž uvnitř závěšků se nacházely hliněné či jílovité kuličky (PAULI 1975, 117). K dalším typům závěšků z Býčí skály se řadí například závěsky s rolničkami či závěsky řetízkové a kruhové s výčnělkou, které byly součástí hrobové výbavy šamanek a kněžek s geografickým rozšířením od severní Eurasie po severní Čínu ((NEKVASIL – STLOUKAL 2015, 147). Značná rozdílnost oproti halštatskému *prolamovanému závěsku* je patrná například u závěsku tohoto typu z oppidálního období ze Starého Hradiska. Jedná se o již zmíněný *trojúhelníkový plech se spodní vykrajovanou základnou* (MEDUNA 1970, 45; obr. 13:1). Tomuto typu závěsku je typologicky podobný *bronzový plechový závěsek s trojúhelníkovitým rozšířením ve spodní části* (ČIŽMÁŘ – ČIŽMÁŘOVÁ 2014, 43; obr. 13:2), nalezený v rámci hromadného nálezů bronzů v lokalitě Pavlovice – „ve Žlebách“ (okr. Vyškov).

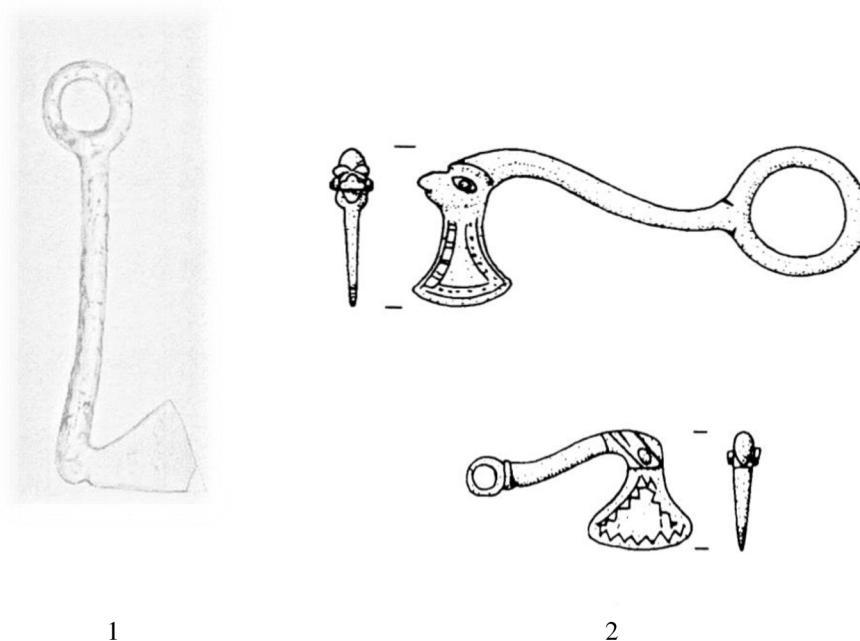

Obr. 13. Srovnání dvou typologicky podobných závěsků.
 1. Bronzový trojúhelníkový závěsek. Podle Meduna 1970, obr. 6:14.
 2. Bronzový plechový závěsek trojúhelníkovitého tvaru.
 Podle Čížmář– Čížmářová 2014, obr. 5:31 – 33.

Ze stejné lokality, ovšem již poněkud více stylisticky odlišný, se jeví *bronzový trojúhelníkový závěsek s prolamováním a ptačími motivy* (ČIŽMÁŘ – ČIŽMÁŘOVÁ 2014, 36; obr. 14), na kterém je nejdůležitější motiv pána/paní zvířat. Tento motiv se objevuje dále napříč dobou laténskou. Zajímavostí jsou i *železné miniaturizované sekerkovité závěsky* (obr. 15:1), se kterými se můžeme setkat od fáze LT D₁ (např. u depotu z Ptení). Pro *bronzové sekerkovité závěsky* je pak charakteristická spíše pozdní doba halštatská (HLAVA 2015, 274). Pro srovnání s halštatskými závěskými z našeho území se podobný typ miniaturizovaného *závěsku v podobě sekerky* nachází i v rakouské lokalitě Dürrnberg (obr. 15:2), Velem Szent Vidu, v Maďarsku či ve švýcarském Zwiefaltenu-Mörsingenu. Tento typ závěsků ovšem na Moravě nemá dosud analogie (HLAVA 2015, 274). Laténské závěsky postupně od 5. stol. př. n. l. zjevně dokládají výrazné odchýlení se od umění starší doby železné – halštatské a nastolují velmi odlišnou ornamentální stylistiku, již zjevně ovlivněnou kontakty se Středomořím.

Obr. 14. Bronzový trojúhelníkový prolamovaný závěsek s motivem pána/paní zvířat.
 Podle Čížmář – Čížmářová 2014, obr. 5:1.

Obr. 15. Srovnání dvou analogicky shodných závěsků z Moravy a Rakouska.
 1. Sekerkovitý závěsek z ptenského depotu. 2. Miniaturní sekerky z Dürrnbergu.
 Podle Warneke 1999, Abb. 72

8. Možný interpretační význam laténských závěsků

Následující přehled laténských závěsků jsem rozdělila podle účelu, významu a smyslu k jakému byly pravděpodobně vytvořeny. Hypotetické funkce a účely závěsků se přitom mnohdy vzájemně prolínají či přímo na sebe navazují, což je mnohdy značně problematické. Je tedy otázkou, do jaké míry můžeme hovořit o *závěsku*, případně kdy artefakt klasifikovat již jako *amulet*. Strukturální členění níže uvedených laténských závěsků vychází z teoretického předpokladu E. NEUSTUPNÉHO (2010) a jeho řazení závěsků podle *praktické funkce, společenského a symbolického smyslu*. Do této kapitoly jsem zařadila i *význam náboženský či ideový*, který je úzce spjat s duchovními představami laténské komunity. Symbolický, ale i náboženský smysl či charakter závěsků se úzce prolíná i s L. PAULIHO (1975, 116) členěním pozdně halštatských a časně laténských amuletů do pěti kategorií: 1) *amulety způsobující hluk*, 2) *amulety vzhledově výrazné – na základě tvaru a jejich vlastností*, 3) *amulety nápadné a kuriozní* a 4) *amulety z cenného materiálu*.

8.1. Praktická funkce

Závěsky/ozdoby dle E. NEUSTUPNÉHO (2010, 85, 86) postrádají praktickou funkci a slouží především k nějakému rituálnímu účelu či konání. Zároveň interagují s vnějším prostředím nositele. Dle mého pohledu závěsky plní i praktickou funkci, neboť mohou být součástí oděvů, opasků, tašek apod. (viz kap. 3). V této chvíli bychom mohli mluvit již o tom, že závěsek nabývá i estetický význam. V rámci své praktičnosti a na základě archeologických výzkumů se jeví jako nejužívanější opaskové závěsky. Jejich množství a variabilita odkazuje na časté zastoupení tohoto artefaktu v rámci doby laténské na Moravě. Příkladem uvádím lokalitu Staré Hradisko, kde bylo nalezeno několik variant opaskových závěsků, které plnily funkci praktickou, ale rovněž měly i nepochybný estetický význam (např. závěsky s emailem)³. Tuto funkci mohly nejspíše splňovat i skleněné varianty závěsků s úchytným očkem, které byly odborníky dávány do souvislosti s jeho možným využitím jako knoflíku, nebo nášivky (ČÍŽMÁŘ ET AL. 2018, 190).

8.2. Společenský/sociální význam

V době laténské závěsky mohou nabývat společenského a sociálního významu či postavení a jsou reprezentativními prvky společnosti. Dle E. NEUSTUPNÉHO (2010, 86) artefakt může nabývat společenskou funkci, pokud slouží k nějakému účelu a zároveň interaguje s vnějším sociálním prostředím jedince. Můžeme říct, že na závěscích jako zdobných artefaktech byl uplatňován rovněž osobitý umělecký styl doby laténské, který mohl charakterizovat určitou skupinu obyvatel (VENCLOVÁ ED. 2008, 94). Příkladem bych uvedla rovněž opaskové závěsky, u kterých předpokládám, že na základě jejich variability je možné uplatňovat společenský status jedince. Také závěsky typu Hofheim pocházející ze Starého Hradiska, Stradonic a Porýnské oblasti se svým proměnlivým výzdobným stylem dokládají vzájemné interakce mezi těmito oblastmi (viz kap. 6). Konkrétní význam závěsků v hierarchii společnosti je ovšem v rámci této předkládané práce omezen nedostatečným množstvím dat a informací.

³ Podrobnější pohled na problematiku opaskových závěsků v době laténské ve střední Evropě předkládá ve své práci – BEDÁŇ, Lukáš: *Opasky z mladší doby železné ve střední Evropě*. Brno 2021 (magisterská diplomová práce).

8.3. Náboženský/ideový význam

Závěsky v době laténské nepochybně plnily i funkci náboženskou a úzce se prolínají i s jejich symbolickým smyslem. Magické rituály a obřady, které tvořily nedílnou složku celé laténské společnosti si měly především naklonit přízeň božstev (FILIP 1995, 150). Ideový svět laténských obyvatel v sobě spojoval mnohé aspekty vědomostí, které byly interpretovány například skrze zvířata, symboly či idoly. Jak přesně fungovala religiozita laténských obyvatel je ovšem otázka, neboť skrze tzv. *Interpretacio Romana*, které zprostředkovávali antičtí autoři běžnému čtenáři, nemusí být výklad zmíněných praktik zcela zřejmý. Příkladem náboženské ideologie laténských obyvatel může být zcela jistě *zoomorfni závěsek v podobě kance* z lokality Přisnotice, nalezený bez bližších nálezových okolností. Závěsky v podobě *bronzového a železného ozubeného kolečka s otvorem uprostřed* byly naopak nalezeny na Starém Hradisku. Tato ozubená kolečka, která ovšem postrádají závěsné poutko, mohou vzbuzovat rovněž dojem symboliky amuletu ve smyslu slunce či věčného koloběhu světa. Závěsek v podobě *kance*, by mohl rovněž plnit význam jako ochranného amuletu či talismanu (PODBORSKÝ 1993, 377).

8.4. Symbolický smysl

Symbolický smysl laténských závěsků se odvíjí od hluboce zakořeněných religiózních představ laténské společnosti. Tomu nasvědčuje i fakt, že daná vlastnost artefaktu měla zprostředkovat komunikaci s animálními silami či duchy předků, a to na stejné sociální úrovni (NEUSTUPNÝ 2010, 89). Vztah mezi symbolem, náboženstvím a amuletem je nepochybně blízký. Symbolika nošených závěsků/amuletů měla prostoupit do svého nositele a zajistit mu příslušnou pomoc. V rámci symbolického smyslu mohu uvést příklad *závěsku v podobě ruky s gestem fica* doloženého na oppidu Staré Hradisko a na nižinném sídlišti v Bořitově (ČIŽMÁŘ 2012, 149). U těchto závěsků si můžeme povšimnout jasné návaznosti na L. Pauliho členění amuletů na základě jejich charakterových vlastností. Jedná se o tzv. *amulety vzhledově výrazné, rozčleněné na základě jejich tvaru a vlastností a o amulety nápadné a kuriozní*⁴.

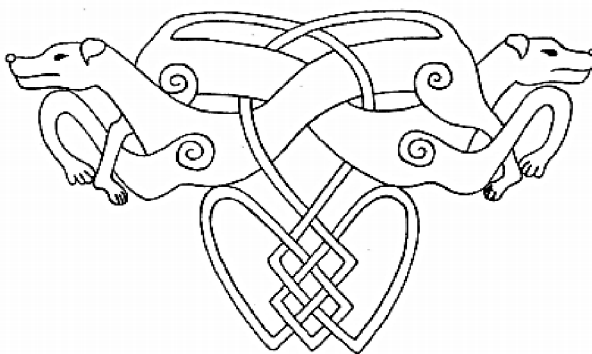
⁴ L. Pauliho členění pozdně halštatských a časně laténských amuletů v orig. 1) Geräusch verursachend, 2) Äußere, sinnfällige Form, 3) Äußere Beschaffenheit, 4) Auffälligkeiten und Curiosa, 5) Stoffwert. (*Keltischer Volksglaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa*. München (Pauli 1975, 116).

ZOOMORFNÍ ZÁVĚSKY

Se závěsky v podobě zvířat se můžeme setkat v průřezu celého laténského období, kde tvořily nedílnou součást religiózních představ laténských obyvatel (PAULI 1975, 118). K jejich hlavním přednostem patří především votivní, magická a ochranná funkce, což jsou charakteristiky typické pro amulet či talisman (PIETA 1982,14). Hlavním účelem votivního vyobrazení zvířat již od nejstarších dob je zachycení jejich animální síly, pohybu, bojovnosti a dynamičnosti, které se ovšem v rámci uměleckého ztvárnění zvláště v časně laténském období (LT A), jeví spíše jednodušeji (PIETA 1982, 29). Zajímavostí je, že u níže zmíněných zoomorfních závěsků L. Peške zmiňuje jejich vztah k regionálnímu prostředí, ve kterém se tyto typy zvířat vyskytují, a to na základě doloženého osteologického materiálu (ČIŽMÁŘ 2012, 151). Této tezi, by měl odpovídat následující přehled zoomorfních závěsků získaný ze Starého Hradiska a z moravských lokalit z fází LT C₂ – LT D₁.

Symbol psa

Pes (obr. 16) představoval ve světě duchovních představ laténských obyvatel především ochranu, lov, ale i plodnost, uzdravení či dokonce smrt (HEINZ 2002, 63). Příkladem může být rovněž mytologická postava hrdiny CúChullaina úzce spjatá s jeho animální symbolikou. Ze Starého Hradiska známe *závěsek s odlomenou hlavou (pes?)*, k němuž nalézáme analogie ve Frankfurtu nad Mohanem (viz kap. 6). V lokalitě Staré Hradisko se jedná opět o ojedinělý nález tohoto typu závěsku.

Obr. 16. Viněta s motivem psů. Podle Heinz 2002, obr. na str. 64.

Symbol kance

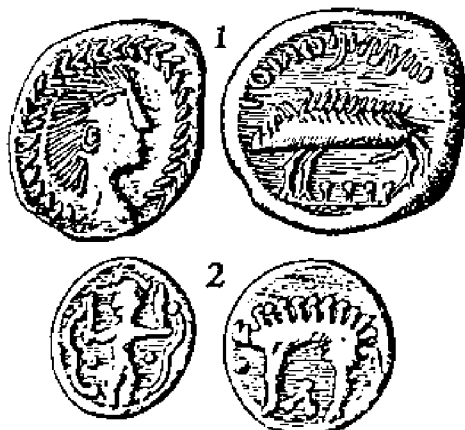
Motiv kance je typickým zoomorfním a symbolickým projevem doby laténské. Jak jsem již zmiňovala, motiv kance v podobě plastik a závěsků byl charakteristickým prvkem oppidálního období, což naznačuje i ojedinělý nález *závěsku v podobě kančíka* z Přísnotic. Stylizovaná podoba kance představující toto zvíře v plné síle a mohutnosti, zřejmě okořeněná vysokou fantaskní představivostí svého tvůrce, odkazuje na jeho duchovní hodnoty, které měly být přeneseny na člověka (JARUŠKOVÁ – ŠTROF EDS. 2014, 184).

Motiv kance byl rovněž spjat s nacionální tematikou zvláště v západní oblasti obývané laténským obyvatelstvem a figuruje téměř ve všech oblastech spjatých s uměním, vojenstvím či obchodem (FILIP 1956, 244). Výrazně se projevuje symbol kance i na mincích (obr. 17), ale i jako symbol královské moci a lovu či jako zvíře živící se lesními plody dubu a zajišťující hojnost potravy díky svému masu (HEINZ 2002, 55 – 56).

Symbol ptáka

S ptačí symbolikou se můžeme setkat také v laténském pojetí umění. Ptáci představovaly především vědění, schopnost věštby a propojování světa živých a mrtvých (HEINZ 2002, 75). Proto byly nejspíše rádci a průvodci druidů a bardů, kteří byli nadáni uměním jim naslouchat. Obdivovaní byli především pro svou schopnost létat, pro volnost pohybu a migrace napříč celým světem. V souvislosti s mytologií se jejich schopnosti projevují skrze bájně hrdiny, kteří nabývali jejich podoby.

Mistřínská figurka ptáčka z tratě „Rolka“, která byla součástí závěsku, mohla představovat některý druh vodního ptáka (pravděpodobně kapustňáka či dugonga) typického pro středoevropský prostor, jak naznačuje M. ČIŽMÁŘ (2012, 151). Škála ptačích plastik je z moravských lokalit poměrně bohatá, ovšem v případě závěsků z fázi LT C₂ – LT D₁ se jedná o velmi chudý sortiment, na kterém jen těžko můžeme analyzovat nálezové okolnosti. Stromy stejně jako zvířata tvořily nedílnou součást lidského života. Člověk, ale i zvíře byli se stromy silně propojeni magickým poutem (COLIN 2009, 147), což naznačují například propletení ptáci v koruně stromů (obr. 18).

Obr. 17. Stříbrná a zlatá laténská mince s motivem kance.
1. Deutsch Jahrndorf. 2. Peruc u Loun. Podle Vlčková 2002, obr. na str. 150.

Obr. 18. Ptáci ve stromě života. Podle Heinz 2002, obr. na str. 76.

ANTROPOMORFNÍ ZÁVĚSKY

K antropomorfním závěškům řadíme především závěsky, které zpodobňují člověka, nebo části lidského těla (ČIŽMÁŘOVÁ 2004, 43). Lidské tělo může být ztvárněno v určité podobě či v nejrůznějších polohách a gestech. Stylizovaná vyobrazení člověka nejspíše poukazují na jeho božskost ((JARUŠKOVÁ – ŠTROF EDS. 2014, 184) a můžeme říci i na určitou dominanci v jeho přirozeném prostředí, které si byl nejspíše vědom. Chování laténské komunity je interpretováno skrze tradici a umělecká díla, která vypovídají o jejich vztahu „*k bohu a světu*“, a to zvláště v časně laténském umění, kde můžeme sledovat na řadě artefaktů určitou formu hravosti, popichování až určitý neklid vycházející z řecké ornamentální tvorby (JACOBSTHAL 1934, 44). I v pozdně laténském období je častým jevem výskyt antropomorfních závěšků, které mají podobu gest či nejrůznějších symbolů. Ze Starého Hradiska a moravských lokalit fází LT C₂ – LT D₁ známe několik typů těchto závěšků, o kterých bylo pojednáno v rámci kapitoly 6.

Závěsek ve formě lidské nohy/boty

Závěsky v podobě lidské nohy, nebo boty jsou na základě své symboliky v podobě gest charakteristické svým apotropaickým významem. Tuto skutečnost můžeme vidět například v rámci stupně LT A na sponě ve formě boty z rakouské lokality Dürrnberg bei Hallein. Zvýšená potřeba výrazovosti v podobě grimas a masek na artefaktech, kombinuje například praktickou funkci spony s jejím apotropaickým charakterem (PAULI 1975, 205 – 206).

Tento pojem často užívaný ve starověké antické společnosti v širším geografickém rámci, značí druh obranné magie (HLAVA 2015, 272). V této souvislosti bychom mohli mluvit již o užití tohoto závěsku jako amuletu. Zvláště z moravských lokalit fází LT C₂– LT D₁ je doloženo několik typů těchto výrazově charakteristických závěšků (viz tab. 3), které se navzájem odlišují různými polohami a gesty nohou. Závěsek v podobě *nohy s výrazně naznačenými prsty* z lokality Ptení, by mohl například navozovat dojem symboliky spjaté s pokorou, která je typická pro posvátné chrámy – svatyně či figurovat v přechodových rituálech souvisejících s plodností (BECKER 2002, 190).

Samotné nálezové okolnosti vztahující se k ptenské depotu, ve kterém byly nalezeny závěšky v podobě nohy, odkazují na jeho kultovní význam jako amuletu užívaného v lidovém folklóru (PODBORSKÝ 2006, 375).

Závěsek ve formě lidské ruky

Stejně jako předchozí typ závěšku ve formě boty/nohy i závěsek v podobě ruky má svůj typický charakter vyjádřený prostřednictvím určité gestikulace (obr. 19). Ze Starého Hradiska, ale i z moravských lokalit z oppidálního období je doloženo několik typů těchto výrazově symbolických závěšků. Jedná se především o *zavěšky v podobě ruky s gestem fica*. Setkat se můžeme také se *zavěšky v pozici zatažené ruky v pěst* či jen *prostého gesta ruky* například *s náznakem předloktí* (viz. tab. 1, 3). Původní význam tohoto gesta má erotický podtext a silnou návaznost na sexualitu a plodnost, přičemž jeho užití přetrvává až dodnes, a to zvláště v oblasti Středomoří (HLAVA 2015, 272). Symbolika tohoto závěšku úzce souvisí s jeho apotropaickým významem či účinkem. Prsty na ruce jsou v řadě kultur vnímány jako komunikační prostředky a například *semknutá ruka v pěst*, jak naznačuje závěsek z lokality Bořítov II, může značit obavu či pokoru vložení pěsti do dlaně druhé ruky (BECKER 2002, 246). Stejně jako u předchozího závěšku v podobě nohy a boty i v tomto případě se jednalo o nějaký druh obranné magie, která měla dotyčného nositele ochránit před nebezpečím či zlými pohledy (HLAVA 2015, 272).

Obr. 19. Apotropaická gestika rukou. Podle Becker 2002, obr. na str. 246.

Falické závěšky

Falické symboly v době laténské představovaly typickou symboliku spojenou zejména s plodností a sexualitou. Figurovaly už v období mladého paleolitu, kde se s nimi můžeme setkat například u kultury magdalénien v podobě antropomorfního závěsku nalezeného v Rytířské jeskyni (VALOCH 1993, 44). Tyto závěšky fungovaly ovšem i na principu ochranného amuletu zvláště u žen, které je nosily na povzbuzení plodnosti. Oblíbený byl rovněž u mužů, neboť podporoval jejich sexuální potenci a plodnost, jak naznačuje časté vyobrazení tohoto symbolu například na kamenných menhirech (HEINZ 2002, 243). Dle L. PAULIHO (1975, 119) však falická symbolika nemusí zcela korespondovat s výše uvedenými míněními a nemusí být zcela pochopitelná.

V rámci Starého Hradiska se s tímto symbolickým aktem setkáme v podobě tzv. *oboustranného falu*. Tento typ závěsku je rovněž ve fázích LT C₂ – LT D₁ na moravských lokalitách méně obvyklý, neboť je na základě dostupných dat detekován pouze v jednom případě. Na moravských lokalitách v oppidálním období a na základě dostupných informací nebyl ve studovaném souboru nalezen.

MINIATURIZACE

S miniaturizací předmětů se můžeme setkat už v ranných dobách dějin v poměrně široké geografické oblasti, což utvrzuje fakt, že tyto předměty byly ve velké oblibě. Patrně plnily funkci symbolickou, ale i votivní, neboť byly miniaturizovány různé druhy řemeslných nástrojů, ale i zbraní apod. (HLAVA 2009, 121). Nástroje ve své původní velikosti plnily většinou funkci společenskou, neboť skrze ně byla uplatňována specializovaná pracovní činnost (NEUSTUPNÝ 2010, 86). Variabilita miniaturizovaných nástrojů a předmětů do podoby závěsků se úzce dotýkala i doby laténské. Příkladem mohu uvést i nález *miniaturizovaného zrcátka* z oppida Staré Hradisko či dnes neidentifikované nálezy dvou železných *sekerkovitých závěsků* z ptenského depotu, datované do fáze LT D₁. U posledně zmiňovaných závěsků je jejich účel více než zřejmý, neboť byly součástí tzv. amuletového depotu (HLAVA 2015).

OZUBENÁ KOLEČKA S PAPRSKY

Kolečka s paprsky, by nepochybně mohla vzbuzovat dojem slunečních paprsků, navozovat pocit tepla a slunce. Ve svém komplexu se nejspíše jedná o faktory, které odkazují na jejich symbolický a kultovní význam. Sluneční kult hrál v pravěkých společnostech významnou roli během celého roku a je spojován s úrodou, zráním, zrozením, ale i se smrtí.

K ozubeným kolečkům (ovšem bez nálezových kontextů), která na tuto symboliku odkazují, můžeme řadit i *kolečka s otvorem uprostřed* nalezená na oppidu Staré Hradisko, přičemž analogie k těmto artefaktům můžeme hledat v širším geografickém evropském prostoru. Na našem území byla nejčastěji tato ozubená kolečka nacházena v sídlištních areálech např. na vrchu Burkovák u Nemějc, Štítarech – Hosteticích, Klenovicích či Němčicích nad Hanou (EBERLOVÁ 2014, 74). Různé počty centrálních otvorů v kolečkách navíc dovolují o těchto artefaktech smýšlet i jako o apotropaických symbolech či napodobeninách kovových konstrukcí vozů ((EBERLOVÁ 2014, 73, 74). Atributy slunečních božstev, k nimž můžeme řadit například symboliku ptáků (obr. 20) či vozu disponovali legendární králové a hrdinové, přičemž tato symbolika přežívala až do středověkých artušovských legend (VLČKOVÁ 2002, 274).

Obr. 20. Řecká miska z pol. 6. stol. př. n. l. Zobrazuje Dia, otce všech bohů a jeho orla, jako symbol svrchovanosti. Podle Cooper 1999, obr. na str. 131.

TROJÚHELNÍKOVITÉ ZÁVĚSKY

Již Platón tvrdil: „*Plocha se skládá z trojúhelníků*“, neboť trojúhelník (obr. 21) je symbolem představujícím nejen tři aspekty – nebe, země a člověka, ale kromě jiného i božskou trojici, mužský a ženský princip, všeprostupující univerzum apod. (COOPER 1999, 196). V antice a na blízkém východě byl trojúhelník symbolem světla, ale rovněž měl apotropaický význam užívaný v rámci lidové magie, zvláště ve starších kulturách (BECKER 2002, 301). Trojúhelník může zpodobňovat i člověka jako vládce nad elementárními silami či jako symbol pána a paní zvířat, jak zobrazuje například *bronzový trojúhelníkový závěsek s prolamováním a ptačími motivy* (ČIŽMÁŘ – ČIŽMÁŘOVÁ 2014, 36). Ze Starého Hradiska je z Medunova katalogu z roku 1970 doložen „*závěsek s tordovanou tyčinkou a trojúhelníkovou destičkou*“, jehož spodní vroubkování je připodobňováno k lidské dlani (HLAVA 2009, 118). Na základě této symboliky je dle mého pohledu možné hovořit rovněž o jeho možném apotropaickém významu. Silně patrný symbolický význam můžeme zachytit i na rytém a vybitém trojúhelníkovitém kruhovém šperku z fáze LT B₂ – C₁ (VENCLOVÁ ED. 2008, 113).

Obr. 21. Pletený trojúhelník. Podle Heinz 2002, obr. na str. 218.

SPIRÁLA – BRÝLOVITÝ ZÁVĚSEK

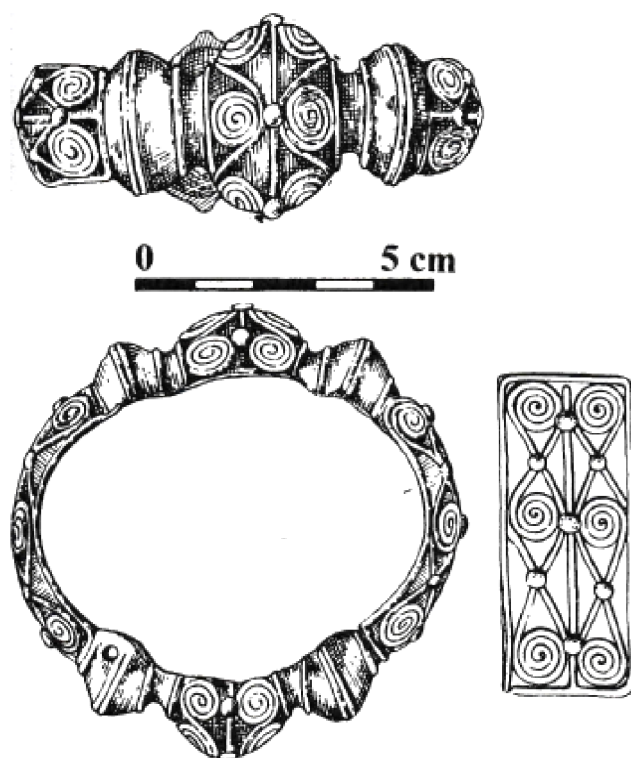
Se spirálou se pojí vysoce komplexní symbolika objevující se již ve středomořských jihovýchodních oblastech Evropy až po Británii (COOPER 1999, 174). Ve střeoevropském prostoru je spirála známa od dob mladého neolitu (kultura s moravskou malovanou keramikou) a s větší intenzitou se uplatňuje téměř ve všech fázích eneolitu, doby bronzové a halštatské. Jelikož v době laténské je využívání tohoto symbolu méně časté než v předchozích obdobích, přesto je jeho užití jako náboženského principu zcela zřejmé.

Tuto skutečnost je možné zachytit například na vysoce umělecky zpracovaném pseudofiligránovém náramku z ženského hrobu z Moravského Krumlova (obr. 22).

Zvláště v období mladého neolitu spirála zaujímala důležité postavení ve společnosti, neboť byla často zakreslována na soškách a keramice prvních neolitických zemědělců. Se zemědělstvím, rolnictvím, ale i úrodou a plodností se pojila hluboká náboženská a obřadní symbolika vyjádřená prostřednictvím spirály. Zakreslována byla červenou barvou ve formě dvojité spirály často v místech ženského pohlaví, zvláště prsou, ale zdobila i řadu slavnostních nádob, na které neolitické tvůrci tuto symboliku vyobrazovali (NEUSTUPNÝ 1940, 35). Odvážnější teorie dokonce tvrdí, že vyobrazení brýlovité spirály v oblasti ženských prsou značilo nějaký druh tetování, jak je naznačeno na neolitické sošce z rakouského Falkenstein – Schanzbodenu (PODBORSKÝ 1993, 145).

O symbolickém principu nepochybně svědčí i nález bronzové spirály z oppida Staré Hradisko, která je uprostřed opatřená dvojitou spirálou (MEDUNA 1961, 74; Taf. 49:2). Význam spirály jako například symbolu kolísavosti lunárních a solárních sil je rovněž dáván do souvislostí s Matkou jako Bohyní, tkadlenou pomyslného vlákna života a osudu (COOPER 1999, 174).

Vegetabilní styl doby laténské charakteristický pro fázi LT B – C₁ (VENCLOVÁ ED. 2008, 94) odkazuje na rostlinnou a živočišnou duchovní sféru. Vegetabilnost a animální aspekty spjaté se symbolikou spirály nedovolují zapomenout na stále živoucí a pnoucí se úponky rostlin, včetně veškeré živelnosti a pohybu světa.

Obr. 22. Masivní bronzový dvojdílný náramek s pseudofiligránovou výzdobou.
Podle Čížmářová 2004, obr. na str. 249.

OPASKOVÉ A TYČINKOVITÉ ZÁVĚSKY

Vzhledem ke svému kruhovitému tvaru byl opasek vnímán jako symbol síly, ochrany, zasvěcení, ale i věrnosti či schopnosti připoutat k sobě určitou osobu, například v případě Afroditina opasku, který měl silné milostné pouto (BECKER 2002, 201). Jeho široké spektrum užití již ve starověku svědčí o jeho vysoké schopnosti symboličnosti i v době laténské. Opaskové závěsky představovaly velmi početný sortiment spjatý s jejich užitím jako estetického, ale i dekorativního či symbolického prvku mužské a ženské garderoby. Ze Starého Hradiska je známo široké tvarové spektrum opaskových závěsků mnohdy opatřených i tzv. drážkou pro email (viz tab. 2 – opaskové závěsky).

K artefaktům nalezeným na tomto oppidu patří i *bronzový závěsek ve tvaru tyčinky s tmavým drážkováním pod očkem a s malou lžičkou na konci*. O tomto závěsku jsem se zmiňovala v rámci typologie jako o toaletním předmětu, což by naznačovalo i jeho praktickou funkci. Nicméně pozdější teorie L. BEDÁNĚ (2021, 78) řadí tento závěsek výhradně k závěskům opaskovým.

Zvláštní význam mají tyčinkovité závěsky, o kterých jsem se zmiňovala v kapitole 5. Tyto závěsky měly symbolický význam, neboť byly často spojovány s mužskou sexualitou a nacházeny zvláště v mužských hrobech. O této skutečnosti svědčí to, že se s těmito typy závěsků můžeme setkat v široké chronologické a geografické oblasti středoevropského pásma. Užití tohoto předmětu jako dekorativního a symbolického prvku (např. v podobě kolíku) mužské pohřební garnitury, najdeme v pracích řady autorů. K. Schirmeisen, K. Willvonseder a L. Hájek naznačují, že se s těmito typy můžeme setkat již u kultur se zvoncovitými poháry, kde byly nacházeny často v mužských hrobech společně s lučikovitě zformovanými závěsky (KERN 2016, 320).

Význam závěsků z hlediska jejich symboliky, funkce či účelu, se mi u některých typů bohužel nepodařilo dohledat a přesněji určit. K závěskům ze Starého Hradiska, jejichž účel mi není zřejmý a k nimž jsem nedohledala potřebné údaje patří *závěsek typu Hofheim, válečkovité závěsky, závěsky s vývalky a situlovitý závěsek*. Situlovitý závěsek, který mi připomínal svým tvarem košíček, by mohl mít typologicky bližší souvislost s tzv. *košíčkovitými závěsky* z fáze HA D2/HA D₃ – LT A. Při bližším pohledu může tento závěsek navozovat dojem býčí hlavy i s rohy. K dalším závěskům, ke kterým jsem nedohledala jejich symbolický význam či smysl patří i tzv. *vědrovitý závěsek* pocházející z detektorové prospekce M. Čižmáře. Závěsek byl nalezený na lokalitě „Ostroh“ u Lukova. Tento závěsek je bohužel nedohledatelný, a tudíž není zřejmá ani jeho vizuální podoba, která by mohla odkazovat na jeho bližší symboliku.

Skleněné závěsky nalezené na Starém Hradisku představovaly poměrně početný sortiment. Sklo nicméně nebylo v době laténské výjimečnou záležitostí, ale zcela běžným a dostupným materiálem. Jeho symbolika, by mohla spočívat zejména v jeho průhlednosti a schopnost nazírat skrze něj, by mohla souviset s věštěním a magií.

9. Závěr

Doba laténská sebou přinesla značné změny včetně řady inovací, které jsou patrné zvláště v materiální struktuře obyvatel. Laténské závěsky zhotovované převážně z bronzu, jsou ukázkou mistrovsky zvládnuté techniky laténských řemeslníků oppidálního období. Na jejich variabilitě je tak možné pozorovat umělecký styl laténské tvorby, který postupně směřuje od vegetabilních k jednodušším a plastičtějším formám.

Cílem práce bylo především shrnutí informací týkajících se závěsků ze Starého Hradiska. K tomuto nálezovému souboru jsem poté shromažďovala informace, které se týkaly ostatních, pozdně oppidálních závěsků z Moravy. Získané informace se týkaly zvláště nálezových kontextů a situací, na jejichž základě bylo možné vyhodnotit danou situaci. Rovněž si myslím, že užití konkrétních typů závěsků v oppidálním období a jejich charakteristika vnesla do chápání světa laténských obyvatel jasnou výzvu. Laténský svět se ve svých jednotlivých úsecích neustále měnil a přiblížením charakteristiky jednotlivých typů závěsků, tak spatřujeme jejich jemnou sociokultovní složku. Vytvořením tzv. kritického katalogu, který shrnuje typologii závěsků ze Starého Hradiska a závěsků z oppidálního období na ostatních moravských lokalitách, můžeme tyto jemné niance sledovat.

Staré Hradisko je bezesporu významnou lokalitou, na které prováděla výzkumy řada odborníků. Z této lokality pochází 36 závěsků včetně závěsků opaskových. Z celkového počtu starohradištních závěsků je 22 kusů uloženo v současnosti v regionálním muzeu města Boskovice (brýlovitý závěsek řazený k době bronzové je bohužel v současnosti ztracen). Z chronologického hlediska bylo na základě sběru dat zjištěno, že nejvíce zastoupeným obdobím, ve kterém se závěsky na Starém Hradisku vyskytují je fáze LT C₂ – LT D₁. Vzhledem k získaným informacím ovšem lokalita sama o sobě nedisponuje žádnými nálezovými kontexty, které by bylo možné konfrontovat s kontextovými situacemi na ostatních moravských lokalitách fází LT C₂ – LT D₁. Dle získaných informací jsem zjistila, že nejvíce jsou na Starém Hradisku zastoupené především závěsky s tzv. apotropaickými gesty. Jedná se zvláště o závěsky v podobě nohy, boty a ruky, obecně definované jako antropomorfní závěsky. Závěsky se na zmíněné lokalitě vyskytují v celkovém počtu 5 kusů. Méně časté jsou pak závěsky v podobě falu.

Závěsek v podobě falu byl na Starém Hradisku detekován v celkovém počtu pouze jednoho kusu (závěsek v podobě oboustranného falu). Z dostupných zdrojů vyplývá, že závěsky v podobě ruky, nohy či boty, jsou velmi typické pro oppidální období. Gestika či gestikulace, o které jsem se podrobněji zmiňovala v rámci kapitol 6 a 8 se objevuje v tomto časovém úseku i na jiných moravských lokalitách. Variabilita bronzových závěsků ze Starého Hradiska je opravdu bohatá. Tvarové dispozice závěsků ze Starého Hradiska jsou dále zastoupeny trojúhelníkovitými, válcovitými či válečkovitými formami. Dále následují závěsky v podobě ozubených koleček a závěsky zoomorfní, tyčinkovité atd. K sortimentu závěsků ze Starého Hradiska patří i závěsky – tzv. nezařazené a závěsky z jiného období (*závěsek v podobě zámečku a brýlovitý závěsek*).

K početně zastoupeným závěskům patří i skleněné závěsky, které zde byly nalezeny v celkovém počtu 4 kusů. K poměrně bohatému sortimentu patří i opaskové závěsky, kterých se našlo na Starém Hradisku celkem 8 kusů. Tvarové dispozice těchto závěsků jsou opět velmi variabilní a pohybují se od kuželkovitých a trojúhelníkovitých forem, k formám tyčinkovitým.

Z moravských lokalit fázi LT C₂ – LT D₁ jsem získala informace celkem o 11 závěscích. Velmi častá se jeví opět gestika či symbolika rukou a nohou. Na základě sběru dat jsem zjistila, že na 9 moravských lokalitách se tato gestika objevuje v celkovém počtu 8 kusů. Jedná se o lokality Bořitov I, II, Lednice – Podholmy, Chornice 2c, Dobročkovice 3, Ptení. Na základě získaných dat bylo na moravských lokalitách zjištěno, že nejvíce jsou v rámci nálezových kontextů zastoupeny závěsky, které se vyskytují na sídlištích. Důležité informace přinesla i oblast detektorových prospekci, neboť i zde máme poměrně velké procento zastoupení výskytu závěsků. Procentuální hodnoty výskytu závěsků z detektorových prospekci a ze sídlišť jsou značně rozdílné (sídliště 57 % a detektorové nálezy 29 %). Naopak na pohřebištích nebyly nalezeny žádné závěsky. Kontextové situace zde tudíž nebyly zjištěny. Co se týká vyhodnocení závěsků z hlediska jejich územního rozšíření, nejmarkantnější je oblast jihomoravského regionu. Dle výsledného grafu se na jižní Moravě setkáme až s 60% zastoupením závěsků z oppidálního období.

Z hlediska absence kontextových situací nebylo možné porovnávat závěsky ze Starého Hradiska se závěsky fázi LT C₂ – LT D₁.

Z hlediska variability tvarového sortimentu je ovšem Staré Hradisko oproti moravským lokalitám jedinečné. Jak jsem naznačila v kapitole 6, různorodost zastoupených variant závěsků je zde dobře patrná. Studium informací jsem také zjistila, že Staré Hradisko oproti moravským lokalitám disponuje i typy závěsků, které se na jiných moravských lokalitách oppidálního období nevyskytují. Jedná se o závěsek typu Hofheim, situlovitý závěsek, závěsek s vývalky či závěsek v podobě miniaturního zrcátka. Na Starém Hradisku je zřetelné i četné zastoupení nekovových závěsků. Jedná se o závěsky vyrobené z organických a anorganických surovin (převážně ze skla). V materiální struktuře se jedná zvláště o skleněné závěsky, které ovšem na ostatních moravských lokalitách v oppidálním období zcela chybí.

Na moravských lokalitách v této fázi se zdá, že zde naopak převažují spíše závěsky s apotropaickými gesty a symboly. Přiblížením symboliky a jednotlivých gestikulačních znaků na závěscích, získáváme informace o společenské, praktické a kultovní složce, ve které hrály nemalou roli i kulty zvířat. Jednotlivé symboly vyskytující se v rámci laténského uměleckého stylu jsou zároveň významným exkurzem do života společnosti laténských obyvatel.

Závěrečným shrnutím jsem se snažila předložit komplexní souhrn týkající se závěsků ze Starého Hradiska a závěsků z ostatních moravských lokalit oppidálního období. Tento souhrn je však třeba brát se zřetelem, neboť nebylo možné získat informace ze všech institucí (například z nejrůznějších výzkumných center, výzkumných základen, soukromých sbírek apod.). Materiální složka, kterou disponovali nositelé laténské kultury na Starém Hradisku a na mnou studovaných moravských lokalitách je rozdílná. Důvodem může být skutečnost, že Staré Hradisko bylo ve fázích LT C₂ – LT D₁ epicentrem doby laténské na Moravě, a tudíž se veškerá industriální složka soustředila do tohoto místa. Závěsky získané z jednotlivých moravských lokalit, tak mohou být spíše lokálními ukázkami, s jakou materiální složkou se můžeme na těchto lokalitách v oppidálním období setkat.

Věřím, že tato práce poskytne alespoň přibližný náhled na laténské závěsky oppidálního období na Moravě a nenechá žádného čtenáře na pochybách. Závěrečný katalog s přehledným soupisem a obrazovou dokumentací laténských závěsků ze Starého Hradiska a závěsků z oppidálního období, by tomu mohl být důkazem.

10. Katalogy

10.1. Soupis laténských závěsků ze Starého Hradiska

Klasifikace/Název závěsku:

1. *Bronzová drobná zvířecí plastika se čtyřma nohama a závěsným kroužkem na hřbetě. Srnka, mládě losa, jelena.* Rozměry: d. 5,7 cm, v. 4,9, průměr ouška 1,2 cm. Inv. č. 602–41 (MEDUNA 1961, Obr. 1:7). **Foto –Tab. 10:1**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; MEDUNA 1961, 4; ČIŽMÁŘ 2012, 165; ČIŽMÁŘ ET AL. 2018, 26

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

2. *Bronzová drobná zvířecí plastika se čtyřma nohama a odlomenou hlavou.* Na spodní části těla je závěsný kroužek. Pes? Rozměry: d. 1,5. Přírůstkové číslo Pa 35/2002 (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 14:2). **Tab. 7:1**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu

Přesný popis situace: Nález závěsku byl učiněn M. Čižmářem a P. Horálkovou během výzkumu v roce 1983. Badatelé navazovali na odkrytí západního předhradí J. Medunou v roce 1973 – 74.

Ostatní nálezy: menší předměty z různého materiálu blíže neurčené – železo, jantar, sklo, bronz, keramika, zvířecí kosti

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 165

Uložení: MZM v Brně

Klasifikace/Název zívěsku:

3. *Bronzový zívěsek s velkým zívěsným prstencem a kapkovitým zakončením.*

Rozměry: d. 3,7 cm, průměr prstence 1,3 cm. Inv. č. 602–207 (MEDUNA 1961,

Taf. 10:6). **Foto –Tab. 11:1**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Zívěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; MEDUNA 1961, 11; BEDÁŇ 2021, 43

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název zívěsku:

4. *Bronzový tyčinkovitý zívěsek, ve spodní části zakončen válečkem. Zívěsek je*

částečně zlomen. Zívěsné očko je odlomeno. Rozměry: d. 3,3 cm, průměr prstence 1 cm, rozměry válečku: š. 2 cm, hl. 0,9 cm. Inv. č. 602–216 (MEDUNA

1961, Taf. 10:8). **Foto –Tab. 11:2**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11; BEDÁŇ 2021, 82

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název zívěsku:

5. *Bronzový zívěsek ve formě kovové situly. Část ozdoby je odlomena. Rozměry:*

v. 2,9 cm. Inv. č. 602–215 (MEDUNA 1961, Taf. 1:12). **Foto –Tab. 11:3**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází z výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11; LIPKA – SNĚTINA 1913, 18

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

6. *Bronzový kuželkovitý závěsek zdobený třemi plastickými žebry. Delší část je zakončena menší lopatkovitou částí. Rozměry: d. 4,1 cm, průměr prstence: 0,8 cm. Inv. č. 602–213 (MEDUNA 1961, Taf. 10:5). Foto – Tab. 12:1*

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

7. *Bronzový závěsek ve formě tyčinky zdobené silnějšími čtyřmi plastickými žebry. Spodní část se rozšiřuje do velkého rovnostranného trojúhelníku. Rozměry: d. 5,2 cm, průměr prstence: 1,2 cm. Inv. č. 602–212 (MEDUNA 1961, Taf. 10:1). Foto – Tab. 12:2*

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11; HLAVA2015, 273

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

8. *Bronzový závěsek ve formě podlouhlého kužele. Pod závěsným očkem jsou tři plastická žebra. Závěsek je dole zakončený malým prstenem. Rozměry: d. 4,9 cm, průměr závěsného prstene 1,1 cm, pr. spodního prstene 0,8 cm. Inv. č. 602–211 (MEDUNA 1961, Taf. 10:3). Foto –Tab. 12:3*

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

9. *Bronzový závěsek ve formě podlouhlého kužele. Pod velkým závěsným prstenem je závěsek zdoben šesti plastickými žebry. Dole je zakončen menší kuličkou. Rozměry: d. 4,7 cm, průměr prstene 1,3 cm. Inv. č. 602–210 (MEDUNA 1961, Taf. 10:2). Foto –Tab. 12:4*

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 11

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

10. *Bronzový závěsek s velkým závěsným prstenem. Závěsek je tvořen z větších a menších kuliček, které jsou navzájem odděleny plastickými lištami. Rozměry: d. 2,6 cm, průměr prstene 1,2 cm. Inv. č. 602–209 (MEDUNA 1961, Taf. 10:7). Foto –Tab. 13:1*

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází pravděpodobně z výkopů z let 1907 – 1911. Lipka a Snětina (1913) se zmiňují o „*drobných kuželkách na zavěšení, prostě nebo bohatěji profilovaných*“ Nález závěsku byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; BEDÁŇ 2021, 43

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

11. Bronzový váleček (možná závěsek). Ve stěně válečku je malý otvor. Druhá strana je kruhovitá, s jedním otvorem uprostřed, ve kterém se nachází očko. Rozměry válečku: 1,8 cm, průměr: 1,8 cm, průměr prstene: 1,8 cm. Inv. č. 602–325 (MEDUNA 1961, Taf. 5:11). Foto – Tab. 13:2

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 15

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

12. Skleněný srdčitý závěsek z velmi tmavě modrého skla. Horní plocha je zdobena žlutými podélnými proužky a tzv. cikcak liniemi. Ouško je odlomeno. Rozměry: d. 1,8 cm, průměr 1,9 cm. Inv. č. 602–2009 (MEDUNA 1961, Taf. 12:18). Foto – Tab. 13:3

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 54

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

13. Skleněný vejčitý závěsek z velmi tmavě modrého skla. Horní plocha je zdobena žlutými širokými příčnými pruhy. Rozměry železného očka: d. 3,6 cm, délka bez očka: 2,5 cm, průměr: 2 cm. Inv. č. 602–2010 (MEDUNA 1961, Taf. 12:17).

Foto – Tab. 13:4

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911 (výzkum západního předhradí). Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 54; HLAVA 2015, 273; LIPKA – SNĚTINA 1913, 17; ČIŽMÁŘ 2008, 58

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

14. Brylovitý bronzový závěsek. Rozměry: d. 4,9 cm. Inv. č. 602–3199 (MEDUNA 1961, Taf. 49:2). **Foto –**

Datace: –

Kulturní kontext: Kultura doby bronzové

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1961 a mylně zařazen do doby laténské. V současnosti je závěsek nezvěstný/ztracen.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 74

Uložení: –

Klasifikace/Název závěsku:

15. Závěsek z břidlice ve formě rovnostranného trojúhelníku. Na vrcholu malý kulatý otvor. Spodní část závěsku je poškozena. Rozměry: v. 5,9 cm, š. 1,1 cm. Inv. č. 65 378 (MEDUNA 1970, Taf. 24:21). **Tab. 8:4**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1970

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 8

Uložení: MZM Brno

Klasifikace/Název závěsku:

*16. Bronzový závěsek ve formě podlouhlého rovnoramenného trojúhelníku zakončeného kuličkou. Na vnější straně prohlubeň se zbytky skloviny v barvě krve. Horní konec opatřen závěsným očkem. Rozměry: d. 4,3 cm, průměr poutka 1 cm. Inv. nr. M 112/1585 (MEDUNA 1970, Taf. 6:11). **Tab. 8:5***

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 43; LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; BEDÁŇ 2021, 70

Uložení: Muzeum a galerie v Prostějově

Klasifikace/Název závěsku:

*17. Trojúhelníkový bronzový závěsek. Spodní strana ozubená. Závěsné poutko poškozeno. Rozměry: d. 5 cm. Inv. nr. M 113/1584 (MEDUNA 1970, Taf. 6:14). **Tab. 7:8***

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 45; LIPKA – SNĚTINA 1913, 18

Uložení: Muzeum a galerie v Prostějově

Klasifikace/Název závěsku:

18. *Bronzový závěsek ve formě pravé lidské ruky.* Rozměry: d. 3,1 cm, průměr závěsného oka: 0,9 cm. Inv. nr. M 126/1670 (MEDUNA 1970, Taf. 6:12).

Tab. 7:2

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález je vyobrazen v Medunově katalogu z roku 1970

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 48; ČIŽMÁŘ 2012, 155; ČIŽMÁŘ 2002, 207; ČIŽMÁŘ 2008, 82

Uložení: Muzeum a galerie v Prostějově

Klasifikace/Název závěsku:

19. *Fragment závěsku. Bronzový prsten se spojenou příčně drážkovanou tyčinkou.*

Rozměry: d. 2,7 cm, průměr prstene: 1,6 cm. Inv. nr. M 127/1746 (MEDUNA 1970, Taf. 6:13). **Tab. 8:1**

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 50; LIPKA – SNĚTINA 1913, Tab. IX:14

Uložení: Muzeum a galerie v Prostějově

Klasifikace/Název závěsku:

20. *Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem *fica*.* Rozměry: d. 4,5 cm. Pr. č.

3/2002 (ČIŽMÁŘ 2002, Obr. 10:2). **Tab. 7:3**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Nález byl učiněn M. Čížmářem a P. Horálkovou během výzkumu v roce 1983. Badatelé navazovali na odkrytí západního předhradí J. Medunou v roce 1973 – 74.

Ostatní nálezy: Na lokalitě byly nalezeny menší předměty z různého materiálu blíže neurčené – železo, jantar, sklo, bronz, keramika, zvířecí kosti

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 155; ČIŽMÁŘ 2002, 207

Uložení: MZM v Brně

Klasifikace/Název závěsku:

21. *Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fica.* Rozměry: d. 2,4 cm. Inv. č. – (ČIŽMÁŘ 2008, Abb. 2:4). **Tab. 7:4**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: –

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 155; ČIŽMÁŘ 2008, 82

Uložení: MZM v Brně

Klasifikace/Název závěsku:

22. *Bronzový závěsek v podobě oboustranného falu.* Rozměry: d. 3,2 cm. Inv. č. – (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 6:7). **Tab. 7:5**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: –

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 155

Uložení: MZM v Brně

Klasifikace/Název závěsku:

23. *Bronzový závěsek v podobě boty s naznačenými prsty. Závěsek má příčné závěsné očko, které je skoro odlomeno.* Rozměry: d. 2 cm. Inv. č. – (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 8:7). **Tab. 7:6**

Datace: LT C

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: –

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 155

Uložení: MZM v Brně

Klasifikace/Název závěsku:

24. *Bronzový závěsek zakončený velkou kuličkou se závěsným očkem, spíše bambulovitěho zakončení.* Spodní část odlomena. Po bližším průzkumu měla pravděpodobně pokračování. Rozměry: d. 2,1cm, šířka bambule: 1,1 cm. Inv. č. 602–218. **Foto –Tab. 14:1**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází pravděpodobně z meziválečných výzkumů. Bližší informace nejsou známy.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: –

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

25. *Skleněný závěsek spíše hruškovitého tvaru. Tmavě modře zbarvený se světlými fleky na povrchu.* Bez závěsného oka. Rozměry: d. 1,5 cm, v nejširším místě je šířka 1,2 cm. Inv. č. 1974 (LIPKA– SNĚTINA 1913, Tab. II:6). **Foto –Tab. 14:2**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA– SNĚTINA 1913, 17

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

26. Tyčinkovitý závěsek s velkým závěsným očkem. Závěsek je poměrně štíhlý.

Rozměry: d. s očkem 4,4 cm, průměr oka 0,8 cm. Inv. č. 602–3351. **Foto – Tab. 14:3**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází pravděpodobně z meziválečných výzkumů. Bližší informace nejsou známy.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: –

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

27. Bronzový tyčinkovitý závěsek výrazně zelené barvy (patina – nános na bronzu).

Výrazná kuželkovitá horní část závěsku se zužuje do tyčinkovité části. Rozměry: d. 3,1 cm, šířka bambulovité části 1,1 cm. Inv. č. 602–217. **Foto – Tab. 14:4**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází pravděpodobně z meziválečných výzkumů. Bližší informace nejsou známy.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: –

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

28. Úlomek bronzového závěsku ve formě podlouhlého kužele s profilovanou spodní částí. Závěsné očko je odlomeno. Na kuželovité zformované části je pod chybějícím závěsným očkem otvor ve formě vysokého pravoúhlého trojúhelníku. Rozměry: d. 4,2 cm. Inv. č. 602–208 (MEDUNA 1961, Taf. 5:10).

Foto – Tab. 14:5

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 16; BEDÁŇ 2021, 80

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

29. Bronzový tyčinkovitý profilovaný závěsek zakončený malou lžičkou. Pod poměrně velkým závěsným očkem je ohraničen tmavým žebrováním (tmavým drážkováním). Rozměry: d. 5,2 cm, průměr prstence 1,3 cm. Inv. č. 602–214 (MEDUNA 1961, Taf. 10:4). **Foto – Tab. 14:6**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 19; MEDUNA 1961, 11

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

30. Závěsek typu Hofheim. Rozměry: – Inv. č. – **Tab. 7:7**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Dnes je závěsek nezvěstný (ztracený), nejsou tudíž známy bližší informace. Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález závěsku byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; PIERREVELCIN 2009, 228

Uložení: –

Klasifikace/Název závěsku:

31. Ploché bronzové kolečko s otvorem uprostřed (miniaturizované zrcátko). Okraj je zdoben sedmi zářezy. Kolečko je opatřeno profilovanou rukojetí. Rozměry: d. 5,6 cm, průměr kolečka: 3,5 cm. Inv. č. 602–62 (MEDUNA 1961, Taf. 3:16).

Foto –Tab. 15:1

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; MEDUNA 1961, 5; HLAVA 2009, 120

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

32. Bronzové ozubené kolečko s paprsky a s otvorem uprostřed. Rozměry: průměr kolečka 3,2 cm. Inv. č. 602–59 (MEDUNA 1961, Taf. 3:11). Foto –Tab. 15:2

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911. Nález byl učiněn na Starém Hradisku.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: LIPKA – SNĚTINA 1913, 18; MEDUNA 1961, 5

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

33. Železné ozubené kolečko s otvorem uprostřed. Rozměry: průměr kolečka 4,8 cm. Inv. č. 602–60 (MEDUNA 1961, Taf. 3:10). **Foto –Tab. 15:3**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází pravděpodobně z meziválečných výzkumů

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1961, 5; MEDUNA 1970, 62

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

34. Soudkovitě zformovaná perla z kobaltově modrého skla, s bílými fleky na povrchu. Opatřena železným závěsným očkem. Rozměry: d. s očkem: 2,1 cm, průměr 1,2 cm. Inv. č. A 9032 (MEDUNA 1970, Taf. 12:7). **Tab. 8:3**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: –

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 25

Uložení: Vlastivědné muzeum Olomouc

Klasifikace/Název závěsku:

35. Oválný vejčitý závěsek z kobaltově modrého skla zdobený bílými příčnými pruhy. Bez závěsného očka. Rozměry: d. bez očka 2,2 cm, průměr 1,9 cm. Inv. č. 602–1924 (VENCLOVÁ 2016, Fig. 65:1924). **Foto –Tab. 15:4**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Zda závěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911, které vedly na Starém Hradisku není jisté.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: VENCLOVÁ 2016, 81

Uložení: Muzeum regionu Boskovicka

Klasifikace/Název závěsku:

36. Kovový závěsek v podobě zámečku. Rozměry: d. 2,7 cm, š. 2,4 cm. Inv. č. M 113/1584 (MEDUNA 1970, Taf. 4:14). **Tab. 8:2**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: bez kontextu (nálezový kontext se nedochoval)

Přesný popis situace: Závěsek pochází z Lipkových a Snětinových výkopů z let 1907 – 1911, které vedly na Starém Hradisku. V Medunově katalogu je označen jako „*bronzový předmět*“. Zda se jedná o závěsek není jisté.

Ostatní nálezy: nejsou doloženy

Literatura: MEDUNA 1970, 45; LIPKA – SNĚTINA 1913, 18

Uložení: Muzeum a galerie v Prostějově

10.2. Soupis laténských závěšků z oppidálního období z Moravy

Lokality

1. Bořitov I – „Písky“ (okr. Prostějov)
2. Dobročkovice 3 (okr. Vyškov)
3. Místřín – „Rolka“ (okr. Kyjov)
4. Přísnovice (okr. Brno-venkov)
5. hradisko „Ostroh“ u Lukova (okr. Znojmo)
6. Lednice – „Podholmy“ (okr. Břeclav)
7. Bořitov II (okr. Blansko)
8. Ptení (okr. Prostějov)
9. Chornice 2c (okr. Svitavy)

1. Bořitov I – „Písky“ (okr. Prostějov)

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek v podobě ručičky se vztyčeným palcem a zatátými ostatními prsty v gestu „fica“.* Rozměry: d. 3,3 cm. Inv. č. Pr. č. Pa 20/2002 (ČIŽMÁŘ 2003, Obr. 33:9). **Tab. 9:3**

Datace: LT C₂

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: sídliště

Přesný popis situace: Závěsek pochází z objektu (chata) 1/84 (plocha 10,5 m²), kde byl nalezen v rámci průzkumu sídliště Bořitov I. Nález byl učiněn M. Čižmářem a K. Geislerovou, a to na základě záchranného archeologického výzkumu v roce 1984, který zde byl veden z důvodu výstavby zemědělských prostor.

Ostatní nálezy: *železné předměty:* nože, kousky kovu, části spon, sekerky s tulejí, nůž, ovčácké nůžky, tyčinky neurčité funkce; *kamenné předměty:* tkací závaží; *skleněné předměty:* kobaltově modrý korálek

Literatura: ČIŽMÁŘ 2003 43; ČIŽMÁŘ 2008, 82; ČIŽMÁŘ 2012, 154

Uložení: MZM v Brně

2. Dobročkovice 3 (okr. Vyškov)

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek v podobě botičky s provrtanou horní částí.* Rozměry: d. 2,3 cm. Inv. č. 67.891 (ČIŽMÁŘ 2002, Obr. 10:4). **Tab. 9:8**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: není známý

Přesný popis situace: Nález závěsku učinil v lokalitě dr. Schönfeld, kde byl artefakt nalezen společně s dalšími předměty, které věnoval brněnskému zemskému muzeu.

Ostatní nálezy: *bronzové předměty:* dále blíže neurčené; tři římské mince, zdobená jehla

Literatura: ČIŽMÁŘ 2002, 207 – 208; ČIŽMÁŘ 2008, 81; ČIŽMÁŘ 2012, 155, ŠIMEK 1958, 152; BENNINGER-FREISING 1933, 41

Uložení: MZM v Brně

3. Mistřín – „Rolka“ (okr. Kyjov)

Klasifikace/Název závěsku: Stylizovaný ptáček ze závěsku s odlomenou nohou.

Rozměry: d. 3 cm. Inv. č. 65 410 (MEDUNA 1980, Taf. 80:8). **Tab. 9:1**

Datace: LT D

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: Sídliště

Přesný popis situace: Závěsek byl objeven ve východní části kostela nedaleko sídliště z pozdní fáze doby laténské. Lokalita byla zkoumána již roku 1908 I. L. Červinkou dalšími badateli. Lokalita navazuje na sídliště v trati „Trávníky“, kde byla objevena řada žárových hrobů.

Ostatní nálezy: bronzové předměty: spony, náramky, prstýnek a další blíže neidentifikovatelné ozdoby; železné předměty: náramek, dláto, sekáč, šídla, blíže neidentifikovaný nástroj; keramika: pozdně laténská, germánská – např. terra sigillata; kosti zvířat: jako doklady jejich zpracování

Literatura: MEDUNA 1980, 182; ČIŽMÁŘ 2012, 163; ŠIMEK 1958, 260

Uložení: MZM v Brně. Závěsek byl ve sbírce i J. Gabriela

4. Přísnotice (okr. Brno-venkov)

Klasifikace/Název závěsku: Bronzový kančík se závěsem na hřbetě. Rozměry: d. 3,5 cm. Inv. č. 65. 126 (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 13:9). **Tab. 9:2**

Datace: LT C – LT D

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: není známý

Přesný popis situace: Závěsek v podobě kančíka byl nalezen na lokalitě M. Freisingem. Další okolnosti nálezů nejsou známy.

Ostatní nálezy: keramika: laténské střepy s patrným tuhováním a příměsí grafitu

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 165; ŠIMEK 1958, 339; PROCHÁZKA 1909, 211

Uložení: MZM v Brně

5. hradisko „Ostroh“ u Lukova (okr. Znojmo)

Klasifikace/Název závěsku: *Vědrovitý bronzový závěsek*. Rozměry: – Inv. č. – (ČIŽMÁŘ ET AL. 2008, Obr. –). **Tab.** –

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: detektorová prospekce

Přesný popis situace: Artefakt je v současné době nezvěstný. Nenacházel se ani ve sbírkách MZM v Brně, ani v jiných moravských regionálních muzeích, které jsem kontaktovala (Břeclav, Mikulov, Znojmo apod.).

Závěsek byl nalezen během povrchové detektorové prospekce na hradisku, přičemž výzkumy na lokalitě probíhaly za účasti ÚAPP v Brně a MZM v Brně v letech 2004 – 2007, a to v blízkosti hraničního pásma. Lokalita byla známá řadou nelegální detektorové činnosti, přičemž na lokalitě došlo ke značnému rabování a k nezákonné exkavaci řady kovových předmětů.

Ostatní nálezy: *keramika:* výzkum měl charakter cíleného sběru, přičemž velké procento zaujímala keramika pozdně laténská; *bronzové předměty:* zdobené kování, další předměty; *železné předměty:* z lokality bylo získáno přes tisíc kusů předmětů z různých pravěkých kultur včetně středověku

Literatura: ČIŽMÁŘ ET AL. 2008, 129

Uložení: Nenalezeno v roce 2022

6. Lednice – „Podholmy“ (okr. Břeclav)

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek ve tvaru nohy*. Noha je zobrazena v botě se špičatou špičkou a patou se dvěma zdobnými kroužky nad závěsným očkem. Rozměry: v. 2,2 cm, š. 1,34 cm, průměr vnějšího oka 0,9 cm. Inv. č. – (GOLÁŇOVÁ – KYSELA 2019, Obr. 2:5). **Tab. 9:7**

Datace: LT C₂ – LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: sídliště (detektorová prospekce)

Přesný popis situace: Závěsek byl získán pomocí povrchové detektorové prospekce během průzkumu laténských sídlišť v Podyjí, čímž došlo k objevu i řady dalších kovových artefaktů. Závěsek měl být uložen v regionálním muzeu v Mikulově,

bohužel v tomto muzeu se nenachází. Bližší informace o tomto závěsku nejsou tudíž známy.

Ostatní nálezy: –

Literatura: GOLÁŇOVÁ – KYSELA 2019, 72

Uložení: Nenalezeno v roce 2022

7. Bořitov II (okr. Blansko)

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky*. Rozměry: d. 2,4 cm. Inv. č. 178.976 (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 6:6). **Tab. 9:5**

Datace: LT C – LT D

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: detektorová prospekce

Přesný popis situace: Závěsek byl získán v roce 2008 na základě povrchové detektorové prospekce, která byla organizována ÚAPP v Brně společně s MZM v Brně. Cílem prováděné prospekce bylo vyzvednutí a sběr kovových artefaktů na vybraných moravských lokalitách, což mělo zabránit nelegální detektorové činnosti.

Ostatní nálezy: *kovové předměty:* část spony, *bronzové ozdoby:* kuželkovitý závěsek, který byl součástí opasku, *skleněné ozdoby:* modrý korálek

Literatura: ČIŽMÁŘ 2012, 154; ČIŽMÁŘ ET AL. 2009, 140

Uložení: MZM V Brně

8. Ptení (okr. Prostějov)

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem „fica“*. Rozměry: d. 3,5 cm. Inv. č. 310/karton 3 (ČIŽMÁŘ 2012, Obr. 6:2). **Tab. 9:4a**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: Depot

Přesný popis situace: Závěsek byl nalezen náhodně, místními dělníky během lesních prací v roce 1868. Přesná lokace nálezů závěsku byla v severovýchodní části svahu (Prajský žlíbek) s nadmořskou výškou 603,4 m n. m. Pozemek, na němž byl závěsek nalezen patřil hraběti Saint-Genois D' Anneaucourt.

Závěsek byl součástí hromadného, tzv. amuletového depotu a jeho popis je doložen již J. E. Vocelem.

Ostatní nálezy: *bronzové předměty:* antropomorfní kroužky, zoomorfní kroužky, závěsek s nálitky, závěsek v podobě lidské nohy, kroužky a kruhy s kolečkovitými nálitky, závěsek s tordovanou destičkou, *železné předměty:* sekerkovité závěšky, kroužek, tyčinka zakončená na jedné straně dvěma hroty, *skleněné předměty:* prstencové korály, kulička s poutkem, korálky typu Adria, *jantarové předměty:* kroužkové korály.

Složení depotu nemusí být úplně přesné, neboť některé předměty jsou již ztraceny, nebo nejsou jeho původní součástí.

Literatura: HLAVA 2015, 272; ČIŽMÁŘ 2012, 154

Uložení: Depozit Národního muzea Praha, fond SNM – Archeologický sbor

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek v podobě boty s podélným závěsným očkem.* Závěsek je v podobě nohy v botě se skloněným nártem. Rozměry: d. 2,8 cm. Inv. č. 71.082 (ČIŽMÁŘ 2002, Obr. 2:5). **Tab. 9:4b**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: Depot

Přesný popis situace: viz závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fica

Ostatní nálezy: *bronzové předměty:* antropomorfní a zoomorfní kroužky, kroužky s kruhy a kuličkovitými nálitky, závěsek s nálitky, závěsek v podobě lidské ruky s gestem fica, závěsek s tordovanou tyčinkou a trojúhelníkovou destičkou, kolečko s loukotěmi, *skleněné předměty:* kulička v bronzové smyčce s poutkem, prstencové korály, prsten, korálky typu Adria, válcovité korálky se šroubovicově navinutým vláknem, *jantarové předměty:* kroužkové korály, *železné předměty:* sekerkovité závěšky, kroužek, tyčinka zakončená na jedné straně dvěma hroty. Složení depotu nemusí být úplně přesné, neboť některé předměty jsou již ztraceny, nebo nejsou jeho původní součástí.

Literatura: ČIŽMÁŘ 2002, 197; ČIŽMÁŘ 2008, 81; ČIŽMÁŘ 2012, 155; HLAVA 2015, 272

Uložení: Přírodovědné muzeum ve Vídni

Klasifikace/Název závěsku: *Bronzový závěsek v podobě boty s podélným závěsným očkem.* Závěsek je částečně dutý a má znázorněné prsty. Rozměry: d. 3,2 cm. Inv. č. 12.647 (ČIŽMÁŘ 2002, Obr. 2:6). **Tab. 9:4c**

Datace: LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: Depot

Přesný popis situace: viz závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fica

Ostatní nálezy: bronzové předměty: antropomorfní a zoomorfní kroužky, kroužky s kruhy a kuličkovitými nálitky, závěsek s nálitky, závěsek v podobě lidské ruky s gestem fica, závěsek v podobě boty, závěsek s tordovanou tyčinkou a trojúhelníkovou destičkou, kolečko s loukotěmi, **skleněné předměty:** kulička v bronzové smyčce s poutkem, prstencové korály, prsten, korálky typu Adria, válcovité korálky se šroubovicově navinutým vláknem, **jantarové předměty:** kroužkové korály, **železné předměty:** sekerkovité závěsky, kroužek, tyčinka zakončená na jedné straně dvěma hroty.

Složení depotu nemusí být úplně přesné, neboť některé předměty jsou již ztraceny, nebo nejsou jeho původní součástí.

Literatura: ČIŽMÁŘ 2002, 197; ČIŽMÁŘ 2008, 81; ČIŽMÁŘ 2012, 155; HLAVA 2015, 272

Uložení: Přírodovědné muzeum ve Vídni

9. Chornice 2c (okr. Svitavy)

Klasifikace/Název závěsku: *Antropomorfní závěsek v podobě ruky.* Rozměry: d. 3,2 cm, š. 1,4 cm. Inv. č. – (VÍCH 2017, Obr. 4:5). **Tab. 9:6**

Datace: LT C₂–LT D₁

Kulturní kontext: Laténská kultura

Nálezový kontext: sídliště (detektorová prospekce)

Přesný popis situace: Detektorová prospekce proběhla v letech 2005 – 2016 za spolupráce regionálního boskovického muzea s muzeem ve Vysokém Mýtě. Výzkum se zaměřoval především na oblast Malé Hané a jeho cílem byl sběr drobných kovových artefaktů.

Závěsek není dohledatelný v muzeu ve Vysokém Mýtě a rovněž se nenachází ani v muzeu města Litomyšl.

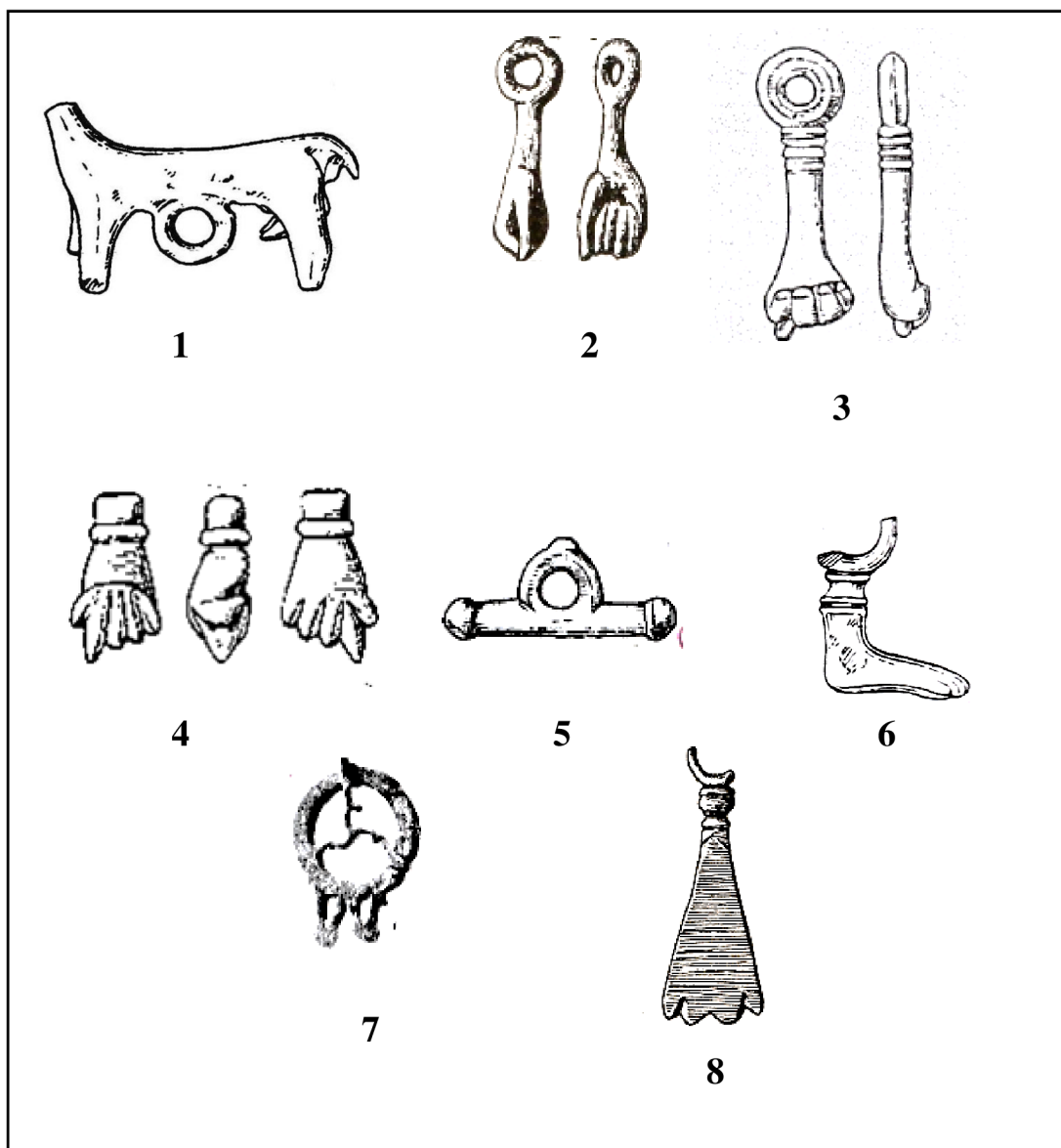
Ostatní nálezy: *kovové předměty:* hřeby a jejich části, průvlečky, kroužky, část kruhového šperku, kuželovité artefakty, *bronzové předměty:* články opasku, části spony

Literatura: VÍCH 2017, 651

Uložení: Nenalezeno v roce 2022

10.2.1. Obrazový katalog laténských závěsků ze Starého Hradiska uložených v muzeích v Brně, Prostějově a Olomouci

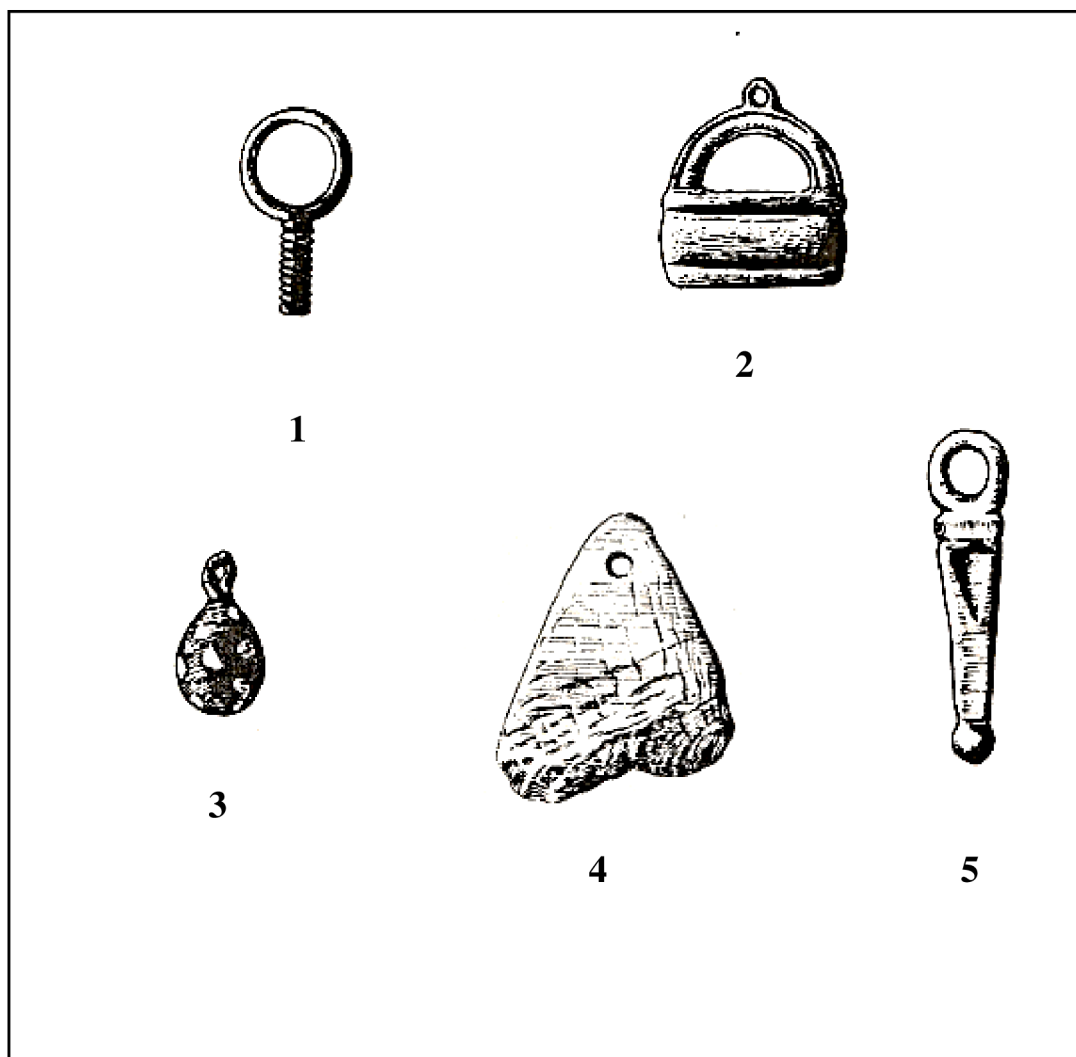
Tab. 7

Tab. 7: 1. Zoomorfní závěsek – plastika neurčitého zvířete (Čižmář 2012, Obr. 14:2). 2. Bronzový závěsek ve formě pravé lidské ruky (Meduna 1970, Taf. 6:12). 3. Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fice (Čižmář 2002, Obr. 10:2). 4. Bronzový závěsek ve tvaru lidské ruky s gestem fice (Čižmář 2008, Abb. 2:4). 5. Bronzový závěsek v podobě oboustranného falu (Čižmář 2012, Obr. 6:7). 6. Bronzový závěsek v podobě boty s příčným závěsným očkem (Čižmář 2012, Obr. 8:7). 7. Závěsek typu Hofheim – *nezvěstný* (Lipka – Snětina 1913, Tab. VII:20). 8. Trojúhelníkový plech se spodní vykrajovanou základnou (Meduna 1970, Taf. 6:14).

Pozn. (tyto závěsky jsou v současnosti uloženy ve sbírkách jiných moravských muzeí, viz. soupisný katalog)

Tab. 8

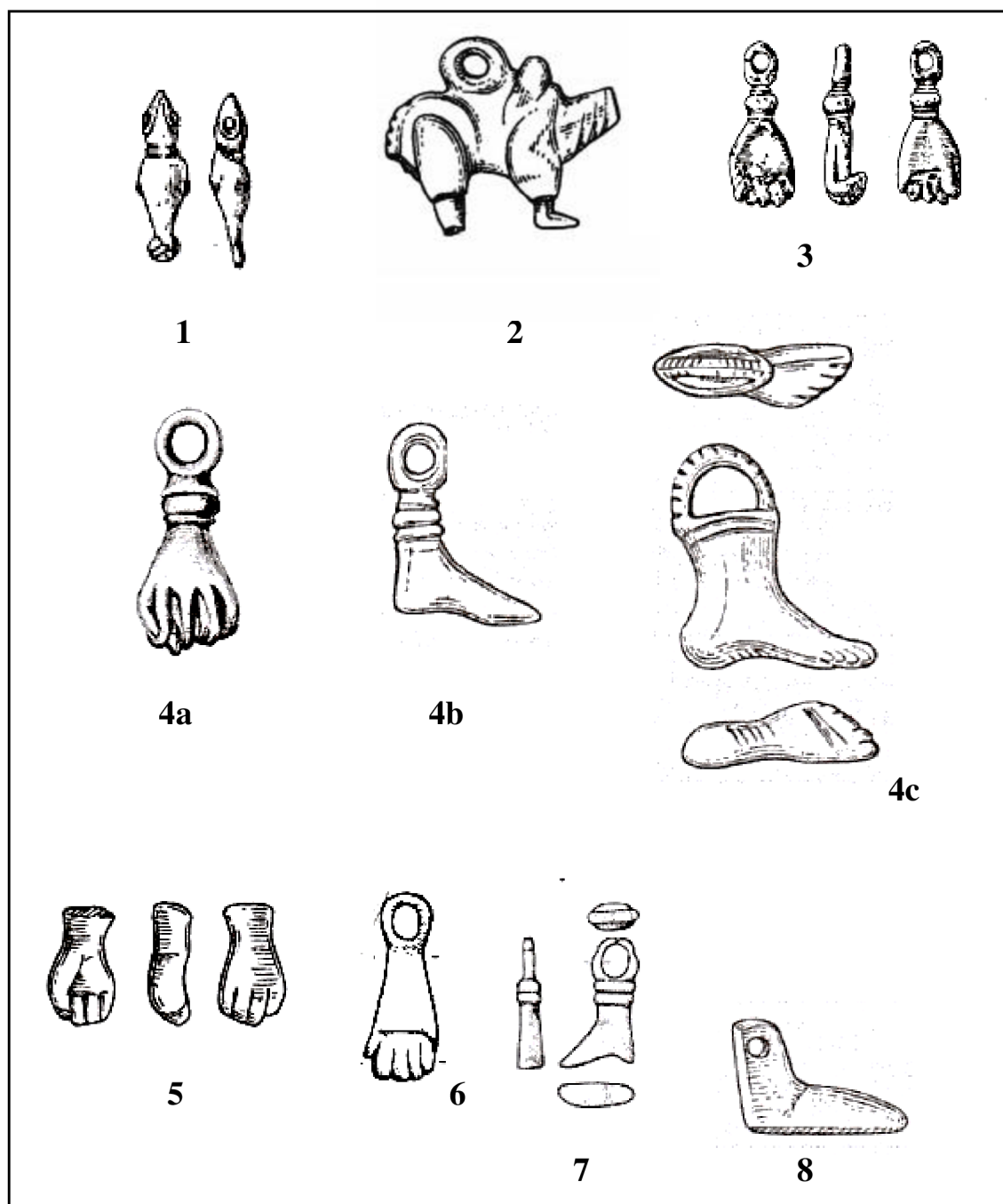

Tab. 8: 1. Kroužkovitý závěsek s krátce drážkovanou tyčinkou (Meduna 1970, Taf. 6:13). 2. Kovový závěsek v podobě zámečku (Meduna 1970, Taf. 4:14). 3. Perlový (Meduna 1970, Taf. 12:7). 4. Břidlicový (Meduna 1970, Taf. 24:21). Kategorie závěsků opaskových: 5. S drážkou pro email zakončený menší kuličkou (Meduna 1970, Taf. 6:11).

Pozn. (tyto závěsky jsou v současnosti uloženy ve sbírkách jiných moravských muzeí, viz. soupisný katalog)

10.2.2. Obrazový katalog laténských závěsků z oppidálního období na Moravě

Tab. 9

Tab. 9: 1. Mistrín – „Rolka“, okr. Kyjov (Meduna 1980, Taf. 80:8). 2. Přisnotice, okr. Brno-venkov (Čižmář 2012, obr. 13:9). 3. Bořitov I – „Písky“, okr. Prostějov (Čižmář 2003, obr. 33:9). 4. Ptení 4a–c, okr. Prostějov (Čižmář 2012, obr. 6:2; Čižmář 2002, obr. 2:5; 2:6). 5. Bořitov II, okr. Blansko (Čižmář 2012, obr. 6:6). 6. Chornice 2c, okr. Svitavy (Vích 2017, obr. 4:5). 7. Lednice – Podholmy, okr. Břeclav (Goláňová – Kysela 2019, obr. 2:5). 8. Dobročkovice 3, okr. Vyškov (Čižmář 2002, obr. 10:4)

11. Literatura

- ANON., 2019: *Společnými silami za poznáním společného archeologického dědictví Jihomoravského kraje*. Archeologický ústav AV ČR, Brno.
- BECKER, U. 2002: *Slovník symbolů*. Praha.
- BEDÁŇ, L. 2021: *Opasky z mladší doby železné ve střední Evropě*. [Magisterská diplomová práce.] Brno. – Univerzita Masarykova, fakulta filozofická.
- BAGLEY, J. M. 2009: *Potnia Theron: transalpine Kontakte im Spiegel der Kunst der frühen Laténezeit*. Archäologisches Korrespondenzblatt 43, 59–78.
- BÖHM, J. 1935: *Staré Hradisko I, II, III*. Prostějov.
- BOUZEK, J. 2007: *Keltové našich zemí v evropském kontextu*. Praha.
- COLIN, D. 2009: *Slovník symbolů, mýtů a legend*. Praha.
- COOPER, J. C. 1999: *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha.
- ČIŽMÁŘOVÁ, J. 2004: *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*. Brno.
- ČIŽMÁŘOVÁ, J. 2011: *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Brno-město a Brno-venkov/ Keltische Gräberfelder in Mähren. Bezirke Brno-město und Brno-venkov*. Brno.
- ČIŽMÁŘOVÁ, H. 2021: *Současný stav poznání skleněného šperku doby laténské na Moravě*. Archeologické rozhledy LXXIII, 228–258.
- ČIŽMÁŘOVÁ, J. – HOLUBOVÁ, Z. 2011: *Pod nadvládou železa*. In: Procházka, R. (ed.), *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno, 319–399.
- ČIŽMÁŘ, J. – POPELKA, M. 2020: *Pozdně laténské žárové hroby ze Seče (okr. Prostějov). Příspěvek k pohřebnímu ritu pozdní doby laténské na Moravě*. In: Čižmář, I. – Čižmářová, H. – Humpolová, A. (eds.), *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno, 203–213.
- ČIŽMÁŘ, M. – ČIŽMÁŘOVÁ, J. 2014: *Pozdně halštatský nález z Pavlovic (okr. Vyškov) a několik dalších halštatských depotů z Moravy*. In: Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. (eds.), *Moravské křižovatky*. Brno, 35–56.
- ČIŽMÁŘ, M. ET AL. (ČIŽMÁŘOVÁ, J. – KEJZLAR, M. – KOLNÍKOVÁ, E.) 2008: *Detektorová prospekce lokalit z doby laténské na Moravě*. Přehled výzkumů 49, 125–131.

- ČIŽMÁŘ, I. ET AL. (ČIŽMÁŘOVÁ, H. – ČIŽMÁŘOVÁ, J. – GOLÁŇOVÁ, P. – HLAVA, M. – JARUŠKOVÁ Z. – KOUCKÁ, A. – ŽENOŽIČKOVÁ, I. – GAJA, C.) 2018: *Hradiště nad Okluky a jeho objevitelé. Keltské oppidum Staré Hradisko a sbírka muzea v Boskovicích/ The hillfort above Okluky and its discoverers. The Celtic oppidum of Staré Hradisko and the collection of the Boskovice Museum.* Boskovice.
- ČIŽMÁŘ, M. ET AL. (ČIŽMÁŘOVÁ, J. – KEJZLAR, M. – KOLNÍKOVÁ, E.) 2010: *Detektorová prospekce archeologických lokalit na Moravě v roce 2009.* Přehled výzkumů 51, 125–137.
- ČIŽMÁŘ, M. – HORÁLKOVÁ, P. 1993: *Erforschung des keltischen Oppidums Staré Hradisko im Jahre 1990 (Gemeinde Malé Hradisko, Bez. Prostějov).* Přehled výzkumů 35, 82–83.
- ČIŽMÁŘ, M. – PARMA, D. 2006: *K předlaténskému osídlení Starého Hradiska, Sborník Vítá Vokolka – Vítá archaeologica,* 55–68.
- ČIŽMÁŘ, I. 2008: *Zázemí keltského oppida Staré Hradisko.* [Magisterská diplomová práce.] Brno. – Univerzita Masarykova, fakulta filozofická.
- ČIŽMÁŘ, M. 1993: *Keltská okupace Moravy (doba laténská).* In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid.* sv. 3. Brno, 380–423.
- ČIŽMÁŘ, M. 2003: *Laténské sídliště v Bořitově.* Pravěk – Supplementum 10, 43. Brno.
- ČIŽMÁŘ, M. 2005: *Keltské oppidum Staré Hradisko.* 2. vydání. Olomouc.
- ČIŽMÁŘ, M. 2012: *Nálezy drobné lidské a zvířecí plastiky z Moravy.* In: Březinová, G. – Varsik, V. (eds.), *Archeológia na prahu historie. K životnému jubileu Karola Pietu,* Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes – tomus XIV. Nitra, 145–173.
- ČIŽMÁŘ, M. 2002: *Laténský depot ze Ptení. K poznání kontaktů našeho území s jihem/Der Laténezeitliche Hortfund von Ptení. Zur Erkenntnis der Kontakte Mährens zum Süden.* Památky archeologické XCIII, 194–225.
- DANIELISOVÁ, A. – KYSELA, J. – MANGEL, T. – KYSELÝ, R. – MILITKÝ, J. 2018: *Iron Age site in Žehuň, Central Bohemia. An open settlement with central functions.* Památky archeologické 109, 127–178.
- EBERLOVÁ, Z. 2014: *Drobné předměty kruhového tvaru doby bronzové a železné v Čechách.* [Magisterská diplomová práce.] Plzeň. – Západočeská univerzita, fakulta filozofická.

- ECHT, R. 1999: *Das Fürstinnengrab von Reinheim. Studien zur Kulturgeschichte der Früh-Latène-Zeit*. Bonn.
- FEUGÉRE, M. 1998: *Amulettes en forme de pied*. *Instrumentum* 8, 23.
- FILIP, J. 1956: *Keltové ve střední Evropě*. Praha.
- FILIP, J. 1995: *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha.
- FURMÁNEK, V. 1980: *Die Anhänger in der Slowakei*. *Prähistorische Bronzefunde XI/3*. Nitra.
- GOLÁŇOVÁ, P. – KYSELA, J. 2019: *What can the Dwarfs tell? On Settlements and antropomorphic Statuary in La Tène southern Moravia*. *Studia Historica Nitriensia* 23, 71–92.
- von HASE, F.-W. 1992: *Etrurien und Mitteleuropa – Zur Bedeutung der ersten italisch-etruskischen Funde der späten Urnenfelder- und frühen Hallstattzeit in Zentraleuropa*, In: Aigner-Foresti, L., *Etrusker nördlich von Etrurien*. Wien, 235–266.
- HEINZ, S. 2002: *Keltské symboly*. Olomouc.
- HLAVA, M. 2009: „Amulety“ z oppida Třisov (okr. Český Krumlov). *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 22, 115–123.
- HLAVA, M. 2015: *Laténský depot z Ptení (okr. Prostějov): Nová fakta*. *Památky archeologické CVI/2015*, 247–290.
- HRALA, J. 1976: *Malý labyrint archeologie*. Praha.
- HUNDT, H. J. 1935: *Spätlatèneimport in Grabfunden von Neu – Plötzin*. *Germania* 19, 239–248.
- CHAUME, B. 2004: *La place de la France orientale dans le réseau des échanges a longues distances du Bronze final au Hallstatt final*. In: Guggisberg, M. A. (ed.), *Die Hydria von Grächwil. Zur Funktion und Rezeption mediterraner Importe in Mitteleuropa im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr.* Bern, 79–106.
- JACOBSTHAL, P. 1934: *Einige Werke keltischer Kunst*. *Die Antike* 10, 17–45.
- JARUŠKOVÁ, Z. – ŠTROF, A. (eds.) 2014: *Pravěk Boskovicka*. Boskovice.
- KERN, D. 2016: *Von stäbchenförmigen Anhängern und Knebeln (in Mitteleuropa)*. In: Bartelheim, M. – Horejs, B. – Krauß, R., *Von Baden bis Troia – Ressourcennutzung, Metallurgie und Wissenstransfer*. Rahden/Westf, 317–326.
- LIPKA, F. – SNĚTINA, K. 1913: *Staré Hradisko. Gallské oppidum na Moravě*. Brno.

- MEDUNA, J. 1961: *Staré Hradisko. Katalog nálezů uložených v muzeu města Boskovic/Katalog der Funde im Museum der Stadt Boskovice*. Fontes Archaeologiae Moravicae – tomus II. Brno.
- MEDUNA, J. 1966: *Výzkum keltského oppida Starého Hradiska v roce 1965*. Přehled výzkumů 10, 46–50.
- MEDUNA, J. 1970: *Staré Hradisko II. Katalog der Funde aus den Museen in Brno/Brünn/, Praha/Prag/, Olomouc, Plumlov und Prostějov*. Fontes Archaeologiae Moravicae – tomus V. Brno.
- MEDUNA, J. 1980: *Die laténezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren*. Brno.
- MENZEL, H. 1986: *Die römischen Bronzen aus Deutschland III*. Mainz.
- MRÁZEK, J. 1996: *Drahé kameny v pravěku Moravy a Slezska*. Brno.
- NEUSTUPNÝ, J. 1940: *Pravěké umění v Čechách a na Moravě*. Praha.
- NEUSTUPNÝ, E. 2010: *Teorie archeologie*. Brno.
- OLAUSSON, D. 1988: *Dots on a Map*. In: Ha°rdh, B. (ed.): *Trade and Exchange in Prehistory. Studies in Honour of Berta Stjernquist*. Acta archeologica Lundensia 16. Lund: Almqvist & Wiksell International, 15–24.
- OLIVA, M. 2007: *Gravettien na Moravě*. Brno.
- OLIVA, M. ET AL. (GOLEC, M. – KOSTRHUN, P. – KRATOCHVÍL, R.) 2015: *Jeskyně Býčí skála ve svých dějích a pradějích/Býčí skála Cave: History and Prehistory*. Brno.
- PAULI, L. 1975: *Keltischer Volkslaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa*. München.
- PARZINGER, H. – NEKVASIL, J. – BARTH, F. E. 1995: *Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren*. Deutsches Archäologisches Institut, Römisch-Germanische Kommission 54, Mainz.
- PIETA, K. 1982: *Umenie doby železnej*. Bratislava.
- PIERREVELCIN, G. 2009: *Ke studiu dálkových kontaktů v pozdní době laténské. Contribution à l'étude des contacts à longue distance à LT finale*. Archeologické rozhledy LXI, 223–253.
- POLENZ, H. 1974: *Laténezeitliche Hundeplastiken aus Süd- und Rheinhessen*. Fundber. Hessen 14, 255–307.

- PODBORSKÝ, V. 1993: *Nástup zemědělské civilizace*. In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid*. sv. 3. Brno, 71–152.
- PODBORSKÝ, V. 2006: *Náboženství pravěkých Evropanů*. Brno.
- SALAŠ, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*. Brno.
- STLOUKAL, M. – NEKVASIL, J. 2015: *Věčné tajemství Býčí skály*. Praha.
- VALOCH, K. 1993: *V záři ohňů nejstarších lovců (starší doba kamenná – paleolit)*. In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid*. sv. 3. Brno, 11–68.
- VENCLOVÁ, N. (ed.) 2008: *Archeologie pravěkých Čech 8. Doba laténská*. Praha.
- VENCLOVÁ, N. 2016: *Němčice and Staré Hradisko. Iron Age glass and glass-working in Central Europe*. Praha.
- VÍCH, D. 2017: *Doba laténská v severní části Boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů*. Archeologické rozhledy LXIX–2017, 629–671.
- VLČKOVÁ, J. 2002: *Encyklopedie keltské mytologie*. Praha.
- WALDHAUSER, J. – KRÁSNÝ, F. 2006: *Problémy konce doby laténské v Pojizeří*. In: Droberjar, E. – Lutovský, M. (eds.), *Archeologie barbarů 2005*. Praha.
- WARNEKE, T. F. 1999: *„Hallstatt- und frühlaténezeitlicher Anhänger schmuck Studien zu Metallanhängern des 8. – 5. Jahrhunderts v. Chr. zwischen Main und Po. Rahden/Westf.*

11.1 INTERNETOVÉ ZDROJE

MAPY. CZ. Česká internetová mapová aplikace. [online]. Seznam.cz. [cit. 18. 6. 2022]. Dostupné z: www.mapy.cz

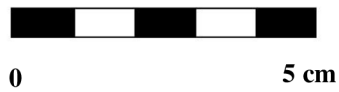
www.mapy.cz/zakladni?vlastni-body.cz

www.mapy.cz/zakladni?vlastni-body.cz

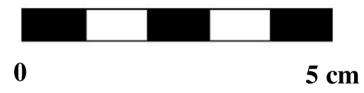
12. Fotografická dokumentace závěšků z boskovické sbírky

Tab. 10

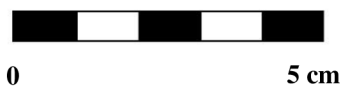
1a

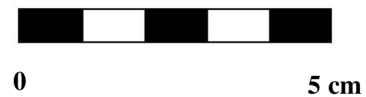
1b

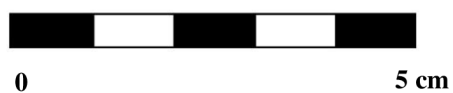
1c

1d

1e

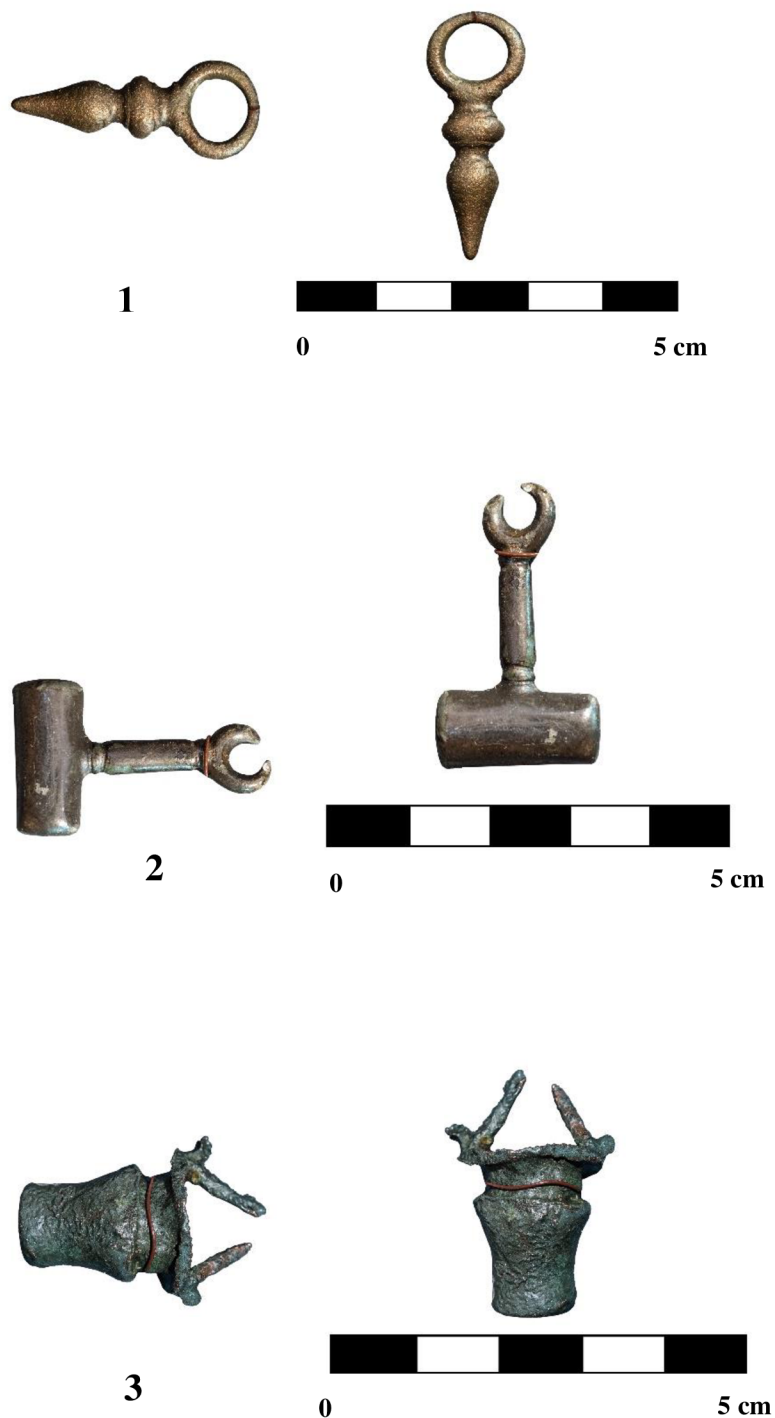

1f

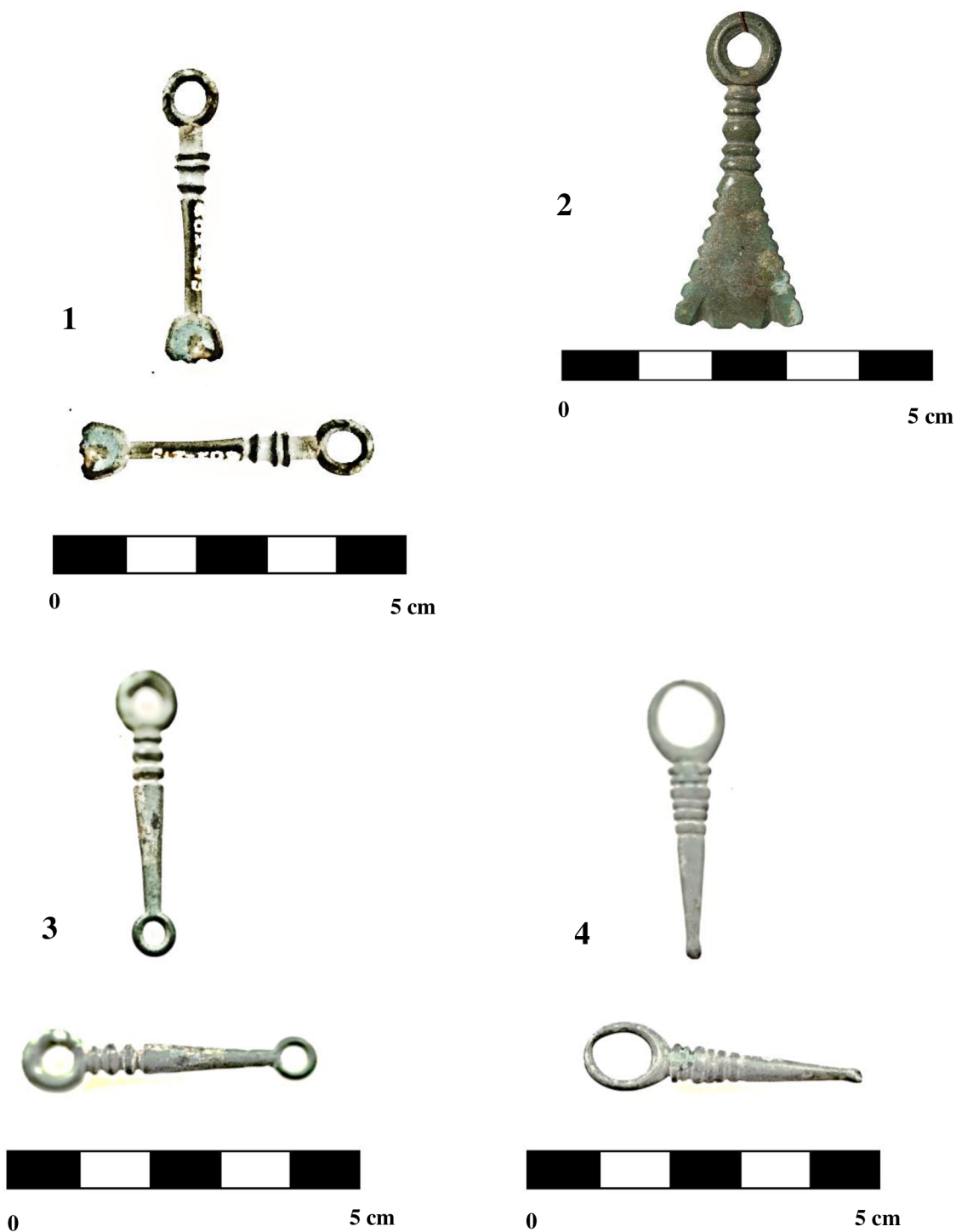
Tab. 10: 1a–f. Bronzová drobná zvířecí plastika se čtyřma nohama a závěsným kroužkem na hřbetě – srnka, laň (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602–41)

Tab. 11

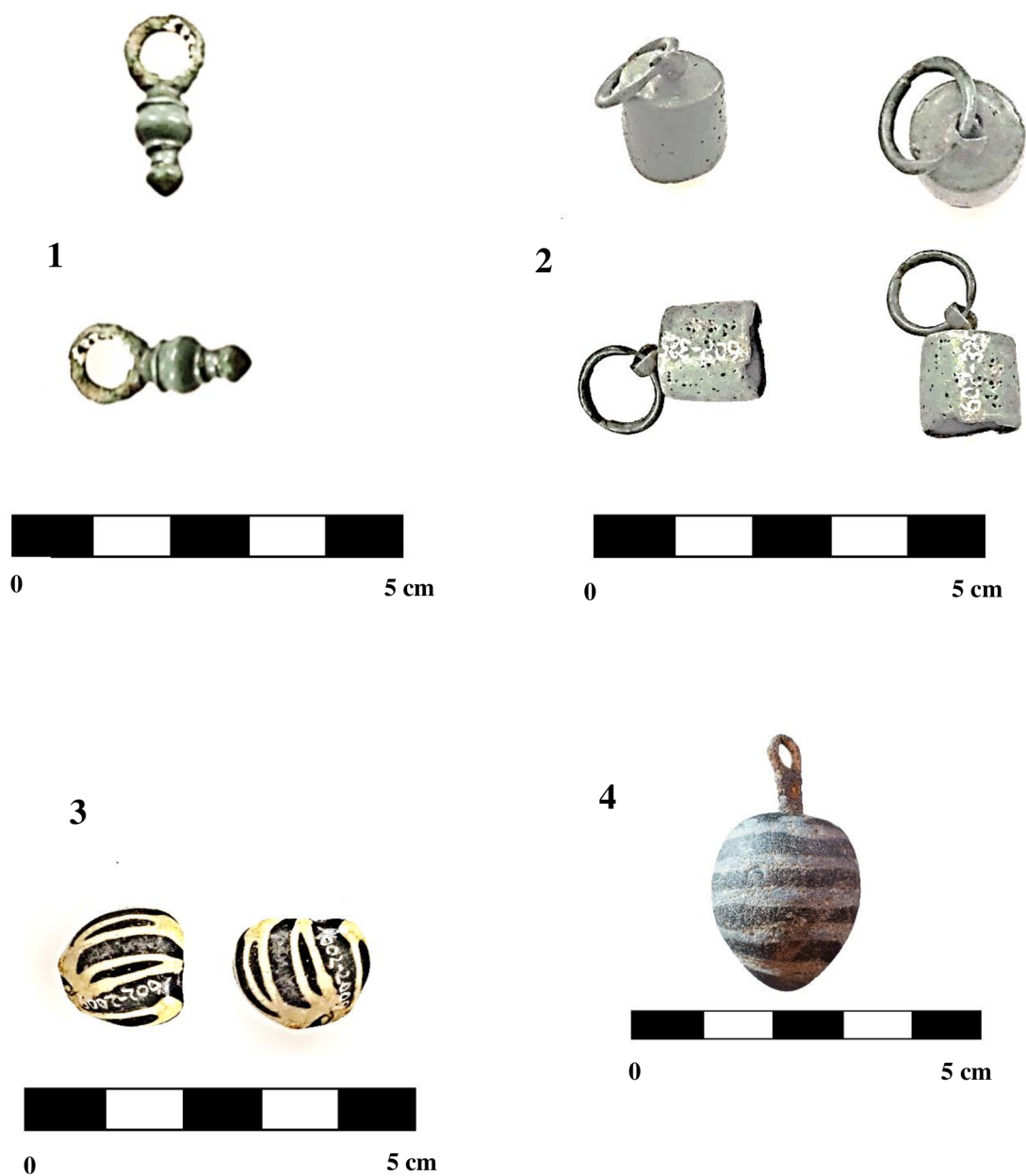
Tab. 11: 1. Bronzový závěsek s velkým závěsným prstencem a kapkovitým zakončením (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 207); 2. Bronzový tyčinkovitý závěsek, ve spodní části zakončen válečkem (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 216); 3. Bronzový závěsek ve formě kovové situly (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 215)

Tab. 12

Tab. 12: 1. Bronzový kuželkovitý zívěsek z džený třemi plastickými žebry. Delší část je zakončena menší lopatkovitou částí (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 213, foto: G. Vránová); 2. Bronzový zívěsek ve formě tyčinky z džený silnějšími čtyřmi plastickými žebry. Spodní část se rozšiřuje do velkého rovnostranného trojúhelníku (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 212); 3. Bronzový zívěsek ve formě podlouhlého kužele. Zívěsek je dole zakončený malým prstenem (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 211, foto: G. Vránová); 4. Bronzový zívěsek ve formě podlouhlého kužele. Dole je zakončen menší kuličkou (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 210, foto: G. Vránová)

Tab. 13

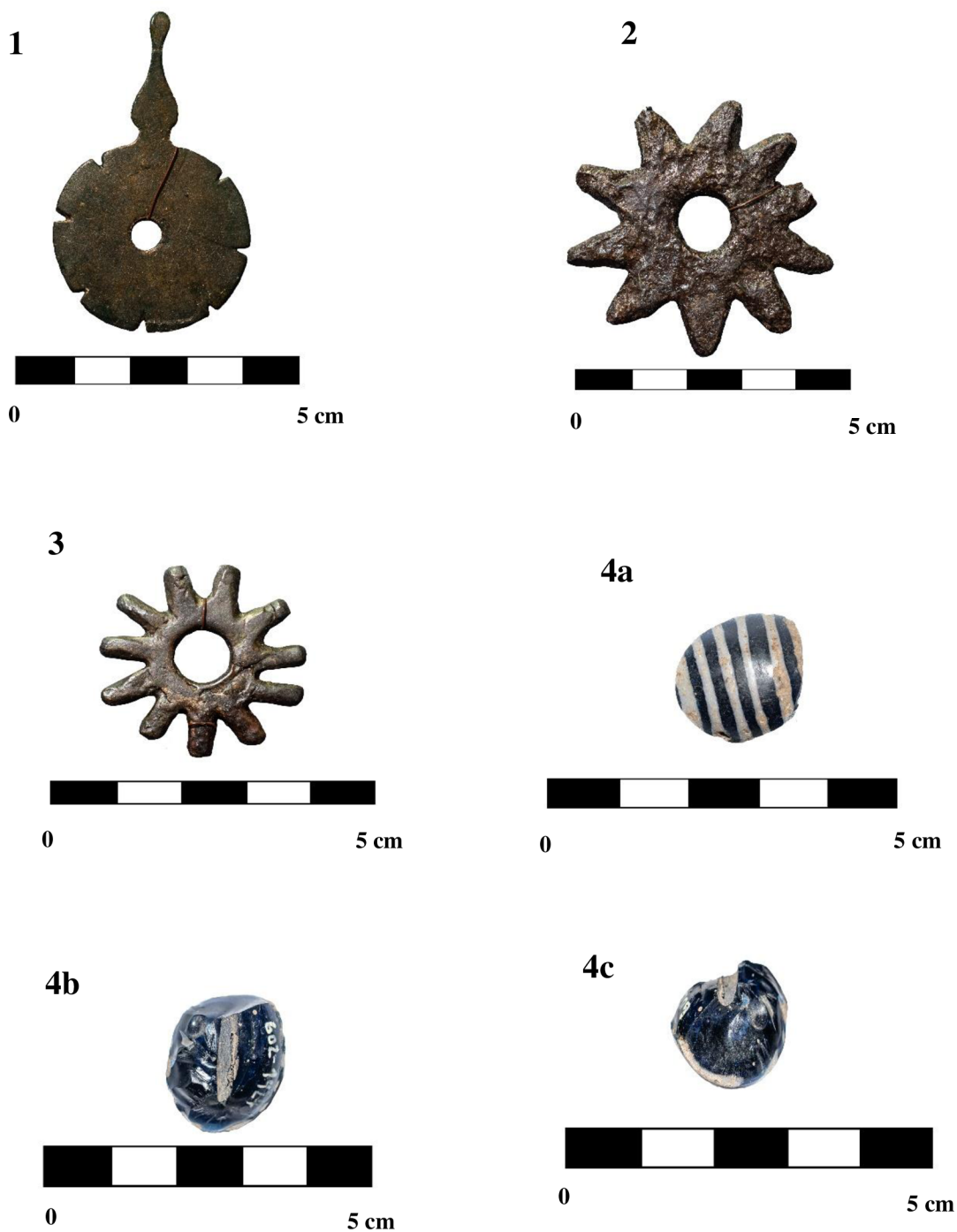
Tab. 13: 1. Bronzový zívěsek s velkým zívěsným prstenem. Zívěsek je tvořen z větších a menších kuliček (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 209, foto: G. Vránová); 2. Bronzový váleček – možná zívěsek (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 325, foto: G. Vránová); 3. Skleněný srdčítý zívěsek z velmi tmavě modrého skla (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 2009, foto: G. Vránová); 4. Skleněný vejčítý zívěsek z velmi tmavě modrého skla (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 2010).

Tab. 14

Tab. 14: 1. Bronzový závěsek zakončený velkou kuličkou se závěsným očkem (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 218, foto: G. Vránová); 2. Skleněný závěsek spíše hruškovitého tvaru (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 1974, foto: G. Vránová); 3. Tyčinkovitý závěsek s velkým závěsným očkem (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 3351, foto: G. Vránová); 4. Bronzový tyčinkovitý závěsek výrazně zelené barvy (Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 217, foto: G. Vránová); 5. Úlomek bronzového závěsku ve formě podlouhlého kužele (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 208); 6. Bronzový tyčinkovitý profilovaný závěsek zakončený malou lžičkou (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 214)

Tab. 15

Tab. 15: 1. Miniaturizované zrcátko (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 62); 2. Bronzové ozubené kolečko s paprsky a otvorem uprostřed (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 59); 3. Železné ozubené kolečko s otvorem uprostřed (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 60); 4a–c. Oválný vejčitý závěsek z kobaltově modrého skla zdobený bílými příčnými pruhy (uloženo: Muzeum regionu Boskovicka, inv. č. 602 – 1924).

